

СОФИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“
ИСТОРИЧЕСКИ ФАКУЛТЕТ
КАТЕДРА „ЕТНОЛОГИЯ“

Ася Валентинова Вълчева

УЧИТЕЛЯТ – МЕДИАТОР МЕЖДУ
ТРАДИЦИЯТА И МОДЕРНОСТТА XX –
XXI век /Етноложко изследване/

за присъждане на образователна и научна степен „Доктор“

научно направление: шифър 3.1. „Социология, антропология и науки за културата“

Научен ръководител:

Проф. д-р Мира Маркова

София, 2023

СЪДЪРЖАНИЕ

Въведение.....	3
----------------	---

Първа глава

1. Медиация и образование

1.1. Глобалното образование и ролята на учителя в него.....	12
1.2. Какво е изкуствен интелект?	18
1.3. Професии на бъдещето.....	25
1.4. Общочовешките ценности.....	30
1.5. Европейски образователни ценности.....	34
1.6. Източни образователни ценности.....	39
1.7. Учителят – функции и професиограма.....	45

Втора глава

2. Училищната институция – развитие и насоки.....

2.1. STEM образователна политика.....	70
---------------------------------------	----

Трета глава

3. Учителят – традиция, модерност и днес (Етноложко изследване)

3.1. Ролята на българският учител в традиционното общество.....	73
3.2. Функции и роля на учителя на етап социалистическо общество.....	78
3.3. Функции и роля на учителя на етапа на постомодерното общество.....	82
3.3.1. Компетентносно-ориентирана образователна политика.....	86
3.3.2. Педагогическо взаимодействие: учител - ученик (функционален анализ).....	89
3.3.3. Педагогическо взаимодействие: учител - родител (функционален анализ)	92
3.4. Теренно изследване на учителя като медиатор между традицията и модерността.....	97

ИДВОДИ.....	126
-------------	-----

ЗАКЛЮЧЕНИЕ.....	131
-----------------	-----

БИБЛИОГРАФИЯ.....	134
-------------------	-----

ПРИЛОЖЕНИЯ.....	144
-----------------	-----

ВЪВЕДЕНИЕ

1. Актуалност на етнопедагогическото изследване

В контекста на Четвъртата индустриална революция, характерна с бързо развиващите се комуникационни и информационни технологии, роботиката и изкуствения интелект, образованието търпи промени. Тези промени целят да обогатят учебния процес така, че да формират у учениците знания, умения и компетентности, посредством които да успеят да отговорят на нуждите на пазара на труда днес. Редица професии изчезват, а нови се появяват. В тази връзка се разработват иновативни¹ образователни програми, както на национално, така и на европейско ниво.

Влиянието на европейската общност върху промените в образованието в България, а и не само, датира още от годините след края на Втората световна война (1939 – 1945). „В течение на половин век, след своето образуване (1949 г.) Съветът на Европа² (СЕ) работи над създаването на единна Европа, основана на общи ценности: свобода, демокрация, права на човека, върховенството на закона“ (Радева, М., 2008:18). Целите на организацията са приемливи, в контекста на времето, в което е създадена. Сред тях са: „юридически гаранции за правата на човека, съдействие за създаване и развитие на европейската самобитност (идентичност), развитие на политическото партньорство с новите демокрации, помощ на страните от централна и източна Европа в провеждане на конституционни и законодателни реформи“ (Радева, М., 2008:18). Интересът на Съвета на Европа към образованието е обоснован от това, че „именно системата на образованието е пряк проводник на основополагащите идеи на организацията – идеите за правата на човека“ (Радева, М., 2008:18).

Днес, в период на безпрецедентно бърз подем на технологиите, особено на тези с изкуствен интелект, Европейският съюз вижда образованието като път към оползотворяването на пълният потенциал, както и разбирането на ползите и

¹ Иновациите в обучението се разбират като творчески процес във вид на нова технология или метод и като процес на внедряване на нови елементи, подходи, принципи, вместо използваните до сега.

² Съветът на Европа е различна от Европейския съюз организация, и не е негова институция. Съвета на Европа е създаден през 1949 г. със седалище – гр. Страсбург, Франция. Дейността му е в посока културно сътрудничество, демокрация, право и други. Има повече държави членки от ЕС.

предизвикателствата на изкуствения интелект. В „Рамка от етични аспекти на изкуствения интелект, роботиката и свързаните с тях технологии от Резолюция на Европейския парламент от 20 октомври 2020 г. с препоръки към Комисията относно рамка за етичните аспекти на изкуствения интелект, роботиката и свързаните с тях технологии (2020/2012(INL))“ се посочва, че е „необходимо ИИ или цифровата грамотност да бъдат включени в образованието и обучението, включително във връзка с подкрепата за цифровото приобщаване, както и да се провеждат информационни кампании на равнището на Съюза, които да дават точна представа за всички аспекти на развитието на ИИ“³

Днес, в унисон с тези идеи, в България все повече се работи в посока на включване на новите технологии в образованието, посредством Националната програма „Изграждане на училищна STEM среда“, която предвижда финансиране в размер на 360 000 лева, за всяко училище изработило концепция за работа в някое от предложените направления - Роботика и кибер-физични системи, Дизайн и 3D Прототипиране, Природни науки, Зелени технологии и устойчиво развитие, Математика и информатика.

За тяхното прилагане, обаче е необходима сериозна подготовка от страна на учителите. Основното предизвикателство пред тях е необходимостта от бързо развиване на рефлексивно равнище на знания, относно иновативните образователни подходи и изграждането на иновативна образователна среда.

През 2018 г. официалния вестник на ЕС публикува нова препоръка на Съвета на ЕС относно ключовите компетентности за учение през целия живот и насърчава държавите членки „да развият предоставянето на ключови компетентности“, в следствие на което в България се развива компетентностно ориентирана образователна политика, за която ще стане въпрос в трета глава на настоящото дисертационно проучване.

2. Значимост на етнопедагогическото изследване

Възприятията на децата се адаптират успешно в заварената от тях дигитална среда. Пътят до разбирането на това как обаче функционира всичко важно около нас като природата и човекът, остава неизвървян. “Училищното образование има за главна цел да осигури на подрастващите условия за натрупване на социален опит. Затова учебното съдържание е в

³ Официален сайт на Европейския съюз <https://ec.europa.eu> (посетено на 20.03.2021г.)

тясна зависимост от нуждите на съвременния човек за личностно и социално благоденствие. Благоденствието може да се постигне чрез възпитаване в ценности и разширяване на светогледа на младия човек” (Събева 2013: 80-81). Емоционалната интелигентност, чувството на принадлежност, познаването на културното наследство, цифровата грамотност представляват широка гама от компетентности, които се очаква да бъдат придобити в училище. Бързото развитие на технологиите изисква да учим повече, за да не останем в периферията на научно-технологичния прогрес. За да може човек да проумее способностите, обема и възможностите на технология като изкуствения интелект, той трябва да познава поне базисни понятия в множество научни области, които ще бъдат разгледани в първа глава.

Въпреки предприетите мерки "училището все още не е готово да се адаптира към съвременното дете и към този тип общество, в което то ще живее" (Витанова, Н. 2020:6). Българското училище е намирало път в различни исторически периоди и е успявало да поддържа учениците актуални на времето, в което живеят. Както образованието може да променя историята, така и историята може да променя образованието. Реалността през ХХІ век ни поставя пред изпитанието на бързо развиващите се информационни технологии, които обществото трудно може да догони в знанието и разбирането си за тях. Какви възможности дават? Как участват в ежедневието ни, какви са възможностите за инкорпорирането им в ежедневието ни за напред? Какво е важно да не забравяме от досегашните си порядки в новата реалност?

Настоящото дисертационно проучване няма за цел да направи исторически преглед на развитието на образованието в България през ХХ-ХХІ век, а да направи диагностичен срез на промените в ролята на учителя.

3. Цел, задачи, хипотеза, предмет и обект на изследването

Целта на настоящото дисертационно изследване е да очертае динамичните промени в образованието на ХХІ век, както и да анализира ролята на учителя при отстояването на непреходните образователни и общочовешки ценности.

За постигането на целта се поставят следните изследователски задачи:

Задача 1. Да се извърши функционален анализ на националните политики за иновации и образование.

Задача 2. Да се извърши функционален анализ на европейските политики за иновации и образование.

Задача 3. Да се проучи и анализира научната литература относно проблематиката:

- роля на учителя в педагогическото взаимодействие в последните двадесет години;
- роля на учителя в педагогическото взаимодействие през втората половина на миналия век;
- парадигми и структура на съвременните образователни програми за иновации;
- етнопедагогически аспекти на иновативната образователна среда, европейски образователни ценности, източни образователни ценности.

Задача 4. Да се проведе етнопедагогическо изследване за потребностите и предразсъдъците на учителите за внедряването на иновативни образователни програми.

Задача 5. Да се извърши диагностичен срез на компетентността и професиограмата на българския учител за прехода към иновативно образование посредством анкетна карта, разпространена онлайн.

Трябва да бъде направена и уговорката, че настоящото дисертационно проучване няма за цел да извърши исторически преглед на развитието на образованието в България през XX-XXI век, а е фокусирано върху диагностичния срез на промените в ролята на учителя. Поради тази причина на преден план излиза не историческата хронология, а културологичните и обществени процеси като рамка на променената, но значима роля на българския учител в етапите на трансформации и преход.

Хипотеза:

Учителите притежават широк набор от компетентности за осъществяване на възпитание по време на педагогическото взаимодействие. Не така обаче стоят нещата с компетентностите, които се изискват за работа с навлизащите все по-всеобхватно нови информационни и комуникационни технологии. Осъществяването на иновативни образователни програми ще бъде по-ефективно в малки групи и с конкретна концепция, изработена от самия учител. Проектният принцип на внедряване на нови технологии в образованието обвързва учителя с генерирането на голям обем от информация извън педагогическото взаимодействие, по-скоро свързана с неговото администриране. Затрудненията на учителите не произтичат от възрастта им, а от широката гама необходими умения. Предизвикателствата, пред които са изправени учителите през 70-те и 80-те години на миналия век, са подобни на тези в наши дни. Дори идеологическата рамка да е различна, то крайната цел е много сходна. Да се адаптира образованието към технологичния напредък, без да изоставя своята функция да възпитава и изгражда светогледа, вътрешния свят и духовността на учениците.

Обект на настоящото етнопедагогическо изследване е учителят, неговите педагогически компетентности и неговите познания за съвременните образователни програми, целящи инкорпорирането на новите информационни и комуникационни технологии, както и представите му за възпитание в ценности в процеса на педагогическото взаимодействие.

Предмет на изследването са рефлексивните и ценностните основания за разработване на теоретичен модел на етнопедагогическа технология на иновативни образователни програми за цифрови технологии, културно наследство и емоционална интелигентност.

Проблемът, на който дисертационното изследване търси решение, е кои са непреходните ценности, които трябва да присъстват в образователния процес редом с цифровите технологии, науката, инженерството и математиката и очертаване на ролята на учителя като медиатор между традицията и динамиката на модерността.

Методология

На ниво философска методология ще бъдат приложени принципите на допълняемост, детерминизъм и на съответствието.

По принципа на допълняемост ще бъдат разгледани европейски и източни образователни програми и философии от различни гледни точки, за да се разбере тяхната същност, да се анализират техните съдържателни и формални аспекти.

По принципа на детерминизма, който се проявява под формата на причинно-следствена връзка като съвкупност от обстоятелства, които предшестват във времето дадено събитие и го причиняват, ще бъде разгледана ролята на българския учител през периодите на преход на обществото.

По принципа на съответствието ще бъдат разгледани педагогически методологии, прилагани в българското образование през периода 1960-1970 години на миналия век и тези след 2008 година. Принципът на съответствието се обуславя по-специално с приемствеността на научните теории. В тази връзка различията в целите не предполагат цялостно отхвърляне на методологията. Така или иначе училището не престава да бъде проводник на обществено влияние.

Общонаучни подходи:

- Взаимосвързаност, взаимозависимост и единство на съдържателен и формален подход. Анализът на теоретико-методологичните основи и на политическия образователен и културен контекст на ролята на учителя е съдържателен по своята същност. Установяването на статистическите закономерности и тяхната динамика (по години) в образователните процеси е осъществено преди всичко в рамките на формалния подход, но същевременно формалните резултати са интерпретирани и от съдържателна гледна точка.
- Логико-исторически подход. Той обуславя единството на логическото и историческото познание в процеса на изследване на съвременните образователни програми за инкорпориране на достиженията на технологичния напредък в условията на

„информационната революция“⁴, като логическият аспект доминира над историческия аспект.

- Цялостният методологичен подход е комбинация от количествен и качествен подход. Чрез количествения подход, фокусиран върху събирането на данни и анализ на документираните нормиращи образователни тенденции, е оценено въздействието на политиките в образованието. Оценяването на парадигми и факти, на възгледи на респондентите в анкетите и интервютата е осъществено както чрез количествен, така и чрез качествен подход.

От гледна точка на основни положения на научните изследвания, подходите в настоящото дисертационно изследване са:

- Интердисциплинарен подход, чрез който е отразена спецификата и разнообразието на ролята на учителя в педагогическото взаимодействие – предмет на изследването. В тази връзка методологичната база на изследването стъпва на съвременните философски, психологически, педагогически и политически концепции за образованието и развитието на личността в условията на безпрецедентното навлизане на информационните и комуникационните технологии, както и на тези с изкуствен интелект.
- Системен подход, който изисква не само цялостно, но и относително автономно разглеждане на структурните елементи на съвременни образователни програми за внедряване на новите технологии.
- Онтологичен подход, който отразява съвременната хуманистична парадигма в образованието.

На ниво конкретна научна методология се използват научни подходи на изследване в педагогиката и етнологията.

⁴ Семерджиев, Цветан. Стратегическо ръководство и лидерство: среда. София, Софттрейд, 2007. с. 152

- Рефлексивен подход е приложен в два плана. Първият се отнася до това, че в края на всеки етап от настоящото дисертационно изследване е осъществена рефлексия. Вторият план е свързан с прилагането на рефлексивния подход като основополагащ психологически подход в интеркултурното образование.
- Аксиологичен подход, който се отличава със специфичния фокус върху формирането на ценности и ценностно-ориентирано поведение сред децата и учениците. Именно ценностният подход определя съдържанието на възпитанието в ценности на децата и учениците в училище.
- Етнопедагогически подход, разкриващ значението на образователния опит в етнически и в национален план за формирането на личността, нейните ценности и ценностни ориентации.
- Културологичен подход, който е основан на етнокултурните аспекти на образованието и разглежда традиционната⁵ култура на образование като неразделна част от световната култура.

4. Изследователски методи

Подборът и приложението на изследователските методи се обуславят в контекста на тяхната значимост за достигане на пълноценно емпирично и теоретично познание относно ролята на учителя в продължение на последните шест десетилетия.

С оглед на изложените общи методологически основания на изследването, то се базира на взаимното допълване на изследователските методи от етнологията, антропологията и педагогиката.

Функционалните анализи на стратегически и нормативни документи и политики в областта на образованието спрямо внедряването на съвременни образователни програми са извършени чрез качествения метод на кабинетно проучване. В качествен план са анализирани стратегическите документи в посочените политики на европейско ниво, както и национални стратегически документи. Анализирани са основните приоритетни области и целта на всеки от тези документи спрямо внедряването на образователни програми,

⁵ В настоящето дисертационно проучване „традиционната култура“ и „традиционно образование“ се възприемат спрямо трактовката на Христо Вакарелски, според която „трайната култура, която е навлязла в неговите (на народа или групата народи-бел. авт.) традиции или видимо навлиза в тях, като се асимилира и е от естество да бъде предвидена по-нататък“.

касаещи нови технологии и образователни ценности. Извършен е и качествен анализ на националните стратегически документи относно политиките в образованието и тяхното съответствие спрямо документи в глобален и европейски план.

Анализирани са значими резултати от изпълнението на политиките за идеологическо възпитание през периода на социализма в България, както и на факторите на средата, оказващи влияние върху посочените политики.

Като източници на информация са използвани нормативни и стратегически документи в областта на образованието и етнологията, научни трудове и публикации, както и международни проучвания, свързани с темата на дисертационното изследване.

В допълнение емпиричното проучване в настоящото дисертационно изследване стъпва на следните принципи:

- Достъпност: създадената анкетна карта и въпросите в полуструктурираното интервю са ясни и последователни.
- Обективност: въпросите в анкетна карта и тези в полуструктурираното интервю са ясно формулирани, благодарение на което респондентите не изпитват затруднение, при отговарянето им.
- Професионализъм: методологията изисква експертни и професионални познания и компетентности при прилагането ѝ.

На всеки етап от дисертационното изследване са приложени методи на научното познание като: конкретизация и обобщение, логически методи (индукция, дедукция, абдукция), анализ, синтез, сравнение и абстрахиране.

Първа глава

Медиация и образование

За да се вникне в предизвикателствата на медиацията и образованието, ще бъдат разгледани някои от предизвикателства и условията на работа, пред които е изправен учителят днес. В настоящата глава ще бъдат разгледани: глобалното образование и ролята на учителя в него, изкуственият интелект, професиите на бъдещето, общочовешките ценности, европейските образователни ценности, източни образователни ценности и функциите и професиограмата на учителя.

1.1. Глобалното образование и ролята на учителя в него

Глобалният свят, в който живеем днес, се променя с ускорени темпове вследствие на бързо развиващите се технологии. Българите като общество и човечеството като цивилизация изостават духовно в бързо развиващия се материален свят. Преносът на общочовешки ценности между поколенията е възпрепятстван от все по-ограниченото време, което децата могат да прекарват със своите родители и близки, а именно семейството е първият източник на знания и умения, който изгражда светоусещането на младия човек. Необходимостта от устойчиви ценности за добруването на обществата и народите е добре позната, както на историческата, така и на етноложката науки. Приемайки устойчивата тенденция за все по-ангажирани родители и деца, целодневно обучаващи се в държавни образователни институции между 2 и 10 годишна възраст, достигахме до един въпрос. Кой би могъл да подпомогне семейството в този важен за всеобщото ни добруване, възпитателен акт? Професионално подготвен ли е учителят за тази задача? Може ли обществото да му се довери в изграждането на най-важното за всеки биологичен вид – неговите деца - неговото утре? Кои са тези общочовешки ценности, които бихме могли да възпитаваме у децата в училищна среда? Децата, израстващи през последните 20 години в динамично променящ се свят, са изправени пред голямо предизвикателство. Светът иска от тях повече, отколкото те могат да получат в училище и в семейството си. Възрастните също сякаш не съвсем разбират всички глобални и

изключително бързи процеси, които протичат и пряко касаят всички ни като дигитализация, навлизането на изкуствен интелект, роботизирана икономика, геополитически процеси и други. Всеобщо униние, в което като че ли не успяваме да открием обща цел, достойна да ангажира вниманието ни.

Под номер четири в целите за устойчиво развитие (ЦУР) на ООН до 2030 година е **образованието**. В подцел 4.7 се застъпва **Глобалното образование**, пред което стои предизвикателството „да се гарантира до 2030 година, че всички учещи придобиват знанията и уменията, необходими за насърчаването на устойчиво развитие, включително чрез преподаване на знания за устойчиво развитие и устойчив начин на живот, правата на човека, равенство между половете, насърчаване на култура на мир и ненасилие, глобално гражданство, разбиране и оценяване на културното многообразие и приноса на културата за устойчиво развитие. Глобалното образование трябва също така да се развие и предостави възможност за равен достъп до учене през целия живот за всички, без значение от възрастта, пола и социалното положение.“ Тази заявка на Глобалното образование кореспондира и с чл. 26 на Всеобщата харта за правата на човека от 1948 година, според която: „Образованието трябва да бъде насочено към пълно развитие на човешката личност и към засилване на зачитането на правата на човека и на основните свободи. То трябва да подпомага разбирането, толерантността и дружбата между всички нации, расови или религиозни групи и да утвърждава дейностите на обединените нации за поддържане на мира.“

Съветът на Европа определя глобалното образование като такова, което отваря сърцето за взаимовръзките и приликите, които съществуват между хората и общностите по света. То дава на младите, от които зависи бъдещето, знанията, уменията и ценностите, които ще им помогнат да направят бъдещето на света справедливо и споделено.

ЮНЕСКО описва глобалното образование като практика, която развива усещането за принадлежност към по-широка общност. Подчертава политическите, икономическите, социалните и културните взаимозависимости между местно, национално и глобално.

Един от пътищата за работа по глобалното образование е създаването на международни училищни партньорства, което според Съвета на Европа ще доведе до „по-добро разбиране на глобалната взаимна зависимост чрез преки контакти между учениците и учителите в партньорските страни и училища“, както и „по-нататъшно развитие на важни ключови компетенции за ползване на модерни комуникационни технологии, управление на проекти, овладяване на чужди езици, международно общуване между ученици и учители.“⁶

Съвременните хора живеят и взаимодействат във все по-глобален свят благодарение на развитите комуникационни и информационни технологии. Глобалното образование е свързано с модерните технологии и иновациите в образованието, „неговата задача е да дава на учещите се възможности и компетенции да рефлектират и да споделят своята гледна точка и роля в глобалното, взаимосвързано общество, както и да разбират и да обсъждат сложните взаимоотношения на общите социални, екологични, политически и икономически въпроси, така че да извличат нови начини на мислене и на действия.“
(Основни насоки за глобално образование на Съвета на Европа, Лисабон, 2012).

Иновациите в образованието през последните няколко години са обобщени в интернет страницата на МОН, където в секция „Стратегии и политики“ се намира обзорния документ „Качество, компетентности, креативност - 2015-2021 г.“. В него са изброени следните постижения:

- Над 500 иновативни училища в България до 2020 година.
- До 2022 година 252 училища са финансирани за училищна STEM среда, до 2025 година се очаква такова финансиране да има за всички училища на територията на страната.
- Между 2017 и 2020 година е финансирано изграждането на 5400 кабинета по природни науки (общообразователна подготовка) и над 60 такива за профилирана подготовка.

⁶ Основни насоки за глобално образование на Съвета на Европа, Лисабон, 2012, стр. 50

- Благодарение на изискването не по-малко от 40% от часовете за организирани занимания по интереси да са по тематични направления като „дигитална креативност“, „Природни науки“, „Математика“ и „Технологии“ 60% от учениците избират занимания по интереси в областта на STEM.
- Около 40 000 ученици са участвали в повече от 3200 клуба и са получили сертификати за преминато обучение съгласно европейската рамка за дигитални компетентности.
- Създадена е облачна ИКТ *(Информационни и комуникационни технологии) инфраструктура за нуждите на обучение в електронна среда.
- Създадена е и платформа със споделени и безплатни образователни ресурси. Електронна библиотека, създадена от учителите.
- През 2018 година са осигурени средства за достъп до интернет на всички училища, също са изградени защитени (Wi-Fi) безжични мрежи във всички държавни и общински училища.
- Създадени са над 866 000 уникални персонални профили за всички участници в образователния процес: ученици, учители, директори и експерти за достъп до всички ресурси, обучения и други услуги.
- За периода 2015-2021 година 4000 класни стаи са обзаведени със съвременно високотехнологично оборудване за визуализация (интерактивни дъски и дисплей с вградени компютърни модули и достъп до интернет).
- В училищата и детските градини са доставени над 33 000 персонални и преносими компютри и таблети. Предстои закупуването на 88 000 устройства за учители и ученици, които не разполагат с такива.
- В над 75% от училищата са внедрени електронни дневници, в тях се обучават над 85% от всички ученици.
- 55 професионални гимназии и училища са получили финансиране за осигуряване на автомобилен, хотелиерски и счетоводен софтуер за графичен дизайн и компютърно моделиране, използвани в реалния бизнес.

В „Ежегодните цели на администрацията“ на МОН за 2023 година не се предвиждат средства за усъвършенстване на учебното съдържание и методите на преподаване, което е от огромно значение за учителите, в условията на безпрецедентната промяна в изискванията към тях. Според същия документ са предвидени 70 000 000 лева за осигуряване на съвременна и привлекателна учебна среда, до 300 000 лева ще получат 50 училища за изграждане на STEM среда през 2023 година по НП „Изграждане на училищна STEM среда“. Колкото и модерни устройства (лаптопи, таблети, интерактивни дъски, дигитални микроскопи, 3D принтери, роботи или много други) да бъдат осигурени в училище, основната роля играе учителят. Той трябва да има концепция за това как да прилага технологиите в своята дисциплина. НП „Изграждане на училищна STEM среда“ дава възможност на училищата сами да преценят нуждите си и да изградят пространства, които отговарят на тях. Прилагането на модерни технологии изисква тяхното познаване и разбиране, затова изграждането на нови методики на преподаване е от изключителна важност.

Средната учителска възраст е намаляла от 51 години през 2015 на 48 години през 2021 година, което значи, че учебната подготовка на голяма част от активните учители е осъществена чрез книгата като основен източник на информация. Усъвършенстването на преподавателските методи изисква задълбочена работа и преосмисляне на голяма част от целите на един учебен час. Необходимостта от дигитализиране на голяма част от образователния процес изисква проява на творчество от страна на учителя, защото методите, по които той самият се е обучавал, днес до голяма степен не са актуални.

Заниманията с дигитални технологии и високотехнологично оборудване за визуализация изисква допълнителна подготовка на учителите. Като тук не става въпрос за обучения по дигитални умения, а за изцяло нова методическа разработка на темите от учебното съдържание. Като нуждата от това се потвърждава и от Стратегическата рамка за развитие на образованието, обучението и ученето в Република България (2021 – 2030). „Иновациите в методите на преподаване ще спомогнат за по-силна мотивация за учене и за

по-осмислено и трайно знание. Кариерното ориентиране на децата/учениците във всички образователни етапи ще подпомогне професионалната им и житейска реализация.“⁷

„Дигитализацията и новите технологии, в частност изкуственият интелект, променят света и структурата на професиите. Тази промяна изисква повишаване нивото на цифровите компетентности и фокусиране на образователния процес върху математиката, технологиите и инженерните умения; върху работата с алгоритми, формирането на умения за гъвкавост и адаптивност“.⁸ Всичко това ни довежда до извода, че пред учителите има ясна **цел** – да обедини научните знания от учебния материал с уменията за интерпретация и прилагане на същите тях чрез новите технологии. Средства за това се предоставят по множество проекти в образованието. Методите за прилагане, или иначе казано “knowhow”, са в период на усъвършенстване и именно това е голямото предизвикателство пред учителите.

⁷ Стратегическа рамка за развитие на образованието, обучението и ученето в Република България (2021-2030)

⁸ ОИСП и McLeod, Scott and Karl Fisch, “Shift Happens”, <https://shifthappens.wikispaces.com>

1.2. Какво е изкуствен интелект?

През последните десетилетия изкуственият интелект се разви много. Днес той присъства в ежедневието на всеки човек, ползващ интернет. „Умните“ реклами, които се препокриват с търсенията на интернет потребителите в различни страници, бяха изненадващи преди година, но днес се приемат за даденост. Те са възможни благодарение на изкуствения интелект, който за секунди може да обработи информация за търсенията на хиляди хора и да предложи конкретни продукти на същите тези потребители в социалните мрежи. Възможността да преобразуваме текст от снимка в дигитален материал също е постижение на изкуствения интелект, но не и без нашата помощ. При вход за много платформи се изисква попълването на поле „Не съм робот“, в който трябва да бъдат въведени разчетените от потребителя разкривени букви и цифри. Такива механизми по начало се използват с цел подобряване на сигурността, но ползвайки огромното количество данни, които хора от целия свят са генерирани, попълвайки тези полета, програмистите успяват да обучат изкуствения интелект да чете дори ръкописи. В тази насока е работата на 14-годишният Радостин Чолаков, който сам създава изкуствения интелект „АзБуки.ML“, който може да оценява чувствата в речта.⁹ Не всички ученици, а и възрастни обаче са така запознати с възможностите на изкуствения интелект. Дори на европейско ниво едва през 2020г. се направиха по-всеобхватни регулации за това до каква степен информацията, която ежедневно споделяме, волно или неволно в онлайн пространството, може да бъде използвана. В следващите няколко страници ще обърнем внимание на същността на изкуствения интелект, неговото развитие, приложението му в образованието, ползите и заплахите, които би могъл да породи, както и на регулациите, които международните институции създават във връзка с неговото бързо и всестранно развитие.

⁹ <https://nova.bg/news/view/2021/01/31/313753/%D0%B4%D0%B0-%D1%81%D0%B8-%D0%BE%D1%82%D0%B3%D0%BB%D0%B5%D0%B4%D0%B0%D1%88-D0%B8%D0%B7%D0%BA%D1%83%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%B5%D0%BD-%D0%B8%D0%BD%D1%82%D0%B5%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%82-%D0%B2%D0%B8%D0%B4%D0%B5%D0%BE/> (посетено на 20.03.2021г.)

AI (Artificial Intelligence)

Изкуственият интелект (AI - Artificial Intelligence) е област от компютърните науки, която се фокусира върху създаването на интелигентни машини, които функционират и реагират като хора.

Други наименования, по които бихме се ориентирали, че става въпрос за изкуствен интелект, са: „Когнитивни изчисления“, както и фрази, започващи с думи като „умни“, „интелигентни“, „предсказуеми“ и „когнитивни“. Днес софтуерът за изкуствен интелект се използва за анализиране и генериране на препоръки и взимане на решения въз основа на данни, които са твърде „големи“ или сложни за обработка от човек. Той е съществена част от управлението на информацията, здравеопазването, анализ на данните, дигиталната трансформация, сигурността (киберигурност и други), различни потребителски приложения, следващо поколение технологии за интелигентно строителство, роботика и други. Изкуственият интелект понякога се използва в комбинация с големи данни и анализи в реално време за вземане на интелигентни решения относно поведението на потребителя или машината.

Трите неизменни части на изкуствения интелект са:

❖ Алгоритъм;

Математическо уравнение, което практически задава целта и задачите, за които е създаден изкуственият интелект.

❖ Изчислителна мощност;

За да се изпълнява алгоритъмът, е необходима компютърна система, която да извършва изчисленията. Днес съществуват стотици суперкомпютри, които могат бързо да обработват огромни количества информация. Българският суперкомпютър „Discoverer“, един от осемте нови в Европейския съюз, влезе в експлоатация. Стартът бе даден на официална церемония в „София Тех Парк“. На нея бе обявено, че започва и набирането на проектни предложения от бизнеса и научните среди за използването на високотехнологичната машина. Приложения за нейното използване са например за точна оценка на сеизмичната устойчивост на сградите, прогнозиране на времето и медицински приложения в подкрепа на леката инвазивна диагностика и откриването на иновативни лечения.¹⁰

❖ База данни.

Основната част от всяко проучване или изчисление са данните, с които то ще борава. Ако базата данни е, да кажем 1000 речника на различни езици, алгоритъмът би могъл да превежда текстове в реално време. Проблемът с данните е в това, че практически всичко, което споделяме в интернет, може да бъде използвано за осъществяването на всевъзможни цели. В последните няколко години се работи по законодателни проекти, които да защитават обикновените хора от злоупотреби с публикуваната от тях информация, но за да е успешно едно такова законодателство, то трябва да е глобално, какъвто е и интернетът.

Европейският парламент през юни 2020 г. сформира специална комисия за изкуствения интелект за проучване на въздействието и предизвикателствата, както и за изготвяне на предложение за пътна рамка в областта. Още през следващия месец Европейската комисия предложи единен подход към развитието на технологиите с изкуствен интелект през юли 2020г., неговите три основни елемента са:

¹⁰ <https://www.economic.bg/bg/a/view/novijat-superkomputyr-na-bylgarija-zaraboti-tyrsi-se-koj-da-go-polzva> (посетено на 02.08.2022г.)

- ❖ подкрепя за иновациите и насърчаване на въвеждането на новите технологии;
- ❖ подготовка за произтичащите социално-икономически промени;
- ❖ осигуряване на етическа и правна рамка.

„Когато цивилизацията преживява мащабна технологична революция, светът се променя по фундаментален и смущаващ начин. Има нещо в процеса на изравняване на света, което изглежда качествено различно от всички големи промени през предишните епохи: скоростта и обхвата, с които те завладяват всичко” (Фрийдман, 2005:61–62). В „Рамка от етични аспекти на изкуствения интелект, роботиката и свързаните с тях технологии от Резолюция на Европейския парламент от 20 октомври 2020 г. с препоръки към Комисията относно рамка за етичните аспекти на изкуствения интелект, роботиката и свързаните с тях технологии (2020/2012(INL))“ е обърнато внимание на необходимостта от включването на обучения на тема „Изкуствен интелект“, като ролята на учителя не е пренебрегната. В документа ясно е посочено, „че за да се оползотвори пълният потенциал на изкуствения интелект и да бъдат добре запознати ползвателите с ползите и предизвикателствата, породени от технологиите с ИИ, е необходимо ИИ или цифровата грамотност да бъдат включени в образованието и обучението, включително във връзка с подкрепата за цифровото приобщаване, както и да се провеждат информационни кампании на равнището на Съюза, които да дават точна представа за всички аспекти на развитието на ИИ;“¹¹ Отбелязвайки правото на всяко дете на качествено обществено образование на всички равнища, Европейският парламент призовава „за разработването, внедряването и използването на качествени системи с ИИ, които предоставят и улесняват достъпа до качествени образователни инструменти за всички на всички равнища“¹², като успокоява, „че внедряването на нови системи с ИИ в училищата не следва да води до увеличаване на

¹¹ Официален сайт на Европейския съюз <https://ec.europa.eu> (посетено на 20.03.2021г.)

¹² - (https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2020-0275_BG.pdf) (посетен на 05.04.2021г.) - Рамка от етични аспекти на изкуствения интелект, роботиката и свързаните с тях технологии Резолюция на Европейския парламент от 20 октомври 2020 г. с препоръки към Комисията относно рамка за етичните аспекти на изкуствения интелект, роботиката и свързаните с тях технологии

цифровото разделение в обществото“¹³. Документът признава огромния потенциален принос, който ИИ и роботиката могат да имат за образованието, но също отбелязва, че персонализираните системи за учене с ИИ не следва да заместват образователните отношения, включващи учителя, и че традиционните форми на образование не следва да бъдат изоставени. Тук е добре да уточним, че технологиите с ИИ биха били полезни по-точно в обучението, защото образованието е комплекс от даване на знания и възпитаване, при което дори ИИ не би се справил по-добре от учителя. Една от малкото човешки дейности, които развиващите се технологии не могат да извършат, е да проявяват творчество. Хората можем да съчетаваме на пръв поглед несвързани неща и да ги обединяваме в творческа идея.

Тази непедagogическа, а чисто човешка способност е изключително важна във възпитателния процес. Когато учителят разяснява поведенчески норми и общочовешки ценности на своите ученици, дава редица примери, вдъхновени от самите деца, историята, личния си опит, книги, филми и др. Подбирането на подходяща информация изисква и емпатия, която отново е присъща на човека, но не и на ИИ. Затова технологиите се явяват по-скоро помощно средство на учителя, отколкото негов заместник. За да се осъществи тази връзка, Европейският парламент посочва, че трябва да се осигури финансова, технологична и образователна подкрепа, включително специализирано обучение по информационни и комуникационни технологии за учителите, които желаят да придобият подходящи умения, така че да се адаптират към технологичните промени и не само да използват потенциала на ИИ, но и да разбират неговите ограничения.

Регулация на цифровите продукти с ИИ, които биха могли да се използват в образованието, за щастие има. Европейският парламент „подчертава, че образователните институции следва да се стремят да използват за образователни цели системите с ИИ, които са получили европейски сертификат за етично съответствие“.¹⁴ В края на

¹³ - Резолюция на Европейския парламент от 20 октомври 2020 г. с препоръки към Комисията относно рамка за етичните аспекти на изкуствения интелект, роботиката и свързаните с тях технологии (2020/2012(INL))

¹⁴ - (https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2020-0275_BG.pdf) (посетен на 05.04.2021г.) -

Рамка от етични аспекти на изкуствения интелект, роботиката и свързаните с тях технологии Резолюция на

резолуцията е приложен изчерпателен и кумулативен списък на високорисковите сектори и на високорисковите употреби или цели, които могат да доведат до евентуално нарушаване на основните права и правилата за безопасност.

В този списък образованието попада в графа „високорискови сектори“. (Таблица 1)

Високорискови сектори	• Заетост • Образование • Здравеопазване • Транспорт • Енергетика • Публичен сектор (убежище, миграция, граничен контрол, съдебна система и служби за социална сигурност) • Отбрана и сигурност • Финанси, банково дело, застраховане
	• Наемане на служители • Оценяване на учащи се • Разпределяне на публични

Високорискови употреби или цели	средства • Отпускане на заеми • Търговия, посредничество, данъчно облагане и др. • Медицинско лечение и процедури • Изборен процес и политически кампании • Решения в публичния сектор, които имат значително и пряко въздействие върху правата и задълженията на физическите или юридическите лица • Автоматизирано шофиране • Управление на движението • Автономни военни системи
---	---

1.3. Професии на бъдещето

В своята публикация „Различия между поколенията и техните проекции върху процеса на учене“ М. Пенчева констатира, че “общите исторически събития, доминиращи ценности, ролевите модели и споделените норми на поведение, икономическите и културни условия на средата формират специфични черти, които събирателно се разглеждат като поколенческа личност. Тези черти са социални, характерни за болшинството от представителите на съответното поколение, проявяват се основно в групова среда и при взаимодействие с други хора” (Пенчева, М., 2016:84). Сравнения между поведението и възприятията на представителите на поколението Z, което израства днес, и тези на представителите на предходните поколения, е безпочвено, защото средата, в която те се реализират, е съвършено различна от тази преди 50 години. За да очертаем необходимите на поколението Z (14-20г.) знания, умения и опитности за успешна реализация, е добре да погледнем в перспектива, защото от развитието на технологиите днес произтича и появата на нови професии.

Кариерното ориентиране е част от работата на учителя. За да бъде полезен на своите ученици той трябва да има познания за зараждащите се професии. Те се създават, за да отговарят на нуждите на бизнеса на бъдещето. В контекста на Четвъртата индустриална революция, т.нар. „Индустрия 4.0“, те ще са насочени към обслужване на технологиите и иновациите, демографските промени, нарастващата урбанизация, недостига на ресурси и промяната в климата. Първата индустриална революция (Индустрия 1.0.), от края на XVIII и началото на XIX в., води до редица промени в живота на хората, като механизира голяма част от дейностите, които до тогава се извършват ръчно. В края на XIX век е поставено началото на Втора индустриална революция (Индустрия 2.0.), по време на която се наблюдават: масово производство на конвейерни линии, на парни машини, разпространение на електричество. Те водят до улеснения в бита и значителното замогване на хората. Автоматизацията и компютъризацията на производствените дейности във втората половина на XX в. бележат Трета индустриална революция (Индустрия 3.0.). От началото на Възраждането, съвпадащо с годините на Първата индустриална революция, до днес образованието не спира да се развива и приспособява към все по-високите цели на

човечеството. То става все по-масово и всеобхватно като комплекс от знания, умения и компетенции. В Четвъртата индустриална революция (Индустрия 4.0.) технологичният напредък е по-бърз от всякога. Основни нововъведения са интернетът, роботиката и изкуственият интелект. Те могат да доведат не само до улесняване на човека в производствената дейност, а до изключването му от нея. Днес наблюдаваме редица изчезващи професии като стругар, телефонист, пощальон и много други. Тези промени повлияват и ролята на учителя, като го поставят пред предизвикателството да е кариерен консултант на своите ученици, без докрай да разбира динамичните промените, които протичат в пазара на труда. В последните три десетилетия Европейският парламент създаде редица нормативни документи, касаещи технологиите с изкуствен интелект и образованието.

И. Колева представя политика за развитие на българското образование в европейски контекст. Основни предизвикателства за европейското образователно пространство са непрекъснатата цифровизация, автоматизация, изкуственият интелект и необходимостта да бъдем адекватни на технологичния напредък, както и бъдещето на труда спрямо предстоящите потребности и компетентности на субекта. За адаптирането на образованието в години на социални промени добър пример са 90-те години на миналия век, когато България тръгва по пътя на демократичното управление и редица учени започват да работят върху теми, свързани с ролята на учителя в променящата се социална среда. Такива са Елиана Пенчева, Стефан Чернев, Румен Вълчев, Пламен Радев и др. В последното десетилетие на близки теми пишат Виолета Атанасова, Йордан Колев, Наталия Витанова, Виолета Коцева, Кремена Йорданова и др. Темата за традиционни и общочовешки ценности в образованието е поле на работа на Европейската агенция за специални образователни потребности и приобщаващо образование вече 26 години (създадена през 1996г.).

В рамките на първата модерност възникват пет процеса, които са взаимосвързани и я подкопават. Това са „глобализация, индивидуализация, революция на половете, недостатъчна заетост и глобални рискове (каквито са екологичната криза и сиването на глобалните финансови пазари). Действителното теоретично и политическо

предизвикателство на втората модерност е фактът, че обществото е принудено да реагира на всички тези предизвикателства едновременно“. (Бек У., 2001) Много професии изчезват, в сектори като земеделие, производства, администрация, доставки и др. Ръчният труд все по-често бива заменяян от машини, които нямат нужда от почивка, болничен отпуск или кой знае какви условия на труд. Изчезващите професии, които изискват минимална квалификация на трудещия се, ще бъдат заменени от професиите на бъдещето, които изискват знания и умения в множество области.¹⁵ Световния икономически форум провежда проучване сред работодателите, чрез което маркира десетте водещи умения през 2020 година. Сред тях са: „комплексно решаване на проблеми, критично мислене, когнитивна гъвкавост, креативност, емоционална интелигентност“ и други.

Повечето от посочените умения се изграждат при общуване и взаимодействие с различни хора. Училищната среда заема съществено място в обкръжението на учениците и е най-добрата почва за развитие на горепосочените способности. Семейството също има своя принос, но то е ограничено до по-малък брой хора. Добра преценка и взимане на решения, управление на хора, критично мислене и комплексно решаване на проблеми са все умения, които се развиват по време на дейности, за които в семейната среда рядко се делегират правомощия на децата в ученическа възраст. В училище под формата на игри или проектни дейности те ги усвояват много по-успешно. Приятелската среда извън училище също дава възможност за развиване на необходимите умения, но тя е рядкост за тези от тях, израстващи в големи градове. Образованието трябва да претърпи кардинални трансформации и е много вероятно през следващите години на XXI век да се съсредоточи не върху миналото (консерватизъм), а върху бъдещето (футуризм). (Витанова, Н. 2020:7) Уроците от историята ще ни позволят да съхраним нематериалната си, духовна култура, но бързо развиващият се материален свят изисква предвидливост, защото необходимите умения в „Индустрия 4.0“ се изграждат с години. За да се избегне опасността големи групи хора да останат извън производствения процес, е добре да се обърне сериозно внимание на актуализирането на образованието.

¹⁵ „По данни на Евростат за 2018 г. 40 % от европейските работодатели не намират хора с подходящите умения, а Цифровият единен пазар не може да бъде изграден, без преодоляване на този недостиг“.

„Съвременната образователна система е наследството от индустриалната революция от XIX век. Училищата са организирани по образец на фабриката – характерните за заводите звънци, смени, строго разделение“ (Витанова, Н. 2018:2). За век и половина нуждите на пазара на труда, както и обществото са се променили много. Бързото развитие на технологиите изисква учене през целия живот и образованието не може да се ограничи само до теоритичното преподаване на знания. „Застаряването на населението води до необходимостта от увеличаване на трудовия стаж, което от своя страна поражда необходимостта от непрекъснато обучение. Колаборативното обучение, самообразованието вече са реалност, която променя мащабите си и постепенно навлиза във всички сфери на човешката дейност, играйки важна роля за решаване на проблемите на XXI век“. (Витанова, Н. 2018:2)

В помощ на футуристичния поглед към професиите на бъдещето идва „Ръководство за уменията и професиите на бъдещето“ – съфинансирано по програма „Еразъм+“, КД 3 „Подкрепа за реформиране на политиките“, което предлага списък от тридесет и три професии на бъдещето, някои от които вече съществуват, а други биха могли да възникнат в резултат на научно-техническия прогрес на човечеството в наши дни. Част от тях са свързани с промените в климата и необходимостта от алтернативни източници на енергия. Такива са „специалист-технолог по слънчева енергия“, „специалист-технолог по вятърна енергия“. Други са свързани, конкретно с компютърните технологии като: „разработчик на софтуер“, „анализатор на данни“, „специалист по цифрово съдържание“, „анализатор на информационната сигурност“¹⁶, „анализатор на компютърни системи“, „съветник по личната поверителност“, „техник по роботика“, „специалист по 3D-принтиране“, „програмист на добавена реалност“, „експерт по технологична етика“, „машинен инженер“, „електронен инженер“. Други професии на бъдещето попадащи в списъка на

¹⁶ Ръководство за уменията и професиите на бъдещето - „Тъй като начинът ни на живот е все по-преплетен с компютрите и зависим от информационните технологии, всички ние ставаме по-уязвими от кибератаки. Хакерските атаки стават все по-многобройни, дръзки, мащабни и трудни за проследяване. Ето защо в следващите години ще се търсят все повече специалисти по компютърна сигурност, които да помогнат на държавите, организациите и индивидуалните потребители да защитят своите мрежи и ИТ системи“

„Ръководство за уменията и професиите на бъдещето“ са свързани с медицината, такива са: „мениджър на здравните услуги“, „биомедицински инженер“¹⁷, „съветник по дигитална рехабилитация“¹⁸, „технолог по биомеханика“¹⁹, „генетичен инженер“, и „дистанционен здравен инженер“²⁰. Сред изброените в Ръководство за уменията и професиите на бъдещето подат и такива като: „пилот или диспечер на дрон“, „техник на „умни“ сгради“, „специалист по градско земеделие“, „наноинженер“, „личен образователен консултант“ и други.

„Без да рискуваме да отдалечим образованието от неговата хуманност, трябва да насочим усилията и знанията си към адаптирането на образованието към нуждите на Индустрия 4.0., защото рискуваме да създаваме не специалистите, които ще са необходими на утрешния ден, а просто просветлен пролетариат“.²¹

¹⁷ Ръководство за уменията и професиите на бъдещето - „Професионалистите в тази област вече започват да правят революция в сектора на здравеопазването. Всъщност биомедицинското инженерство е може би една от най-добрите кариери за човек, който търси работа със силно положително въздействие върху обществото в следващите години. Това се дължи на обстоятелството, че биомедицинските инженери участват във всички видове авангардни медицински изследвания и разработки. Много от тях вече проектират изкуствени органи, сложни медицински изделия, бионични части на тялото и биологични импланти...”

¹⁸ Ръководство за уменията и професиите на бъдещето – „Безспорни са предимствата от всякакво естество на новите технологии, същевременно обаче редица изследвания сочат, че те водят до пристрастяване и влияят върху психическото и емоционалното състояние. В този ред на мисли една потенциална професия на бъдещето може да осъществява своеобразна "детоксикация" на хората от прекомерно потребление на цифрова информация“.

¹⁹ Ръководство за уменията и професиите на бъдещето - „В приложното поле на биомеханиката попадат управлението на крайниците на човека от нервната система, моделирането и симулирането на двигателната активност на ниво мускули и др. Индустрия 4.0 прави истинска революция в протезирането, а бionните крайници продължават да стават все по-сложни“.

²⁰ Ръководство за уменията и професиите на бъдещето – „Поради обстоятелството, че роботиката и комуникационните технологии бележат ускорено развитие, става възможно лекарите и другите специалисти в здравеопазването да консултират пациенти, без да се налага те физически да присъстват на прегледа“.

²¹ Ръководство за уменията и професиите на бъдещето – съфинансиран по програма „Еразъм+“, КД „Поддръжка за реформиране на политиките“

1.4. Общочовешките ценности.

(любов, мъдрост и съзидание)

Понятието „ценности“ се използва от Имануел Кант през XVIII век, когато то вече е осъзната философска категория. Според него ценностите са „целите, поставени пред волята“. Посредством ценностите човекът придава смисъл на хаоса. В различните трактовки на понятието ценностите винаги са свързвани с определена култура, взаимодействието на човека с обществото и формирането на определени норми на поведение. „Нормата може двояко да регулира поведението чрез аксиологическия (ценностен) смисъл и чрез нормативния си императив. Императивът действа самостоятелно и безапелационно, независимо от ценностното съдържание. Нормата е много по-ефективна като превантивно средство, когато тя е и ценност, т.е. значима за субекта. Социални ценности, усвоени като норми, действат като поведенчески регулат (Клинчарски, 1989:78). Ценностите могат да бъдат норми, но не всички норми са ценности. „Ценностите са коренът на всички други елементи на културата – етикет, начин на живот, дори език. Те диктуват човешкото поведение и емоциите“ (Баптист, Х. П., 1995:46).

Други изследователи на ценностите ги определят като „специфични социални определения на обектите от заобикалящия ни свят, които разкриват положителното или отрицателното им значение за човека и обществото, съдържащи се в явленията на обществения живот или природата“ (В. Филатов, В. Влахов и други, 1993:604-605). Семантиката на термина „ценност“ обхваща такива понятия като интереси, потребности, желания, задължения и т.н. Макар и различаващи се помежду си, те винаги са свързани с постигането на някакъв краен резултат или с определени характеристики на желаната цел, с наличието на стандарт за желаното, предпочитаното (Williams, 1979).

М. Рокич, определя ценността като “устойчиво убеждение в това, че определен начин на поведение или крайна цел на съществуването е по-предпочитана от личностна или социална гледна точка, отколкото противоположна или друга гледна точка или крайна цел” (Rokeach, M., 1973).

В глобалния свят са нужни ценности, които да са над културни, над религиозни и в контекста на глобалното образование. Днес, когато технологиите се развиват с невиджани досега темпове, обществото също се променя. Обменят се културни практики, модели на поведение и ценности, благодарение на развитите комуникационни технологии. На практика децата израстват в свят, съвършено различен от този, в който са израснали родителите им. Една от целите на глобалното образование е именно това - да разкрие глобалното измерение и холистичната перспектива в образованието. А то да развие у учащите знания, умения, нагласи и ценности, които да им помогнат да се изправят пред предизвикателствата на взаимосвързания свят.

Възпитанието в общочовешки ценности през образователната система е трудно, възможно и важно в условията на Четвъртата техническа революция, съчетана с пропаст между поколенията, както и със слабо духовно влияние на повечето религиозни институции. Знанието, човешките добродетели и физическото здраве са били общ обект, търсен от човечеството през вековете.

През епохата на Античността идеалът за образован човек се свързва с идеята за хармонично развитата личност, у която се съчетават физическата и духовната красота. Образованието според древногръцкия идеал се разглежда като път, който човек изминава, променяйки себе си в стремежа си към идеала - духовното и физическото съвършенство. Знанието позволява на човек да разбере истинските ценности, да бъде добродетелен, да стане съвършен. (Матулис, 2003) (Витанова, Н., 2018: 2). На определени етапи от развитието на обществото се променят и целите на образованието, както и представата за общочовешки ценности. Епохата на Античността обхваща периода от VIII век пр. Хр. до V век сл. Хр., когато процъфтява културата на Древна Гърция и Рим. Авторите от тази епоха оставят огромно наследство от ненадминати образци във почти всички сфери на науката. Културата на Античността се заражда в аристократична среда и не води до повишаване на грамотността на масите от населението. Грамотните са средно 10% от населението през цялата Античност (*Университетски речник, НБУ – Основни понятия, Георги Гочев*). Науката през тази епоха притежава всички знания, необходими за осъществяването на

техническа революция, но прогресът не се разпознава като ценност. По-високо ценено е възпроизвеждането на традиционното минало.

През Средните векове идеалът за образован човек се променя радикално – от хармонично развитие на външното и вътрешното към осъзнаването на първоначалната греховност на човека; между Бога и човек съществува пропаст, която принуждава последния да тръгне по пътя на изкуплението, за да възстанови изгубената хармония; знанието отстъпва място на вярата. „Възпитателната цел е формирането на добрия християнин, стремящ се към богопознание и любов към Бога“. (Колев и др., 2005:44). През епохата на Средните векове системата от християнски ценности надскача държавните и етническите граници и обединява множество народи в ценностната система на една общочовешка общност, която споделя като важни смирението, скромността, жертвоготовността, милосърдието, вярата и любовта към Бога и към ближния.

През епохата на Ренесанса (което е преди всичко възраждане на Античността, но не е просто възпроизвеждане на Античността) средновековната идея за греховния човек отстъпва място на идеята за *homo universalis*, това означава връщане към основните принципи на древната идея за съвършен човек. Възкресява се идеята за хармонично развитие на човека и се „възвръщат позициите на физическото и естетическото възпитание, пренебрегнати през Средновековието“. (Колев и др., 2005:63). Поставянето на човека в центъра (антропоцентризъм) през Ренесанса ражда хуманизма. Благодарение на хуманизма това време е изпълнено с оптимизъм и увереност относно способностите на човешкото същество. (Pick, Givaudan, Troncoso, Tenorio, 2002:285)

Активното отношение към ценностите поставя ключовия проблем за средствата и пътищата за възплъщението на ценностите, за превръщането им в блага. „Осъществяването на ценност се преживява като благо“ (Фотев, 2009:7). „Няма абсолютна универсална система от ценности, подходяща за всички времена и народи. В същото време може и трябва да се говори за най-приемливата, хуманна, прогресивна система от ценности“ (Розов, 1992:50). „Ценността е изначално самоосновна и по тази причина е обосноваваща и оправдаваща (легитимираща) човешките действия“ (Фотев, 2009:11).

В търсене на общочовешки ценности, които биха били подходящи за настоящата реалност, е добре да бъдат разгледани традициите в това отношение на Запада и на Изтока. Прагматизмът, стимулиращ технологичната революция на европейците, и хармоничния с природата дух на Изтока могат да се срещнат и да образуват нещо наистина полезно за всички нас.

1.5. Европейски образователни ценности

Френският икономист Jean Fourastié (Жан Фурастие – 1909–1990) настоява да се „изхвърли“ класическата хуманитарна култура и образованието да се съсредоточи върху новия идеал на образования човек – специалист с тесен профил, с възможност за бързо адаптиране към постоянно променящите се реалности на съвременния свят. От този специалист не се изисква да притежава високо културно ниво и ценностите му се определят не от *homo universalis*, а от *homo economicus*.²² Това предложение обаче тласка човека към материалистичната крайност, продукт на западната култура.

Духовността пък е неизменна част от нашата природа, а тя изисква от човека да има познания както за себе си, така и за средата, която обитава. Необходимостта от разнообразни знания, най-малкото за природата и света, които ни заобикаля, не просто са важни, те са необходими на всяко човешко същество, което иска да разбере себе си като част от тази сложна система. Ако днес наистина важни са професионални навици и умения като системно мислене, междусекторна комуникация, управление на проекти, програмиране, робототехника, изкуствен интелект и др. (Лукша и др., 2014:136–139), то тяхното придобиване и развитие биха били възможни само ако човек има познанието и разбирането за себе си като за част от циклично променящия се свят, в който живеем.

В центъра на настоящата разработка попадат учителите, учениците и ценностите, на които те са носители, затова ще обърна внимание на политиките на ЕС в образованието, което ще спомогне за по-цялостното разбиране на това кои ценности се определят като важни. Във всички директиви, рамки, стратегии и доклади на европейски институции, които бяха разгледани, сериозно внимание се обръща на необходимостта от това европейците да се превърнат в единна общност, която да не позволява на локалните национализми отново да станат причина за разделение. Същевременно да се изгради

²² Терминът *Номо есопоmісuѕ*, или икономически човек, е представянето на хората като агенти, които са постоянно рационални и тясно заинтересовани и които преследват оптимално своите субективно дефинирани цели. Това е игра на думи на *Homo sapiens*, използвана в някои икономически теории и в педагогиката. (<https://syg.ma/@natella-speranskaja/obrazovaniie-i-prosvieshchieniie-v-epokhu-tsifrovoirievoliutsii>). (5.7.2021 г.)

приемственост спрямо прииждащите от различни краища на света хора, които трябва да бъдат включени в икономическия и социален живот на Европа, защото в противен случай остават бреме за останалите, които работят, учат и се развиват. Тази политика не сработва добре сред страните в Източна Европа не само заради културните различия, но и заради опасенията на по-бедните държави, които рискуват да попаднат под икономически, политически и социален натиск от страна на Западния свят.

На срещата на лидерите в Гьотеборг²³ е изложена визия за изграждане на Европейско пространство за образование до 2025 г. В Декларацията относно популяризирането чрез образование на гражданските и общите ценности — свобода, толерантност и не дискриминация, Париж, 17 март 2015 г., се отбелязва, „че Европа, в която ученето, обучението и научно-изследователската дейност няма да бъдат възпирани от границите“²⁴. Предвижда се тя да е континент, „в който престоят непрекъснатото обучение и учене ще бъдат обичайна практика, а владенето на два други езика освен майчиния ще се е превърнало в правило. Континент, в който хората имат силно чувство за европейска идентичност, за европейско културно наследство и неговото многообразие“²⁵. От този текст като важни за европейското общество ценности маркираме *свободата, толерантността и недискриминацията*. Колкото и трудно да е загърбването на междусобиците между отделните европейски държави, сближаването ни най-малко на образователно ниво е изключително важно за успешното функциониране не само на съюза, а и на всички членки. Проблемите, които носи глобализацията, не могат да бъдат решавани локално, колкото и силен да е национализмът сред някои от европейските народи, трябва да си дадем сметка, че ние сме едно цяло и предизвикателствата пред нас са общи.

Европейското пространство за образование се определя от няколко основни цели, сред които са „насърчаването и преодоляването на пречките за трансграничната мобилност

²³ Нови приоритети на европейското сътрудничество в областта на образованието и обучението (23 и 24 ноември 2015 г.)

²⁴ Декларацията относно популяризирането чрез образование на гражданските и общите ценности — свобода, толерантност и недискриминация, Париж, 17 март 2015 г.

²⁵ (пак там)

и сътрудничество и в областта на образованието и обучението“²⁶ се откроява и „подпомагане на държавите членки да подобрят приобщаващия, основан на *иновациите и ученето през целия живот*, характер на своите системи за образование“²⁷. При изпълнението на тези цели европейското образователно пространство е изправено пред различни предизвикателства като: непрекъснатата цифровизация, автоматизация, изкуствения интелект и необходимостта да бъдем адекватни на технологичния напредък; бъдещето на труда спрямо бъдещите потребности и компетентности на субекта; модернизиране на „европейските социални държави, социалното приобщаване и споделяне на силните страни на растежа, както и намаляване на неравенствата, в т.ч. неравенството между половете“²⁸; „демографски тенденции, включващи застаряващата работната сила и необходимостта да се интегрира мигрантското население с цялото му културно многообразие“²⁹; „новите модели на комуникация, социалните медии, явлениято „фалшиви новини“ и „фалшиво знание“, чиято рефлексия изисква медийната грамотност, сред всички обучавани субекти на всички етапи в образователната система“³⁰ и не на последно място „засилването на популизма и ксенофобията, рискът от агресивна радикализация и необходимостта от межкултурна и междуетническа рефлексия (осъзнаване на етногенезиса и неговото развитие)“³¹.

Една от ключовите тези на рамката „Образование и обучение 2020“ и нейните дейности за образователни политики посочва необходимостта от стимулиране на *емоционалната интелигентност* у обучавания чрез социално-емоционалното учене за придобиването на *социални и граждански компетентности*.

Сред ключовите компетентности на приобщаващото образование, които се определят като „съчетание от знания, умения и нагласи, се откроява способността на субекта за

²⁶ Заключение на Съвета относно стратегическа рамка за европейското сътрудничество в областта на образованието и обучението („Образование и обучение 2020“) (12 май 2009 г.)

²⁷ (пак там)

²⁸ (пак там)

²⁹ (пак там)

³⁰ (пак там)

³¹ Заключение на Съвета относно социалното измерение на образованието и обучението (11 май 2010 г.)

рефлексивно мислене в план – самопознание и саморегулация“³². Като умения, за чието придобиване са необходими самостоятелност и ясна представа за заобикалящия ни свят, в контекста на който ние търпим своето развитие и усъвършенстване, се открояват няколко образователни ценности и необходими умения, продукт на европейското законодателство.

- свобода;
- толерантност;
- недискриминация;
- иновациите и ученето през целия живот;
- трансграничната мобилност и сътрудничество и в областта на образованието и обучението;
- адекватност на технологичния напредък;
- емоционална интелигентност;
- социални и граждански компетентности;
- самопознание и саморегулация.

За да успеем да инкорпорираме всички тези ценности, умения и компетентности в училищното образование, трябва първо да сме сигурни, че самите учители са техни носители. В българските училища вече 4 години тече процес по допълнително квалифициране и акредитиране (за първи път през 2021/2022 г.) на педагогическите специалисти. Впечатлението, което обученията за учители създават, е че представяните теми са разнородни, рядко кореспондират помежду си и не създават цялостна представа за нуждите на новото време. В някои случаи са далеч и от училищната практика. Единственият обединяващ фактор се явява стратегията на училището, в която могат да се предвиждат конкретни обучения за учителите в зависимост от идеите, залегнали в нея. Всичко това говори за необходимост от промяна на рефлексивната картина за качество в някои образователни институции у нас /департаменти за квалификация на учители/

³² Обзор на образованието и обучението, ноември 2016 г.

относно квалификацията за кариерно развитие. У нас този вид квалификация се превърна в „масовизация на спорта“ и образователен бизнес. Принизи се ролята на висшето училище у нас, което е предизвикателство и парадокс от гледна точка на европейските препоръки (И. Колева, 2019).

1.6. Източни образователни ценности

За да се вникне в целевите за източната култура образователни ценности, е добре да бъде разгледана философията за Интегрирано образование през целия живот (ИОЦЖ) на японката Йошико Номура (1922-2003). Пътят към запознаването с нейната философия минава през създаденото в България през 2010 година Гражданско сдружение с не стопанска цел „Постоянно образование“, чиято дейност е тясно свързана с тази на японската фондация „Номура“. По време на обученята и срещите, които те провеждат с учители се разглеждат основните принципи на философията за Интегрирано образование през целия живот. Прилагането им в учителската работа помагат за разширяването на фокуса при преподаването на конкретно събитие, като се изхожда от общото - човешката цивилизация към частното – определен народ или събитие. Сред основните принципи, заложиени от нея, са:

- възстановяване на хуманността;
- установяване на взаимна зависимост;
- създаване на трета цивилизация;

Важно е да се отбележи, че в случая „интегрирано“ трябва да се разбира в контекста на въведено (включено) в индивида според конкретната му среда (местоживеене, пол, раса, възраст и др.). Нещо изключително важно и в европейския контекст на темата. Макар и обитатели на един континент, всички европейски народи имат своите локални специфики. На японски израза „интегрирано образование“ също би могъл да бъде тълкуван по няколко различни начина. Звучи като „шоугай киоуики“ (интегрирано образование), където „шоугай“ може да значи времетраене на живота, физическо увреждане или връзки с обществеността. Една от опорните точки на ИОЦЖ е скъсване с традиционната идея за образование (придобиване на научни знания). Аналогия може да се направи с построяването на десет нови етажа върху основата на едноетажна сграда. (Номура Й., 2010). Друга основна точка е маркирането на положителни и отрицателни последствия за човека от научно-техничната революция. Като добри такива Номура посочва материално изобилие на комфорт, ефикасността и улесненията, а като отрицателно последствие –

факта, че цивилизацията обръква ирационалната природа на човека с научни доводи и предизвиква западане на духовността му, третирайки го като обикновен количествен феномен. Философията за ИОЦЖ маркира и новата роля на образованието, което променя историята, но и промяната в образованието идва в момент, когато историята го изиска. Разглежда също необходимостта от ново понятие за образование без исторически модел. Ако човешките нужди се различават в една или друга страна, в една или друга група или при един или друг индивид, следва, че мислите, които инспирират тези нужди, както и създадените методи да ги посрещат, също се различават (Номура Й., 2010). Причинно-следствената връзка между определен исторически период и типа образование, което той провокира, е лесно забележима. Всяко време изисква своя система и философия на образование, които са съизмерими с него. А образованието, в обратна връзка, оказва влияние на съответното време и дори нещо повече – и на следващия период от време (Номура Й., 2010). Не може да се отрече, че в началото на ХХІ век ние вече сме навлезли в период на безпрецедентна промяна. Спомена за неспокойния ХХ век е избледнял, почти не са останали живи свидетели на световните войни, които да напомнят колко важен е мирът, защото само човек, преживял война, както Йошико Номура, може пълноценно да оцени мира и свободата. В своята философия тя обръща внимание на неотложната нужда от преформулиране и съживяване на ценностните ни системи като същевременно следва радикално и категорично да образуваме отношенията си към бързо променящия се свят. Дните, в които живеем, ни изправят пред драматични промени, по-значими и по-големи от тези при индустриалната революция от ХVІІІ и ХІХ век. Спонтанното възникване на интегрираното образование през целия живот и разпространението му беше закономерният отговор на настъпилите коренни промени (Номура Й., 2010).

През 1978г. многогодишния заместник-генерален директор на ЮНЕСКО отбелязва, че по същото време, в което организацията се опитва да облече в думи идеята за интегрирано образование през целия живот, то същата тази идея вече била много активно развивана в Япония - и то от граждани, главно жени. Признание за работата им има и на национално ниво. Център „Номура“ получава предложение за държавно финансиране, което отказва заради убеждението на своите членове, че трябва да остане независимо от институциите, за да развива свободно идеите си.

Външните фактори за появата на ИОЦЖ могат да бъдат сведени до пет основни общосоциални гледни точки:

1. Научни и технологични нововъведения.

В продължение на относително кратък период от един век човечеството е изпитало и придобило повече неща от предците си за хиляди години (Номура Й., 2010). С механизацията и компютъризацията работното място и домакинството бяха коренно променени. Обществените ценности, фокусирани върху икономическото развитие, налагат още усилено преследване на по-висока производителност, ефективност и удобство. Хората вече усещат, че за да са актуални на научните знания и умения, посещаването на учебни заведения до 18 годишна възраст е недостатъчно. Това е основната причина да се обърне внимание на интегрираното образование през целия живот.

2. Информационното общество.

Бързото развитие на средствата за транспорт и комуникация, резултат от появата на научни и технологични нововъведения като развитието на сателитните комуникации, глобализираното радио, телевизионните предавания на живо и компютърната техника смалиха света и доведоха до по-голяма близост в международното, междуетническото и межкултурното общуване. Предаването на информация до всяка точка на земното кълбо става почти мигновено. Получаването, обработката и разпространението на най-новата информация става особено спешно и незаменимо, като хората губят ориентация в тази бурна информационна среда. Точно това определя и търсенето на нов вид образование, което ще осъществи достъпа, подбора и обработката на необходимата информация.

3. Организиране на свободното време.

Предпоставките за увеличаването на свободното време отново се крият в нововъведенията, роботизацията и по-честата употреба на високотехнологични устройства. Като се добави и развитието на медицината, общественото здравеопазване и социалните придобивки (нещо, което в България се случва

относително бавно), хората разполагат с повече свободно време и живеят по-дълго след пенсионирането си. В Западна Европа се обръща голяма внимание на отношението между работно и свободно време още от годините на индустриалната революция в началото на XX век. Ползотворната употреба на свободното време в Япония добива значение едва в началото на XXI век.

4. Хората в пенсионна възраст.

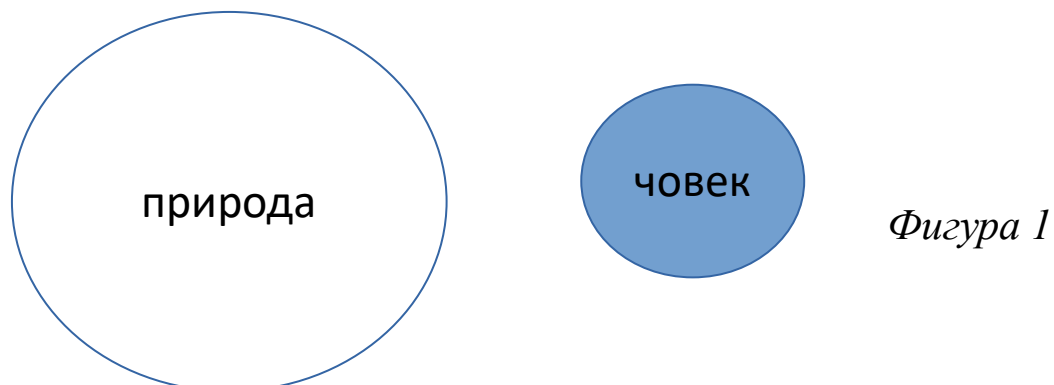
Непрекъснато увеличаващото се съществуване на нуклеарното семейство в резултат от изчезването на обичайното битуване на две, три поколения родители, братя, сестри и братовчеди, както и самотата, в която изпадат възрастните хора в резултат от липсата на грижи и компания, както е в много напреднали страни, води до изключително лошо качество на живот на голям брой от хората в пенсионна възраст. Това със сигурност е един от факторите, които обуславят спешната нужда от интегрирано образование през целия живот.

5. Глобализация на обществото.

XX век – период на глобално отхвърляне на феодалната система. Векът, видял огромен напредък в изследването и използването на космоса, ни изправи пред един свят без граници. Населението на нашата малка планета представлява в действителност една глобална общност, която вече показва множество белези на интернационализация (Номура Й., 2010).

В своята философия Номура посочва като изключително важни възгледите ни за природата, като изтъква разликата в тях между Изтока и Запада. В древни времена може би не е съществувала никаква разлика, но когато се сравняват известните източни и западни философии за природата, човек може да започне с цитиране на най-характерното: докато западната философия може да бъде определяна като „човекът срещу природата“

(фиг.1), източната философия най-добре за характеризира като „човекът в природата“ (фиг. 2) (Номура Й., 2010).

Едно обективно наблюдение на човешкото съществуване разкрива, че „в първоначалното си състояние“ хората съществуват като неделима част от природата. Базирайки се на „този образ на човека, какъвто е“, можем да проектираме неговия образ, какъвто трябва да е. Трябва да изследваме структурата на природата и нейния ред без предразсъдъци, за да се намери отговор на въпроси като тези:

Каква е структурата на природния свят (вселената)?

Какви закони функционират в нея?

Каква е връзката между природния свят и човека? (Номура Й., 2010).

На базата на тези разсъждения и възгледи Номура изгражда своята философия за интегрирано образование през целия живот, която звучи толкова логична и правилна, че човек има чувството, че вече знае всички тези неща, но просто не ги прилага на практика. Във времена, в които непрекъснато се отдалечаваме не само от природата, но и един от друг, е важно да помислим доколко би било полезно всичко това за идните поколения. Ако ние днес още пазим топлия спомен за баба, дядо и къщата на село, то децата на поколение Z нямат този досег с природния свят. Ако ролята на образованието наистина е да подготви човека за по-добър живот, то неизменно трябва да се погрижим този живот да е съобразен с природата и нейните закони. В педагогическата си практика не веднъж съм ползвала постановките на Номура, благодарение на което установих, че философия се усвоява много лесно от ученици. Тя се вписва в теми свързани с екологичното образование, борба с агресията и мирното решаване на конфликти.

Дали учителите имат уменията и инструментариума да педадат всички тези знания за човека, натрупвани с векове? Дали въобще е тяхна грижа? За да бъде хвърлена светлина върху тези въпроси, ще разгледам функциите и професиограмата на българския учител.

1.7. Учителят – функции и професиограма

Учителят като възрастен човек, запознат еднакво добре както с традиционните и общочовешките ценности, така и с изискванията на технологично и глобално общество, е най-подходящ за преносител знания, ценности и нагласи. Благодарение на времето, което прекарва с деца, добре познава потребностите на новото поколение. Често чувам, че „да си учител не е професия, а призвание“. Разглеждайки отговорностите, задълженията и целите на учителската работа, това твърдение става акуратно. С промяната на социалната ситуация, в която младото поколение се развива, се променят и условията за социализация. „На фона на радикалните обществени промени се обезценяват утвърдените вече модели за социална ориентация и възможности за идентификация, като при това отпадат някои структурни и действащи активно модели за живот и за житейски избор“ (Пенчева, Е., 1998г.). В годините, в които се променя битът на човек, промяна в ценностите настъпва не само сред децата, а в цялото общество. Новите модели на житейски избор са обвързани с желанието на индивида да се впише в новия, постоянно развиващ и изменящ се социален ред. Старите ценности се съхраняват по-успешно при индивиди и групи, при които реална промяна в ежедневието и работата не е настъпила. В теорията на Д. Кацаров са изведени три основни принципа, три критерия, върху които трябва да бъде изградено образованието. Те са *любов, свобода и опит*. (Пенчева, Е., 1998г.)

Систематизирайки многообразието от умения, качества и компетентности, които учителят трябва да притежава, като начало ще разгледам основните отговорности, които учителят има на своето работно място. И до каква степен ритъмът му позволява да е в унисон с темповете на Индустрия 4.0. Мисията на училището като институция е духовно възпроизводство на нацията чрез съчетаване на традиция и иновации. Училището е на кръстопът, тъй като става пресечна точка на типичния за образователната система консерватизъм, от една страна, а от друга, на предизвикателствата, които съвременните условия хвърлят към образователните дейци, поставяйки ги в ролята на „агенти на промяната“. (Пенчева, Е., 1998г.) Въпреки че тези думи са написани от Елиана Пенчева преди 24г., те все още звучат актуално. Образователните институции в България направиха и немислимото, за да успеят да се впишат в изискванията на XXI век. Дигитализацията на

образованието бе изключителен шок за всички ангажирани страни. Много учители прегаряха (burn out) на работните си места. Не е трудно да си представим как се чувства един специалист в своята област с дългогодишен педагогически стаж, който просто не се справя добре с компютърните програми. Ако за хората, родени през 80-90 години на миналия век, навлизането на технологиите стана естествено, като част от израстването им, то за по-възрастните технологииите остават нещо далечно.

В „Наредба за държавните изисквания за придобиване на професионална квалификация "учител"“, в сила от учебната 2017/2018 година, се посочва, че „професионална квалификация "учител" се придобива чрез обучение във висши училища, създадени при условията и по реда на Закона за висшето образование, получили програмна акредитация по професионално направление от област на висше образование "Педагогически науки" или по професионално направление, съответстващо на учебен предмет или модул от училищната подготовка, съгласно Класификатора на областите на висше образование и професионалните направления“³³. Завършилите в сферата на научно направление, влизащо в учебната подготовка, могат да преподават след получаване на професионална квалификация „учител“. За придобиването на тази квалификация обучението е с „продължителност не по-малка от една година“³⁴. Ако е придобита „степен на висше образование и съответната ѝ професионална квалификация“³⁵, обучението може да е с по-малка продължителност от една година, „когато такава възможност е предвидена от висшето училище в съответствие с правилника му“³⁶. Възможните форми за провеждане на обучението са редовна, задочна и дистанционна. След изменение на Наредбата от 2021 година са осъвременени задължителните учебни дисциплини, които са: „педагогика, основна специализираща дисциплина, психология, методика на обучението по..., приобщаващо образование, информационни и комуникационни технологии в обучението и работата в дигитална среда“³⁷.

³³ чл.2 от „Наредба за държавните изисквания за придобиване на професионална квалификация "учител"“

³⁴ (пак там)

³⁵ (пак там)

³⁶ (пак там)

³⁷ „Наредба за държавните изисквания за придобиване на професионална квалификация "учител"“ (Нова – ДВ, бр. 10 от 2021г.)

Необходими за упражняването на учителската професия са и избираемите учебни дисциплини, които доразвиват компетентностите на бъдещите учители. Те са разделени в две групи, като необходимият хорариум е „не по-малко от 30 академични часа за всяка“³⁸. Първата група включва „педагогически, психологически, образователно-управленчески и частно-дидактически дисциплини“³⁹. Втората група включва „интердисциплинарни, приложно-експериментални и въобще дисциплини, обучението по които осигурява надграждане на компетентности, свързани със спецификата на професионалната квалификация“⁴⁰. Задължително бъдещите учители избират по две учебни дисциплини от първа група, които могат да са: „Взаимодействие със семейството, педагогическо взаимодействие в мултикултурна среда, гражданско образование, дигитална компетентност и дигитална креативност, разработване на уроци за обучение в електронна среда, приобщаващо образование за деца и ученици със специални образователни потребности, комуникативни умения в образователна среда, управление на взаимоотношенията в образователна среда, лидерство в образованието, управление на образователни институции, здравно и екологично образование“⁴¹.

За придобиване на професионална квалификация учител е необходима и практическа подготовка. Тя се провежда в институциите от системата на предучилищното и училищното образование. Осъществява се в три форми: „хоспитиране, текуща педагогическа практика и стажантска практика“⁴². Всички те имат определен „минимален хорариум в академични часове: хоспитиране: 30 часа; текуща педагогическа практика: 60 часа; стажантска практика: 90 часа“⁴³

Хоспитирането представлява наблюдение на учебен час, последвано от анализиране на видяното. То се осъществява в реална образователна среда и под ръководството на преподавател от университета, в които се обучава бъдещият учител. По време на

³⁸ (пак там)

³⁹ (пак там)

⁴⁰ (пак там)

⁴¹ „Наредба за държавните изисквания за придобиване на професионална квалификация "учител"“ (Нова – ДВ, бр. 10 от 2021г.)

⁴² (пак там)

⁴³ (пак там)

хоспитирането студента изготвя протокол, който включва различни критерии, като: „реализирана цел, реализирани задачи, реализирани основни компоненти на съдържанието на **възпитанието** и форма на протичане на процеса, структура и съдържание на протичане на урока (ход на урока), тип на урока, използвани методи (към всеки метод да се посочва поне един пример, в т.ч. напр. и реплики от часа, които дават основание за посочване на метода), използвани средства, възможности за усъвършенстване на наблюдаваното“⁴⁴

В „Приложение №3“⁴⁵ на „Наредбата за държавните изисквания за придобиване на професионална квалификация "учител"“ са описани компетентностите, които са необходими на бъдещите учители. Те са „преподаване, взаимоотношения с учениците, взаимоотношения с другите педагогически специалисти, лидерство, работа с родителите и семейната общност, възпитателна работа и работа в мултикултурна и приобщаваща училищна среда“⁴⁶. Относно компетентностите в **преподаването**, приложението описва „основните очаквания към знания, умения и отношения на учителя за организиране на процеса на обучение, осъществяването на преподаването, подпомагането на ученето и постигането на успешни резултати в овладяването на учебното съдържание“⁴⁷. Освен знания в научната област, на която съответства учебният предмет, по който преподава учителят, той трябва да умее да адаптира знанията към възрастовите особености и степента на познавателно развитие на учениците, както и да има готовност да актуализира и адаптира учебното съдържание съобразно способностите и интересите на учениците. Учителят трябва да познава „същността и основните характеристики на компетентностния подход в обучението“⁴⁸, както и различни методи и технологии за развиването на уменията на учениците в процеса на обучение. „Знанията за дидактическите възможности на процеса на обучение и начините на учене са важни за мотивирането на учениците за отговорно и съзнателно отношение към учението“⁴⁹ както в процеса на обучение, така и самостоятелно. Учителят трябва да е лично ангажиран с постигането на личностен прогрес

⁴⁴ (пак там)

⁴⁵ Приложение №3 от „Наредбата за държавните изисквания за придобиване на професионална квалификация "учител"“

⁴⁶ (пак там)

⁴⁷ (пак там)

⁴⁸ (пак там)

⁴⁹ (пак там)

на учениците при овладяване на учебното съдържание. Също така да прилага разнообразие от подходи, методи и стратегии за реализиране на междупредметни връзки и интегралност в обучението. За ефективната работа на учителя е нужна положителна нагласа към осъществяването на консултативна дейност с ученици, при които са „диагностицирани пропуски в овладяването на учебното съдържание“⁵⁰, и такива, които се нуждаят от допълнителна подкрепа.

При **взаимоотношенията с учениците** основните компетентности на учителя са свързани „с професионално-педагогическата и професионално-психологическата му подготовка, която е важна за ефективното общуване с учениците както в процеса на преподаване на учебното съдържание, така и в ситуации, свързани с личностното им развитие и междуличностните взаимоотношения в ученическата общност, в контекста на индивидуалния и диференцирания подход“⁵¹ Важно е учителят да осъзнава и приема необходимостта от прилагането на центриран спрямо ученика подход в процеса на общуване, обучение и други училищни дейности. Това е необходимо за „създаването на подходящ социално-психологичен климат в класната стая, където учениците да се чувстват спокойни и в безопасност, за да могат да развият пълноценно своя потенциал“⁵². Учителят трябва да способен да мотивира учениците си за оптимална изява на способностите им, за да постигат „постижения в областта на науките, изкуството, спорта“⁵³ и саморазвитието си.

При **взаимоотношенията си с другите педагогически специалисти** учителят трябва да разбира необходимостта от съвместна работа. За подпомагане на ученето и поведението на учениците са необходими ефективни взаимоотношения с ресурсните учители, психолога и педагогическия съветник. Учителят трябва да има готовност да търси съдействие и подкрепа при възникване на проблем в ученето или поведението на учениците. Готовността за екипна работа е полезна и в рамките на проектна дейност, организиране на празници, тържества и други. Учителят трябва да разбира ролята на

⁵⁰ (пак там)

⁵¹ Приложение №3 от „Наредбата за държавните изисквания за придобиване на професионална квалификация "учител"“

⁵² (пак там)

⁵³ (пак там)

класния ръководител като посредник и медиатор във взаимоотношенията между учениците и другите педагогически специалисти.

Компетентности в **лидерство** са необходими на учителя в условията на активно сътрудничество с учениците. „Учителят трябва да е подготвен така, че да мотивира учениците да участват активно в образователни дейности, насочени към личностното им развитие, да стимулира иновативност и креативност в рамките на педагогическото взаимодействие в класната стая и извън нея, ефективно да подготвя учениците за многобройните предизвикателства, пред които предстои да се изправят в живота си“⁵⁴ Част от лидерските компетентности, които учителят трябва да притежава, е умението да създава и предлага убедително „ясна визия за личностно развитие на всеки един от учениците“⁵⁵. Част от държавните изисквания е готовността на учителя да „въодушевява, призовава, мотивира и предоставя възможност на учениците активно да участват в образователни дейности и ефективно да се подготвят за многобройните предизвикателства на тяхното бъдеще“⁵⁶.

Необходимите на учителя компетентности при **работата му с родителите** са свързани с професионално-педагогическата му подготовка. Той трябва да познава „основните характеристики на семейната среда, оказващи влияние върху развитието и възпитанието на детето, и да диагностицира това как тя влияят върху него“⁵⁷. Важно е учителят да има поглед над взаимоотношенията между детето и другите представители в семейството. Да установява контакт с тях по повод овладяването на учебното съдържание и поведенческите прояви на учениците. Да мотивира представителите на семейната общност активно да се включват в училищни дейности.

Компетентностите на учителя в областта на теорията и методиката **на възпитанието** „са насочени към усвояването на знания, развитието на умения и отношения за подпомагане на процеса за личностно развитие на учениците“⁵⁸

⁵⁴ „Наредбата за държавните изисквания за придобиване на професионална квалификация "учител"“

⁵⁵ (пак там)

⁵⁶ (пак там)

⁵⁷ (пак там)

⁵⁸ (пак там)

Възпитателните взаимодействия могат да са част, както от урочната, така и от извънкласната и извънучилищна дейност. Важно е учителят да може да организира „подходяща учебна атмосфера, в която ученикът може да развие способностите си оптимално и да има възможност за тяхната изява“⁵⁹. Учителят също трябва да има готовност за разрешаване на конфликтни ситуации и да реагира адекватно на прояви на агресия. Една от важните цели на възпитателното взаимодействие е развиването на „качества у учениците в рамките на личностната и социалната компетентност, необходими за живеене в динамично развиващи се ситуации в живота“⁶⁰.

Компетентностите на учителя в областта на **приобщаващото, интеркултурно и гражданското образование** са свързани с умението за адаптиране на педагогически подходи, средства и методи „в зависимост от индивидуалните и социокултурните детерминирани потребности на учениците“⁶¹. Важна е готовността на учителя да „прилага подходящи методи и средства за възпитание в толерантност“⁶², както и да познава нормативните документи свързани с „приобщаващото, интеркултурното и гражданското образование“⁶³. Водещ организационен компонент е осъществяването на дейности, при които деца със социокултурни различия си сътрудничат.

⁵⁹ (пак там)

⁶⁰ (пак там)

⁶¹ „Наредбата за държавните изисквания за придобиване на професионална квалификация "учител"“

⁶² (пак там)

⁶³ (пак там)

Втора глава

Училищната институция – развитие и насоки

Училищната институция е отражение на общественото развитие и отношението към нея е специфично спрямо средата. В ценностните ориентации на българина образованието е водеща ценност, „останала още от Възраждането, корелираща със стремежа на българина за себеутвърждаване“ (Колева, И., 2012:122). То се влияе от политическите промени. Още през 40-те години на миналия век, при управлението на Отечествения фронт, гимназиалното образование е намалено от 5 на 4 години. Така образованието приключва в 11 клас, като 4 години е продължителността на началния етап, 3 години – прогимназиален и 4 – гимназиален (4+3+4). Сроктът за обучение е намален по финансови причини и поради желанието за подражание на съветското десетокласно училище. Чрез Единното средно политехническо училище (ЕСПУ) през 1959г. новото степенуване, изразено (4+4+4) се узаконява, но гимназиалното образование продължава да е единадесет години поради финансови и организационни причини. Нов тристепенен модел, задължителен за всички десетгодишен общообразователен курс (вътрешно разпределен в три, четири и три години), едногодишна подготовка с широк профил в определено професионално направление и една година практика в конкретната професия, е въведен през 1879г. и се запазва до 1991г. Тези последни две години от образованието оформят т. нар. учебно-професионален комплекс (УПК) с реално производство, в което ученикът е работник или стажант. Положителното на този модел е демократизацията на процеса на обучение и реалното ранно кариерно ориентиране на учениците. Причината да се предприемат тези промени в образованието е липсата на работна ръка. В протокол от пленума на ЦК на БКП от 6 октомври 1971 се посочва, че „Министерство на народната просвета извърши широка работа за преустройството на съдържанието, структурата, организацията и управлението на учебно-възпитателния процес. Колегиумът на министерството утвърждава цялостна програма за решаването на този генерален проблем и конкретни програми за преустройството на обучението по български език и литература и по математика и за преустройството на учебния процес в началното училище, програма за комунистическо

възпитание, за професионално ориентиране и пр. “ (Протокол от пленум на ЦК на БКП, 4, 5 и 6 октомври 1971 г.) Посочена е и предвижданата структурата на образователната система:

- Предучилищни възпитателни заведения – детски градини;
- Единно средно политехническо училище с 10 годишен курс на обучение;
- Школи за професионална подготовка и усъвършенстване;
- Полувисши и висши учебни заведения;
- Следдипломни квалификации и усъвършенстване.”

При тази структура на образователната система отпада основната училищна степен, а на нейно място се въвежда единно средно политехническо училище, което е задължително за всички младежи до 18 годишна възраст. За професионалната подготовка е изградена нова система, включваща школи и курсове. За всички степени и звена на образованието се предвижда система за следдипломна квалификация и усъвършенстване на кадрите. В записките на Тодор Живков е отбелязано, че политехническото училище „ще дава възможност на всеки младеж и девойка да получат необходимите научни знания за природата и обществото, обща култура и политехнически кръгзор, но и да се подготвят да упражняват общественнополезен труд“ (пак там). Въведен е единен курс на обучение за всички ученици от първи до десети клас. По своя характер той е общообразователен и трудово-политехнически. Освен него е въведено разширено диференцирано изборно-задължително учебно съдържание, което се избира по желание, но се регулира от нуждите на икономиката, културата и конкретните условия, при които работи училището.

Една от целите на единното политехническо училище е да обедини двата клона в образованието – професионалния и общообразователния. Премахва се ранната професионализация. „за учениците, които проявяват по-специални интереси, новото училище предлага възможност да задълбочат познанията си в свободно избираеми от тях факултативни форми в областта на общообразователните дисциплини и изкуствата, по съвременните клонове на науката и производството...“ (пак там). Учебното съдържание и структурата на знанията по химия, физика, математика и биология са обновени, за да отговорят на изискванията развиващата се по това време в страната тежка промишленост.

При всички етапи на обучение в единното училище учениците усвояват актуалните през 70-те години научно-технически основи на производството, новите технологични процеси и методите за автоматизирано управление на конкретно производство. При възможност обучението по избраните от учениците технически предмети с производствено направление се осъществява в учебните цехове на предприятията или в базите на професионалните учебни заведения. В средните училища има и „шефски предприятия“, в които учениците провеждат практики, упражняват труд и осъществяват връзка с хората от материалното производство. Професионалната ориентация, първоначалната професионална и пред-професионална подготовка улеснява завършилите единно политехническо училище да изберат подходящо производствено направление и да усвоят специалност в школите за професионална ориентация за относително кратък период. Тази образователна система е изградена върху принципа за приемственост, с което тя съответства на бързо изменящия се характер на производството и условията на труд в социалистическото общество. „Непрекъснатото образование напълно съответства на изискванията към човешката личност и завоеванията на човешкия дух – критичност, преценка и преразглеждане и постоянно търсене на новото“ (пак там). Цялата система за подготовка в единното политехническо училище се отличава с подвижност и гъвкавост, като обединява усилията на училищата и стопанските обединения, за да търси пътища за непрекъснатото съчетаване на обучението с участието в производството.

Социалистическото училище е проводник на общественото влияние. В отчетния доклад на ЦК на КПСС пред XXIV конгрес на партията през 1971г. се казва, че „същността на цялата идейно-възпитателна работа на партията е формирането на комунистически мироглед на най-широките трудещи се маси, тяхното възпитание в идеите на марксизма-ленинизма“. Като мирогледът се разглежда като система от възгледи на човека за света, в която се отразява неговото отношение към действителността – към социалната среда, към природните явления, към връзките между човека и обществото. Тази функция на проводник на общественото влияние днес се осъществява от медиите и технологиите за масова комуникация. Разликата е в това, че комунистическият мироглед е ясно разписан и систематично налаган, докато новият мироглед се развива стихийно, бидейки смесица от дефекти на масовото търсене на одобрение и пари в социалните мрежи. Ако учениците

през социализма споделяли обществените ценности, налагани през образованието, ограничения брой четива и общуването в семейството, то днес милионите потребители на социални мрежи, които създават съдържание в търсене на слава или пари, са основният източник на мироглед на учениците днес. Също така се прави разграничение между мирогледа на личността и този на класата. „Първият отразява общественото битие и съзнание, представлява основата на общата насоченост на човека и се проявява в неговите потребности, мотиви и разнообразни отношения. Мирогледът на класата (работническата – б.а.), пък се отразява в обобщеното обществено съзнание за нейната идеология“. (Ахayan, Т. К., 1976). Като трети вид е посочен стихийният мироглед, който според теорията на комунистическото възпитание не позволява да се вникне в същността на явленията, да се видят действителните причини за събитията и да се разбере природата и обществото. Стихийният мироглед се формира във всекидневието на учениците, когато те натрупват различни сведения за околния свят, съждения за явленията в природата и обществото, които съставляват техните стихийно изградени възгледи за света.

Системата на идейно-политическото възпитание на учащите се, която е създадена в съветското училище, цели да подготви политически грамотни, обединени борци за делото на строителството на комунизма. Задачите на тази система са много обширни. В тях се включва формирането на „марксистко-ленински мироглед, възпитаването в комунистическа убеденост, във вяроност към революционните бойни трудови традиции на съветския народ, в стремеж да се следват, да се развиват и разпространяват тези традиции, възпитаването в социалистически патриотизъм и високо чувство на пролетарски интернационализъм, на граждански дълг към своята родина, към делото на Комунистическата партия, формирането на гражданско самосъзнание, на идейна зрелост, на умение да се противодействува на чужди влияния, формиране на обществена активност и непримиримост към нарушителите на обществения ред“ (Ахayan, Т. К., 1976).

През 70-те и 80-те години на миналия век редица учени обръщат внимание на творчеството в учителската професия. То бива определяно като „креативност, способност да виждат нови отношения, да се продуцират необикновени идеи и да се отклонява от традиционни модели (начини) на мислене“ (Arnold W., Meiler E., 1972). Също така творчеството е процес, „в резултат на който има ново произведение, което се приема като

полезно, логически защитимо и задоволяващо значима група от хора в даден период от време“ (Stein M. J., 1974:11). Ролята на учителя като творец ще бъде разгледана в трета глава на настоящото проучване.

На 16 май 1980 година във вестник „Народна култура“ е публикувана статия за Първия конгрес на народната просвета, озаглавена „Високата мисия на образованието – отговорност пред бъдещето“. Тя започва с уводни слова на Тодор Живков, които гласят: „Училището е мостът към бъдещето, по който поколение след поколение минава един народ. Нека направим всичко, за да изпълним своя патриотичен дълг: българското училище да извежда нашите деца и внуци, нашия народ, нашата родина България все по-напред, все по-високо, все по-близо до комунистическия идеал за човека и обществото!“ В статията е поместен доклада за развитие на образованието, представен от Людмила Живкова, която по това време е член на Политбюро на ЦК на БКП и председател на Комисията за наука, култура и образование.

Целта на Първия конгрес на Народната просвета е „да даде посредством силата на колективния ум, колективната воля и обединените усилия на цялото общество нов силен тласък в усъвършенстването на българското образование“ (Живкова, Л., 1979:1). Една от изложени причините, обуславящи необходимостта от промяна в образованието, е динамичната епоха „на велики промени, на прехода на човечеството от царството на експлоатацията в царството на свободата, от обществото на капитализма в обществото на социализма и комунизма“⁶⁴. Докладът продължава в този пламенен тон, в унисон с условията на политическото говорене в условията на Студената война (1947-1991), като демонстрира възможностите за обществено влияние на комунистическото образование и култура. „Малко е да се каже, че планетата пулсира с неспокоен ритъм. Планетата гори! И в този огън изгаря и отмира постепенно несъвършенството и ретроградността на стария свят, дръзновено се раждат кълновете на новото съзнание, в борбата с трудностите на развитието се утвърждава бъдещето и необходимостта от изграждане с колективните усилия на всички хора и народи на Новия Свят – светът на Комунизма, в който ще

⁶⁴ Доклад на Людмила Живкова за претворяване в живота решенията на Юлския пленум на ЦК на БКП (1979) за развитие на образователното делов НР България, публикуван във вестник „Народна култура“ на 16 май 1980 година.

господствуват високият хуманизъм и справедливостта, ще тържествуват свободата и красотата на човека, на човешкия труд и творчество“⁶⁵. Сред заложените в доклада цели е и „разгръщането на борбата за мир и разоръжаване“, „развитието на световното комунистическо, работническо и националноосвободително движение“, „активизирането на профсъюзното сътрудничество“, „целенасочването на женското движение“ и утвърждаване на мястото и ролята на „културата като фактор за сътрудничество и сближаване на страни и народи“⁶⁶. Докладът продължава с въведение в мащабите на Третата научно-техническата революция, която е в ход от 50-те години на XX век. Както Людмила Живкова го описва в своя доклад: „Векът на научно-техническата революция, който събра, интегрира и синтезира епохалните открития на различните научни дисциплини и въоръжи човека с ново знание за природата и универсалните закони, които действуват в нея“⁶⁷. В този период двигател на всички промени са новите информационни технологии. Цифровата електроника измества аналоговата и механичната техника. Както Л. Живкова допълва, научно-техническата революция „изправи човечеството пред прага на Великото Неизвестно, пред следващите открития, които качествено ще изменят живота на Земята през следващите векове“⁶⁸. С развитието на технологиите „радикално се изменят възможностите за комуникация и общуване в човешката цивилизация“. (Семерджиев, Ц., 2007:145) Предизвикателствата на изкуствения интелект, пред които сме изправени днес, се зараждат в средата на миналия век и не остават извън визията за образованието на Людмила Живкова. В своя доклад тя говори за взаимоотношенията човек-машина и как благодарение на тях човечеството навлиза в качествено нова епоха. „Машината придобива все повече възможността да функционира на основата на вложения в нея интелект, да решава голям обем важни интелектуални задачи, които по-рано се решаваха от човека“⁶⁹. Като двигател на развитието на информационните технологии в доклада е посочено динамичното развитие на микроелектрониката, на микропроцесорите и на биоелектрониката. Още преди в световен мащаб да се заговори за професии на бъдещето, в

⁶⁵ (пак там)

⁶⁶ (пак там)

⁶⁷ (пак там)

⁶⁸ (пак там)

⁶⁹ (пак там)

доклада е посочена нуждата от „утвърждаването на нови, по-прогресивни форми в организацията на обществения и производствения труд“, които да разкриват пред човека „възможности да управлява сложно функциониращи производствени системи“⁷⁰. Технологичният напредък и модернизиращата се трудова дейност се разглеждат и в контекста на предизвикателствата, пред които е изправен капиталистическият свят, в който модернизацията е по-динамична. Застъпени са заплахите от масова безработица, растящата икономическа криза, инфлацията, неграмотността, експлоатацията на труда, замърсяването на околната среда и други. Вниманието се обръща и на това, че постиженията на науката и техниката, знанията на учените и специалистите се използват за разработване и натрупване на ядрени оръжия. „В ядрения арсенал на света е натрупано оръжие, което е достатъчно, за да бъде унищожена 15 пъти Земята“⁷¹. В контекста на характеристиките и предизвикателствата на научно-техническата революция основният въпрос, който Людмила Живкова поставя, е ще съумее ли човекът да приложи знанията си в градивна, а не деструктивна насока. „Да преодолее ограниченията и несъвършенството на своето развитие в сегашния етап от своята историческа еволюция. В състояние ли ще бъде той да вмести адекватно в съзнанието си и да асимилира не само огромното количество научно-техническа информация, но и да запази и да разшири способността си да се развива творчески, подчинявайки бурното развитие на научно-техническата революция не на машината, носеща своята самоцел, не на разрушението и унищожението, а на високата природна целесъобразност, формирала и организираща човека и дарила го със способността да се развива и усъвършенства, разгръщайки непрекъснато потенциалните сили заложи в него“⁷². Темата за творческото развитие на човека е актуална и днес, в контекста на вече развитата технология за изкуствен интелект, който може много бързо да извършва почти всички човешки мисловни процеси с изключение на творчеството - то е способност, присъща само на човека, то е част от духовното развитие на всеки индивид или общност.

⁷⁰ (пак там)

⁷¹ Доклад на Людмила Живкова за претворяване в живота решенията на Юлския пленум на ЦК на БКП (1979) за развитие на образователното делов НР България, публикуван във вестник „Народна култура“ на 16 май 1980 година.

⁷² (пак там)

В доклада си пред Първия конгрес на народната просвета Людмила Живкова опира философията си за духовното и творческото развитие върху „основната цел и задача, поставени от X конгрес на партията – доизграждането на материално-техническата база на зрялото социалистическо общество да се развива паралелно с културното и духовното израстване, формирането и усъвършенстването на личността и обществото“ (Живкова, Л., 1979:6). И ако до този момент на някои от читателите не прозират връзката от изказаното от нея до тук, тя обобщава, че „всяка образователна система, организацията и управлението на нейните механизми винаги са били в тясна и непосредствена зависимост от социално-икономическите и културните условия, от движещите мотиви, които са обуславяли развитието на обществото“ (Живкова, Л., 1979:6). Според приетите от пленума по образованието на ЦК на БКП тезиси основната цел, която „трябва да направлява развитието на образованието, да интегрира усилията на всички подсистеми, специалисти, средства, на цялата общественост и да подчини на себе си организацията и управлението на образователната система“. За да подкрепи такава сериозна заявка пред цялата общественост, Людмила Живкова, пише, че Първият конгрес на народната просвета „има всички основания и пълномощия да увери партията и българския народ, че армията от просветни дейци, учители и общественици с достойнство и смелост поема високата отговорност, поставена пред нас“.

Интересът на Людмила Живкова към източните култури, конкретно агни-йога, не остава скрит за нейните съвременници. 70-те години на миналия век са период, в който руската наука и литература имат силно влияние у нас. Автори като Елена Блаватска, Николай и Елена Ръорих пишат за „Живата етика“, произлизаща от митичната страна Шамбала, където се помещават стари учители, съхраняващи знанието за живота. За интереса ѝ към тази философия свидетелстват както честите ѝ пътувания до Индия, разкази на близки до нея хора, така и речите ѝ, в които присъстват религиозни и митични символи. Пример за такава реч е тази, с която открива първата Асамблея на мира: „Творци, откриватели, строители, понесли устремени завета на новия свят, изсичащи елмазите на бъдещето, смели, окрилени, дръзновени, вие избрахте пътя на огъня. В океана на безпределността, любовта ще бъде ваш щит, творчеството ще бъде ваш меч, освобождаващ, утвърждаващ, завоюващ, вечно пламтящ победител, дишащ с красотата на

всеобщото благо. Огнени войни, на които епохата е предопределила да воюват в последната битка за красотата, помнете легендата за гиганта, държащ Земята, нека паметта не заличава светлия спомен за този, който е поел отговорност за Земята. Млади строители, помнете, не красотата, а чувството за красота ще отвори вратите на бъдещето, махнете бремето на егоизма, невежеството и страха. Посрещайте красиво и достойно безбройните вълни в живота. Горящи със всичките огньове на красотата, с отворени сърца, устремени към далечните светове, утвърждавайте предопределения път на човечеството, донесете и положете своя камък в храма на културата. Облечени в дъгата на хилядите небесни светили, утвърдете на земята прекрасния свят на светлината, света на единството, красотата и хармонията. Този огнен двигател на живота, издигащ пламтящата мрежа на дружбата, запалващ хилядите огньове на общото благо, пълнеж с радостта на труда горящата чаша, лъчите на космоса отразила. Създатели на новия свят, не се страхувайте да пишете творец с главна буква, пазете чисти свещените слова: Единство, Творчество, Красота. Днес сте хиляда, а утре зад знамето на мира ще тръгнат милиони. Помнете, всеки има правото да бъде творец в Асамблеята на мира. С кръстосани ръце, преобразени в огнено пламтяща птица феникс, помнете: вие избрахте пътя на огъня, който е безсмъртен.”⁷³ Имайки предвид влиянието на Л. Живкова върху културата и образованието през 70-те и 80-те години на миналия век, от речта ѝ могат да се извлекат няколко ценности, битувачи и налагани в този перид. Товочрчеството заема важно място в образованието. Властовото положението на Людмила Живкова в държавно политическата система ѝ дава възможност да приложи личните си философски виждания в образованието.

През август 1979 година по нейно предложение е организирана първата Асамблея „Знаме на мира“⁷⁴. Инициативата е във връзка с годишнина от приемането на декларацията на ООН за правата на детето. За патрон на първата детска международна Асамблея е поканен генералният директор на ЮНЕСКО – Амаду Мхтар М’Боу. „Ръководството на Асамблеята е реализирано от международен инициативен и организационен комитет, оглавени от Людмила Живкова. В тях участват и допринасят за високото интелектуално и

⁷³ Реч на Л. Живкова при откриването на първата Асамблея на мира.

⁷⁴ www.znamenamira.bg

културно ниво на Асамблеята много видни български и чуждестранни дейци на културата, политици и творци“*. През 1979 година в България се срещат „2 500 деца от 77 страни“ (пак там). В много страни като Индия, Япония, Белгия, Франция, Полша, Португалия Австрия, Нидерландия, Мексико, Бразилия се създават национални комитети, които обединяват привържениците на „Знаме на мира“. Девизът на международното движение е: „Единство, Творчество, Красота“, зад него стои хуманната идея за грижа за детското развитие и възпитание, за поощряване на творческите им изяви и разкриване на техните заложби и способности. Политическите цели на тази инициатива се изразяват в идеята, че събиращите се в България деца на политически лидери от целия свят ще изградят у себе си положително отношение към нашата страна.

По време на прехода към пазарна икономика с навлизането на множество технологии и особено след влизането на България в Европейския съюз в българското образование започват множество промени. Тяхната основна цел е да отговорят на динамиката в социалната, медийната, технологичната и семейната среда. На международно ниво глобални промени в образованието започват още през втората половина на миналия век. През 1960г. в Монреал, Канада, ЮНЕСКО организира конференция под надслов: „Образование за възрастни в променящото се общество“. Петнадесет години след края на Втората световна война (1939-1945) и в разгара на Студената война, която не се проявява във военни действия, а по-скоро в съперничество в интелектуален и технологичен аспект. Жертвите на войната не са само човешки, а цивилизационни (от лат. ез. - *civis* – гражданин). Нищетата, страхът, тегобата не са продуктивни състояния и не биха могли да доведат до прогрес, хора страдат от nihilизъм и упадък на моралните ценности. Точно в тези години на международно ниво ООН дава гласност на предизвикателствата, пред които са изправени всички нации. На национално ниво през 1957г. в САЩ се опитват да предприемат спешна реформа в образованието, целяща развитие на съвсем нов подход към него след успеха на СССР със Спутник 1. На следващата година се приема закон за националната отбрана, съдържащ няколко експериментални програми, започва проучване на образованието с цел да подхранва творческото мислене и да избяга от традиционния метод на предаване на предварително обработена информация. Опитът им постепенно се прилага и в много други държави. В Япония през 1962г. група жени начело с Йошико

Номура, видели ужаса на войната и нейните последици от първо лице по време на Втората световна война, развиват философия за интегрирано образование през целия живот, „разтревожени от трагичните обстоятелства, в които живеят младите хора в страната“ (Номура, Й. 2010:10).

На национално ниво през последния половин век като сериозен повод за преосмисляне на образованието в България се явява преходът към пазарна икономика, започнал през 1989 година. Той лишава училищата в страната от пряката им връзка с държавните предприятия, в които учениците могат да практикуват наученото от тях в развитите по онова време единни-политехнически училища, за който стана на въпрос в предходната глава на настоящото дисертационно проучване. Поради динамиката в промените на образователната система в България след 1989 година училището се превърна, „от една страна, в място, където се набавя огромен обем информация, без да има възможност тази информация да се осмисли, да се види на живо, ако може; от друга страна, училището все още е онова публично-дисциплинарно пространство, което насажда легитимни модели на поведение, приемливи начини за схващане и отчленяване на света“ (Гълъбова 2010:179).

Още в първите години на прехода през 1991 година в Държавен вестник, брой 86 от 18 октомври 1991г., е обнародван Закон за народната просвета, който макар и с изменения се прилага до 2016 година, когато е приет Закон за предучилищното и училищното образование, които действа до днес.

Текстът на този закон започва с постановления относно това, че той „урежда устройството, функциите и управлението на системата на народната просвета, че системата включва детски градини, училища и обслужващи звена, и че всички граждани имат право на образование“⁷⁵. В чл. 4 се описва, че „не се допускат ограничения, основани на раса, народност, пол, етнически и социален произход, вероизповедание и обществен произход“⁷⁶. Пояснява се, че образованието е светско, безплатно в общинските и държавни училища, както и че е „задължително до 16-годишна възраст, че официалният език е български и че всеки гражданин сам избира училище и вид обучение съобразно личните си

⁷⁵ „Закон за народната просвета“ - Държавен вестник, брой 86 от 18 октомври 1991г.

⁷⁶ (пак там)

предпочитания и възможности“⁷⁷ Всички тези основополагащи за образованието разпоредби са разгледани в първите девет члена на ЗНП, след това започва поредица от разпоредби, касаещи собствеността над детските градини и училищата. В закона се посочва, че те са „държавни, общински и частни, а обслужващите ги звена са държавни и общински“, те са от национално значение и са на държавна издръжка“⁷⁸. Като „частните“ се възприемат „детските градини и училища, които се откриват или преобразуват по искане на български физически или юридически лица и не са на държавна издръжка“⁷⁹. В закона е нормирано чуждестранното участие при откриване или преобразуване на български детски градини и училища. Това е възможно „по искане на регистрирани в Република България сдружения между български и чуждестранни физически лица и/или юридически лица с решение на Министерския съвет по предложение на Министъра на образованието и науката“⁸⁰ Тази разпоредба ограничава възможностите за влияние на други национални държави.

Приносно за разбирането а ролята на учителя през 90-те години на миналия век е схващането, че „на учителите се дължи почит и уважение от учениците, административните органи и обществеността. Накърняването на достойнството и авторитета на учителите е недопустимо“⁸¹

След приемането на България в Европейския съюз страната започва работа по програма „Образование и обучение“, 2010 година. В тази връзка на 25 ноември 2009 година „Комисията на европейските общности“ издава съобщение до „Европейския парламент“, „Съвета на Европа“, „Европейския икономически и социален комитет“ и „Комитета на регионите“. В документа се разглежда напредъка по изпълнението на работната програма „Образование и обучение 2010 г.“, като фокуса се поставя върху „ключовите умения в променящия се свят“⁸². Една от основните цели на програмата е „Обединяването на образованието, научните изследвания и иновациите в добре

⁷⁷ (пак там)

⁷⁸ Чл. 10 от „Закон за народната просвета“, 1991г.

⁷⁹ Чл. 11 от ЗНП, 1991 г.

⁸⁰ Чл. 12 от ЗНП, 1991 г.

⁸¹ ЗНП, 1991г., чл. 12, ал.5

⁸² Съобщение на комисията на европейската общност, стр.3, 2009 г.

функциониращ „триъгълник на знанието“ и оказването на подкрепа на всички граждани за придобиване на по-висока квалификация са от ключово значение за конкурентоспособността, растежа и заетостта, както и за равнопоставеността и социалното приобщаване“⁸³. Променияният се свят бива характеризиран със зараждането на нови технологии и в контекста на икономическата криза, която се състои в това, че „публичните и частните бюджети са подложени на силен натиск, съществуващи работни места биват закривани, а новосъздадените такива често изискват различна или по-висока степен на квалификация. Следователно системите за образование и обучение трябва да станат много по-отворени и в по-голяма степен да отговарят на потребностите на гражданите, както и на тези на пазара на труда и обществото като цяло“⁸⁴ Ценна помощ за образователните реформи на много държави, както и „развитие на мобилността на учащите и практикуващите в цяла Европа оказва сътрудничеството в областта на политиките за образование и обучение на европейско равнище от 2002 година“⁸⁵ насам. Съобщението разглежда изпълнението на Препоръката от 2016 година относно „ключовите умения“.⁸⁶ Документът разглежда и развитието на националните стратегии за обучение през целия живот, също реформите, целящи да направят професионалното образование „по-привлекателно и отговарящо на потребностите на пазара на труда, както и модернизирането на висшето образование“⁸⁷. Комисията на европейските общности през 2009 година съобщава, че се очертават няколко тенденции и предизвикателства като икономическата криза и нивото на грамотност, „въпреки подобрението като цяло в постиженията на образованието и обучението в ЕС, по-голямата част от критериите, определени за 2010 г., няма да бъдат изпълнени, а напротив — както е в случая с критерия по отношение на грамотността — в действителност показателите за изпълнението им се влошават“⁸⁸. Според комисията за изпълнението на заложените критериите са необходими по-ефикасни инициативи на национално равнище. Като тенденция отчитат, че много държави въвеждат реформи, основани на Рамката за ключови компетентности, и е

⁸³ (пак там)

⁸⁴ (пак там)

⁸⁵ Официален вестник на европейския съюз 142, 14.6.2002 г., стр. 1.

⁸⁶ Официален вестник на европейския съюз 394, 30.12.2006 г., стр. 10

⁸⁷ (пак там)

⁸⁸ (пак там)

постигнат значителен напредък в приспособяването на училищните програми. Като предизвикателство обаче „остава да се направи много в подкрепа на развитието на уменията на учителите, за актуализирането на методите на оценка и въвеждането на нови начини за организация на учебния процес“⁸⁹. За справяне с предизвикателства „Европейската рамка за ключови умения за обучение през целия живот“, определя 8 ключови умения, „предпоставки за личната реализация, активното гражданско участие, социалното приобщаване и личната реализация, активното гражданско участие, социалното приобщаване и пригодността за наемане на работа в едно общество на знанието“⁹⁰. Тези осем ключови компетентности са: „Общуване на майчиния език; Общуване на чужди езици; Умения по математика и основни умения по науки и технологии; Умения в областта на цифровите технологии; Придобиване на умения за учене; Социални и граждански умения; Инициативност и предприемачество; Умения за отчитане на културните различия и изразяване“⁹¹

Отчетен е напредък в реформите на учебните програми на държавите членки на Европейския съюз. „На цялата територия на ЕС е налице ясна тенденция в посока на преподаване и учене, основано на умения, както и в посока на възприемане на подход, акцентиращ върху резултатите от ученето. Значителен е приносът на Европейската рамка за ключови умения за това. В някои държави тя изигра ключова роля в реформите на политиките“⁹². Отчетен е значителен напредък в реформираните учебни програми в традиционни дисциплини като: преподаване на майчин език, преподаване на чужд език, математика и естествени науки.

Новият подход, възприет в тези дисциплини, е много по-интердисциплинарен, „с по-силен акцент върху развитието на умения и позитивна нагласа, наред с получаването на знания, и по-висока степен на приложимост в реалния живот“⁹³. След проведеното през 2006 година

⁸⁹ (пак там)

⁹⁰ „Препоръка на Съвета от 22 май 2018 година относно ключовите компетентности за учене през целия живот“

⁹¹ (пак там)

⁹² „Съобщение от комисията до Европейския парламент, Съвета, Европейския икономически и социален комитет и Комитета на регионите“, Брюксел, 25 ноември 2009 г.

⁹³ (пак там)

проучване на PISA⁹⁴ и отчетените от него ниски резултати, няколко държави, включително и България, изготвят стратегии или планове за действие „с цел повишаване равнището на основните умения, по-специално във връзка с четенето, математиката и естествените науки“⁹⁵

Само промяната на учебните програми обаче не е достатъчна. Необходимо е въвеждането на компетентностния образователен подход, който предлага „създаването на умения и нагласа за подходящо прилагане на знанието и развитие на позитивна нагласа към по-нататъшното учене, критично мислене и творчеството“⁹⁶. Неговото прилагане е предизвикателство за организацията на учебния процес и зависи от уменията на учителите и директорите, които трябва да приемат като тяхна „мисия по-категорична отговорност в подготовката на учениците за по-нататъшно учене“⁹⁷.

Необходимостта от практическото приложение на трансверсалните ключови умения се обуславя от променящия се свят. Уменията в областта на цифровите технологии се усвояват от младите хора в неформален контекст, „при което се отделя малко внимание на аспекти като критичното мислене при ползването на новите технологии и медии, осведомеността за рисковете и етичните и юридическите съображения“⁹⁸.

В много учебни програми присъства усвояването на умения за учене, но учителите се нуждаят от повече подкрепа, „за да бъдат те систематично интегрирани в процеса на преподаване и учене и да се популяризира моделът на обучение в цялата система на училищното образование“⁹⁹. За учениците, които имат неуспешен или негативен предходен опит, в училище се предлагат иновативни методи като самостоятелно обучение и учене, основано на проучвания.

⁹⁴ PISA - програма за международно оценяване на учениците, разработено от Организацията за икономическо сътрудничество и развитие.

⁹⁵ (пак там)

⁹⁶ „Съобщение от комисията до Европейския парламент, Съвета, Европейския икономически и социален комитет и Комитета на регионите“, Брюксел, 25 ноември 2009 г.

⁹⁷ (пак там)

⁹⁸ (пак там)

⁹⁹ (пак там)

За да се отиде по-далеч от обикновеното предаване на знания в преподаването на социални и граждански умения, инициативност, предприемачество и умения за отчитане на културните различия, е необходима инициативност и „училища, които са отворени към сферите на труда, на доброволните дейности, на спорта и културата, включително посредством организирането на съвместни инициативи с работодатели, младежки групи, културни дейци и представители на гражданското общество“ (пак там). Насърчаване на предприемачеството е възможно чрез „партньорства с предприятия или създаване на микропредприятия, управлявани от учаци. Опитът показва, че е необходимо контактите да бъдат допълнени с действия за насърчаване на инициативността, творчеството и иновациите в училищата“ (пак там).

При въвеждането на нов подход като този на ключовите умения като предизвикателство се явява образованието на учителите и училищните директори. В някои европейски държави съществуват примери за това как „образованието за начални учители подготвя учителите да прилагат подхода на ключовите умения“ (Съобщение от комисията на европейската общност, 2009:6). Повечето учители обаче, вече практикуват професията си и няма много примери „в националните доклади и документи за обмен на опит за систематични усилия за актуализиране на съответните им умения“ (пак там).

Адаптацията към новата законова рамка за учениците е относително лесна, а нормативните актове, с които работят учителите, са десетки. Държавните образователни стандарти са поместени в Глава трета на „Закона за предучилищното и училищното образование“ (ЗПУО) от 2016 година. Тя е с обем от страница и половина, но държавните образователни стандарти се приемат с наредба на Министъра на образованието и науката, като при необходимост биват съгласувани със съответните министри и ръководители на ведомства. Образователни стандарти, касаещи всички аспекти от работата на просветните дейци се регламентират от различни наредби на Министъра на образованието и науката.

- **учебния план** – „Наредба № 4“ от 14 ноември 2015 година (изменена и допълнена, ДВ., бр. 69 от 26 август 2022 година)

- **общообразователната подготовка** – „Наредба №5“ от 30 ноември 2015 година (последно изменена и допълнена, ДВ, бр.79 от 8 септември 2020 година)
- **познавателните книжки, учебниците и учебните помагала** – „Наредба №10“ от 19 декември 2017 година (последно изменена и допълнена, ДВ, бр.39 от 28 април 2020 година)
- **предучилищното образование** – „Наредба №5“ от 3 юни 2016 година (последно изменена и допълнена, ДВ, бр. 72 от 31 август 2018 година)
- **усвояването на български книжовен език** – „Наредба №6“ от 11 август 2016 година (обновена на 26 август същата година)
- **профилираната подготовка** – „Наредба №7“ от 11 август 2016 година (последно изменена ДВ., бр.8 от 24 септември 2021 година)
- **оценяването на резултатите от обучението на учениците** – „Наредба №11“ от 1 септември 2016 година (последно изменена и допълнена ДВ., бр.43 от 10 юни 2022 година)
- **информацията и документите** – „Наредба №8“ от 11 август 2016 година (последно изменена и допълнена ДВ., бр.65 от 12 август 2022 година)
- **институциите** - Наредба № 9 от 19 август 2016 година (последно изменена и допълнена ДВ., бр.43 от 16 май 2023 година)
- **статута и професионалното развитие на учителите, директорите и другите педагогически специалисти** – „Наредба №12“ от 1 септември 2016 година (отменена и заменена с „Наредба № 15“ от 22 юли 2019 година)
- **управлението на качеството в институциите и инспектирането на детските градини и училищата** – „Наредба №15“ от 8 декември 2016 година (отменена и заменена с „Наредба №18“ от 9 септември 2021 година)
- **придобиването на квалификация по професия** - Закона за професионалното образование и обучение (обнародван ДВ, бр.68 от 30 юли 1999 и последно изменен ДВ, бр.102 от 23 декември 2022 година)

Успешното прилагането и ориентирането на учителите във всички тези нормативни актове е предизвикателство за тях.

2.1. STEM образователен политика

STEM образователната политика навлиза в българското училище с началото на националната програма “Изграждане на училищна STEM среда”. В нея се предвижда промяна в образователната среда и използваните технологии, в методите на преподаване и в организацията и управлението на процеса на обучение. През 2022г. са отворени процедури за кандидатстване по два инвестиционни проекта, свързани с изграждането на STEM среда - „STEM центрове и иновации в образованието“ и „Модернизация на училищната инфраструктура“. Обединяващият фактор между проектно-базираното образование и STEM образователния подход е финансирането. То е необходимо за изграждане на актуална на времето си образователна среда. За прилагането на STEM подходът е нужна материална база, подходяща за практически занимания. Понеже нуждите на всяко училище са различни, изграждането на такава се осъществява на проектен принцип. Училищните институции сами трябва да съставят индивидуален проект, който да представя желаните промени в технологична и практическа насока. Проектно-базираното образование в България води своето начало от преди повече от 15 години. То излиза от сферата на професионалното образование и навлиза постепенно във всички нива на училищното образование от начален до гимназиален етап. Първите стъпки са с единични опити, създаване на общности като тази на учителите-новатори подкрепена от едноименната програма на Майкрософт в периода 2005-2010, чрез провеждане на редица форуми и споделяне на добри практики. Разработват се и успешно се апробират методики за прилагане на проектно-базирано обучение при интегриране на технологии (Папанчева, Р., Димитрова, Кр., Калочнова, Н., 2008:2) STEAM стратегията и проектният метод на обучение използват „начини за разбиране и прилагане на интегрирана форма на обучение, която прилича на реалния живот.“¹⁰⁰ Така „децата показват какво са научили, като работят с материала по различните учебни предмети, изследват връзки, сътрудничат си един с друг, оценяват себе си и съучениците си.“¹⁰¹

¹⁰⁰ Какво е STEM и STEAM? Ръководство за родители и възпитатели, 2021 г., STEAM Powered Family, <https://bit.ly/39VpRD4>

¹⁰¹ Какво представлява проектно базираното обучение, 6.12.2018 г., ПРИОБЩИ.СЕ, <https://bit.ly/3bXUt9V>

В литературата може да се срещне и абревиатурата STEAM, в която:

- ✚ S – Science (Наука)
- ✚ T – Technology (Технологии)
- ✚ E – Engineering (Инженерство)
- ✚ A – Art (Изкуство)
- ✚ M – Mathematics (Математика)

Какво означава STEM
Science, Technology, Engineering, Mathematics
Наука, Технологии, Инженерство, Математика

Наука

Наблюдение, сравнение, описание, провеждане на експеримент, прогнозиране, задаване на въпрос, търсене на причини, вадене на изводи, презентирание на резултати.

Технологии

Идентифициране на проблем, изследване на възможни решения, използване на инструменти, търсене на подобрения, изобретяване

Инженерство

Решаване на проблем, използване на различни материали за конструиране, дизайн, планиране, създаване на неща, които работят

Математика

Сравняване, измерване, откриване на модели, броене, изследване на геометрични форми

Изкуството, неговите прояви, направления и форми са необходими знания за децата в ученическа възраст. Изкуството е най-краткият път към творчеството, а то, от своя страна, е необходимо за справянето с предизвикателства на XXI век, когато все по-всестранно се развиват технологиите с изкуствен интелект.

SWOT анализ на прилагането STEM образователен подход в българското училище

СИЛНИ СТРАНИ	СЛАБИ СТРАНИ
• Актуализиране на училищното образование; • Осъвременяване на материалната база в училище; • Развитие на технологични компетенции у учениците; • Повишаване на мотивацията за учене на учители и ученици;	• Недостатъчна готовност на учителите; • Позволява работа предимно в малки групи; • Изисква пространство.
РИСКОВЕ	ЗАПЛАХИ
• Слаб интерес от страна на учителите; • Трудности при организирането на масови практически занимания.	• Слаб интерес от страна на учители и ученици; • Унищожаване на техническите съоръжения.

На 18 април 2023 година Сашо Пенев (министър на образованието) издава заповед, която утвърждава:

- Списък с получателите на финансиране и неговия размер по процедура BG-RRP- 1.015 „УЧИЛИЩНА STEM СРЕДА“ по Националния план за възстановяване и устойчивост на Република България.
- Насоки за разработване на концепция за изграждане на училищна STEM среда, както и образци на всички документи, необходими за приемане и финансиране на такава концепция (образец на концепцията, образец на декларация за информирано съгласие от педагогическите специалисти за участие, образец на решение на педагогически съвет за одобряване на концепцията).
- Методика и критерии за оценяване на концепцията.

Насоки за разработване на концепция за изграждане на училищна STEM среда, които дава Министерството на образованието и науката, биха били полезни за цялостното разбиране на STEM образователния подход. За неговото прилагане е необходимо изграждането на училищен STEM център, който е „свкупност от учебни пространства с подходящо разпределение и интериорен дизайн, съвременно осветление и озвучаване, работни станции, обзавеждане и оборудване, свързани с учебните STEM дейности за практическо и приложно обучение по точните, инженерните науки, информационните технологии и свързаните с това дейности за творчество, предприемачество и иновативност“¹⁰².

Концепцията на училищата за изграждане на STEM център трябва да включва едно или няколко от следните направления: „Роботика и Кибер - физични системи“, „Дизайн и 3D Прототипиране“, „Природни науки“, „Зелени технологии и устойчиво развитие“ и „Математика и Информатика“¹⁰³.

Изграждането на STEM училищна среда има за цел да развие интегрираното преподаване, затова е необходимо при изготвянето на концепцията си училищата да определят минимум четири учебни предмета, които ще бъдат преподавани¹⁰⁴ в STEM центъра. Предложени са няколко примерни зони, които могат да включват един или няколко кабинета.

¹⁰² Насоки за разработване, подаване и съгласуване на Концепция за изграждане на училищна STEM среда във връзка с процедура по Механизма за възстановяване и устойчивост

¹⁰³ (пак там)

¹⁰⁴ (пак там)

Трета глава

Учителят – традиция, модерност и днес (Етноложко изследване)

3.1. Ролята на българският учител в традиционното общество.

За традиционно¹⁰⁵ българско общество можем да говорим в контекста на годините преди 1944г. От периода на т. нар. Царско време, а и преди това, от Възраждането има редица примери за талантиливи учители дали своя принос за развитието на българското общество във време, в което ценностите като свобода, равенство, иновации (развитие, желание за повече, прогресивност), тепърва навлизат в българското общество и дори са двигател на Освобождението. Българските революционери са черпили опит и знания от най-напредничевите кръгове на европейската общност.

Думата „традиция” произлиза от латинския глагол „trado” - търгувам, предавам нещо от ръка на ръка. Това е една от вечните движещи сили на преподаването нормално е този, който има знания или умее нещо, да иска да ги предаде на друг. (Христов Д., 2013) Този тип знания, опитности, вярвания и ценности предавани между хората през времето, чрез поколенията, спокойно можем да оприличим на фолклора. Желанието на всеки индивид да предаде част от себе си, произхожда от природната ни нужда да общуваме. От пра стари времена човешкият вид оцелява в група. Българският народ е съществувал в границите на много империи, макар и винаги в периферията и е усвоил и запазил само това, което съвпада с мирогледа му от векове насам. Ислямските ценности, например, при които свобода няма, но има много категорични правила не се разпространяват сред българите, не само заради езиковата бариера, но и заради изначалната им неприложимост в българския мироглед. Членове на Европейския съюз сме едва от 2007 г., но българският народ винаги е бил част от Европа. Развитие винаги се постига през промени. Образованието е неизменна част от

¹⁰⁵ „трайната култура, която е навлязла в неговите традиции или видимо навлиза в тях, като се асимилира и е от естество да бъде предвидена по-нататък“ (Вакарелски, Х., 1977:13)

развитието на обществото, защото именно то поставя общите рамки, то е облик на нормалността в съответното време.

През вековете българското училище преминава през няколко етапа в развитието си., първоначално то е *килийно*. Наименованието идва от малките манастирски помещения (килии), в които монаси и свещеници преподават на малка група ученици (4-5 души). В основа на обучението при тях стои четенето, преписването и тълкуването на религиозни текстове. Преподавателите – духовници са мотивирани и водени от своята вяра в Бог и чувството за свещен дълг – предаването на словото божие. Днес Българското училище е светско по закон и мотивационния фактор *вяра* дори не се предполага. Триумфът на секуларизма, обаче, има своята цена: яростна съпротива срещу въвеждането на религиозното обучение в училище и невежество по верови въпроси. (Христов Д., 2013)

Навлизащите от запад идеи на просвещението и романтизма през XVIII век, пораждат у българите всеобщо въодушевление за образовани. Въпреки нелекия си бит по време на османското робство, българите повсеместно започват да отделят средства за изграждане на училища. В тези условия се заражда *класното училище*. Недостига на учители е повод за въвеждането на *взаимната метода* по идея на Петър Берон, при която по-големите ученици помагат на по малките и така един учител може да работи с деца от различни възрасти и с различен напредък в знанията си. Често се отбелязва, че Възраждането е дело на млади хора. Това важи в немалка степен и за възрожденското училище. Когато се заема със своя знаменит „буквар“, Петър Берон (ок. 1800-1871) е 23-24 годишен, въоръжен с идеята за необходимата промяна в учебното дело. Рибният буквар (1824г.) е съгласно днешната терминология „иновация“, при това изпреварила времето си. Същинското търсене на това помагало започва едва 10- 15 години след издаването му. След години обаче авторът му ще премине на по-консервативни позиции, поставяйки въпроса за значимостта на традицията в образованието. (Христов Д., 2013)

За мотивацията на българския възрожденски учител можем да научим повече и от спомените на един бележит за епохата учител, като Найдено Геров, който си спомня, че „На 20-й юли (1851 г. – б.а.), Св. Пророк Илия Гръмовник, след божествената служба, нашето

училище беше препълнено с народ, когато гръцкият владика ведно с гръцки първенци дойдоха на изпита. Разнообразието на преподаваните предмети, разбраните отговори на учениците, решението на много математически и физически задачи, точното показване на географически места слисаха присъстващите гърци... Гръцкият владика се навъси и подкачи да пита гръцките учители защо тези предмети не се учат в тяхното училище. След изпита гърците си отидоха като попарени, те се изпокараха и промениха учителите си, а моите ученици и нашите българи тържествуваха. Тоя ден е най – радостният в живота ми...” (Панчев, Т., 1923).

През Възраждането българският учител е носител на модерността. Първата модерност според Улрих Бек се основава на националната държава, „...при което отношенията, мрежите и общностите се тълкуват по същество от гледна точка на един териториален принцип“ (Бек. У., 2001) . За нея са характерни „колективните модели на живеене, прогресът и контролируемостта, пълната заетост и експлоатирането на природата...” (Бек. У. 2001) Като процес тя, освен уповаваща се на националната държава, е проста, линейна и индустриална. (Бек. У., 2012) Малко са представителите на селските общности, които са напускали дома, учили са в града, и са се връщали обратно. Попа, даскала и кмета. Учителят и днес е носител на много повече от предметни знания, дори само с вида си създава естетични възгледи у учениците. Копривщенецът Христо Пулеков (1817-1889) си спомня за един свой учител, родом от Самоков: „... беше простак и учениците поради облеклото му (той носеше сини гащи от платно) го наричаха „оцедар”. (Продавач на оцет – б.а.) Учениците много пъти в играта си със смях изговаряха помежду си самоковските му изричания.” (Пулеков, Хр., 2007)

Принадлежността, родолюбието също са ценности предавани от традиционния български учител. Почти невъзможно е да се преподават хуманитарни науки, като история и литература без да се запали тази искра у учениците. Историкът Иван Снегаров (1882-1971) си спомня за своето учене в Охридската българска прогимназия „Св. Климент” в периода 1895-1897 г. „...за нас, които се учихме в българските училища в Македония в турско време, нямаше по-любим предмет от българската история, която учителите ни предаваха някак

скришом, без учебници, ние запомняхме историческите разкази само по техните въодушевени разкази.”(Снегаров, И., Станишев, Н. Хр. , 1943)

Освен през вярата, човек учи и през обичта. За краткият период от около 100 години, не само българите, а и човечеството като цяло, получи огромен избор от идентичности. Ако в близкото минало идентичността и ролята на индивида са били конкретни и ясни за всяка общност, то днес имаме неизчерпаем избор от всевъзможни идентичности. Свободата в тази насока е толкова голяма, че дори пола вече е въпрос на избор. Това е нещо, което е близкото минало не би се възприело. Този огромен избор на идентичности е в състояние да обърка всеки човек, особено в ученическа възраст. По време на израстване децата имат нужда от повече яснота, опорни точки, непроменливи, които да им помогнат да укрепнат като идентичност, за да имат спокойствието да натрупат обем от знания, които в последствие да работят за техния свободен избор.

Авторитетът на българския учител в миналото е несравним с днешния. Учениците все по-рядко признават авторитети, както в училище, така и въкъщи. Обществото също е все по-склонно да критикува преподавателите. Чести са случаите на вмешателство в образователните дела от страна на родителите. Забележките не касаят толкова преподавания материал, колкото подходите. Слабите оценки са трън в почти всяко родителско око и ако в миналото причината е търсена в ученика, то днес на всеки учител се е налагало да обяснява: защо конкретен ученик има слаба оценка, това не го ли демотивира, не може ли да му бъде възложен проект и други. Въпреки че просветеността е обща цел, за авторитета си всеки учител трябва да се бори сам. Пример за това ни дава дългогодишния учител и директор на Пловдивското класно училище, копривщенецът Йоаким Груев (1828-1912) (Груев, Й., 1906) За неговото място в пловдивското възрожденско общество разказва неговият ученик Иван Вазов (1850-1921).„Това име имаше тогава голямо обаяние. Познавах Груева само по това обаяние, по побългарената Сирота Цветана, която четях с наслада, и по училищните му песни, които пеехме в Сопот по изпитите. Груев минаваше за върховен познавач на литературния турски език, и на арабския и персийския, които са главните елементи в него... Често беше викан в конака при мютесарифа да обяснява тъмния смисъл на някои послания от Високата порта, даже да написва такива до

нея. Влиянието му покрай това беше силно и турците при среща с него му отдаваха почтително темена.” (Вазов, Ив., 1976).

Днес не можем да очакваме всеобхватни енциклопедични знания, революционни подвизи и монашеска смиреност от всеки български учител за да бъде възнаграден с уважение и признателност. Достатъчно е да вникнем в ежедневните занимания, които не включват само преподаване на знания. Ежедневното общуване с множество ученици е предизвикателство изпълнено с всякакви изненади. Изисква високо ниво на емпатия, търпение и всеотдайност, това е достатъчно за поне минимална признателност от страна на останалите трудещи се извън образователната система хора.

3.2. Функции и роля на учителя на етап социалистическо общество

Българският учител през социализма се ползва с голямо уважение. Той е проводник на комунистическата идеология. Като сред задълженията му спадат „формирането на марксистко-ленински мироглед, възпитаването в комунистическа убеденост, във вярност към революционните бойни трудови традиции на съветския народ, в стремеж да се следват, да се развиват и разпространяват тези традиции; възпитаването в социалистически патриотизъм и високо чувство на пролетарски интернационализъм, на граждански дълг към своята родина, към делото на Комунистическата партия; формирането на гражданско самосъзнание, на идейна зрелост, на умение да се противодействува на чужди влияния; формиране на обществена активност и непримиримост към нарушителите на обществения ред“ (Ахаян, Т. К., 1976). През 70-те години на миналия век в образованието навлизат нови научно-методически основи за преустройство на учебния процес. „Чувствителна помощ на учителите и просветните дейци бе оказа чрез организираните в Стара Загора, Михайловград и Русе национални срещи. Участниците в тях бяха запознати с опита на тези окръзи за преустройството на учебния процес върху съвременни научно-методически основи, създаване на научна организация на педагогическия труд, издигане на по-високо равнище учебно-възпитателната дейност, състоянието и значението на обучението по математика и др. „ (Протокол от пленум на ЦК на БКП, 4, 5 и 6 октомври 1971 г.) Освен пороводник на комунистическата идеология, учителя изпълнява и ролята си на възпитател. „Формирането на научен светоглед, се казва в Програмата на БКП, е сърцевината на цялата идеологическа и възпитателна дейност на партията. Превръщането на Марксистко-ленинското учение в убеждение, в главен мотив на поведение е основно звено на комунистическото възпитание на личността“ (Програма на БКП, 1971:77). „В съдържанието на идейно-политическото възпитание се включват мирогледните убеждения. Прогресивните идеи, научният мироглед и формираните върху тяхна основа убеждения, по изказа на К. Маркс, „това са такива връзки, от които не можем да се изтръгнем, ако не разкъсаме своето сърце; това са демони, които човек може да победи,

ако им се подчинява“ (Маркс. К., Енгелс, Ф. Соч., т.І, стр. 118). Личният пример заема важно място в педагогическото взаимодействие между учителя и учениците му. „Особено очевидна е необходимостта учителите и родителите да бъдат за децата винаги положителен образец за подражание, защото под тяхно непосредствено ръководство се формира духовния облик на подрастващата личност. А непосредствените ръководители на възпитателния процес въздействуват не само с думите и словото, но главно и със своето поведение, с нравствените добродетели, които притежават“ (Чернев, С., 1977:21). Целта на тези усилия е възпитанието в актуалните за онова време ценности, но въпреки обширното влияние на БКП, това не се случва безпроблемно. „Най-сложната задача на учителите и класните ръководители е да проникнат във вътрешния свят на ученика и да направляват онези (в повечето случаи скрити от погледа на възпитателя) психични състояния, които осигуряват правилно усвояване и осмисляне на възпитателните идеи и моралните изисквания“ (Чернев, С., 1977:25). „Най-различни са причините, поради които подрастващите се съпротивляват на възпитателните въздействия. Една от тях е предявяването на много високи изисквания към учениците, които, не можейки да ги изпълнят им се противопоставят. Не обективната оценка върху дейността на децата и юношите е друга причина за съпротивление във възпитателния процес. Не умението на някои учители, класни ръководители и възпитатели да вникнат в духовния свят на учениците, да анализират конкретните педагогически ситуации и с оглед на това да проявят необходимия педагогически такт, както и прилагането на неподходящи методи, унищожавачи личното достойнство на учениците, са други съществени причини за индивидуалното, а понякога и колективното им съпротивление“ (Чернев, С., 1977:27). За да се подберат подходящите методи и изисквания към учениците е добре да се има в предвид, че „оптимална е онази разлика между „изисквания“ и „вътрешна позиция“, при която „въздействията се изпълняват доброволно, но винаги с известно напрежение на физическите и духовните сили“ (Денев. Д. 1975:53). Ученето чрез преживяване е част от методологията, която ползват учителите през 70-те години на миналия век. „Възпитателната практика показва, че комунистическите убеждения се формират много по-резултатно, когато знанията и идеите в една или друга област не само се възприемат, но се и преживяват, когато те преминават през емоционалната сфера на съзнанието на

личността и тя ясно определя и изразява своето отношение към тях. Онези идеи, принципи, норми, които не са засегнали чувствата, които не са преживени, трудно могат да станат убеждения“ (Чернев, С., 1977:30). Разбирането за това, че не е възможно да се осъществи „управление на възпитателния процес и формирането на личността, без да се отчита влиянието на чувствата и емоционалния опит. Дейността, постъпките, цялостното поведение на личността имат емоционална окраска“ (Чернев, С., 1977:30) е валидно и днес. За да може обаче един учител да добие толкова подробна представа за всичките си ученици се препоръчва информацията, която учителя придобива за своите ученици по време на педагогическото взаимодействие да бъде записвана. „Учителите и класните ръководители имат възможност да получават ежедневна информация за дейността на ученическите колективи и поведението на отделните деца и юноши. Тази информация обаче ще избледнее и ще загуби своето богатство и точност ако се съхранява само в паметта на субекта на управлението. Научната организация на възпитателния процес изисква педагогическа информация да бъде фиксирана и съхранявана в писмена форма. За тази цел е целесъобразно класните ръководители да водят характеристика на отделните ученици“ (Чернев, С., 1977:57). Като разбира се фокуса не е само върху конкретен ученик, а и върху групата, защото „при прогнозирането на развитието на човека е необходимо да се излезе от основното методологическо положение на Маркс, който разглежда личността като съвкупност на обществените отношения“ (Чернев, С., 1977:59). Именно върху прогнозирането залага и кариериерното ориентиране, за което е необходимо познание за талантите и заложите на ученика. „Методът на прогнозирането има огромно практическо и жизнено значение. Той трябва умело да се прилага не само от учителите, но и от родителите, защото те най-често извършват груби грешки, като не се съобразяват с интересите и възможностите на своите синове и дъщери и неправилно ги насочват към избор на такава професия, която те в последствие са принудени да сменят или им остава в тежест за цял живот (Чернев, С., 1977:61). „Практически почти всяка дейност има морална окраска, в това число и учебната. Това е особено важно за малките ученици, тъй като за тях учебната дейност е основна. Тя оказва най-голямо влияние върху развитието на ученика. Тя съдейства за развиването не само на умствените способности, но и на нравствените качества на личността“ (Бабанский 1982: 126). „Учителят има ключова роля

за възпитанието и обучението на учениците, за тяхната подготовка за участието им в обществения живот. Той винаги е пример за учениците си със своите морални ценности и предано отношение към работата си. Подражателната способност на децата им помага при определени условия да пренесат в общуването с връстниците си усвоения доброжелателен тон от взаимоотношенията с учителя“ (Бабанский 1982: 82).

3.3. Функции и роля на учителя на етапа на постмодерното общество

Последните десетилетия на XX век и няколко години след началото на XXI век биват определяни като Постмодерност. Концепцията за „късна модерност“ бива развивана от учени като Улрих Бек и Антъни Гибънс. Нейната същност се свързва с глобализацията, индивидуализацията и реконструирането на традицията. Промените в образователната практика се явяват естествен резултат от обществено-политическите и социално-икономическите условия в края на XIX век, както и от актуализирането и преосмислянето на педагогическото наследство (Тодорова-Колева, М., 2019:13). Бидейки учител по история и цивилизации от 2016 година и заместник директор по учебната дейност от 2021 година ще приложя лична рефлексивна техника. Повечето учители, с които съм работила в 117 СОУ „Св. Св. Кирил и Методий“, гр. Бухово и 109 ОУ „Христо Смирненски“, гр. София са преподаватели с дългогодишен стаж. Голяма част от тях са в системата на предучилищното и училищното образование повече тридесет години. От 70-те години на миналия век до 2016 година в сила е Закона за народната просвета, едва през 2016 година е приет нов „Закон за предучилищното и училищното образование“, благодарение на който българското образование извършва по-убедителен преход от социалистическо към постмодерно такова. В 80-те и 90-те години на миналия век образованието е по-скоро принудително, учители следват определен шаблон и изискват от учениците да отговарят на команди. На учениците се предлагат сухи, готови знания, като не се стимулира тяхната самостоятелност и инициативност. Всичко това прави образованието отдалечено от живота. В последните няколко години все повече акцента се премества върху ученика, това води и до промяна в ролята на учителя.

Българският учител бива възприеман и като творец. Както Румен Вълчев пише, „Творчеството в учителската дейност е нещо обикновено - естествено е да погледнеш на ученика и на ситуациите, които възникват, по свой начин и да се опиташ да ги решиш. Творец си дори само поради факта, че имаш изключителната възможност да се докоснеш до детските съдби (а често и до тези на родителите им)“ (Вълчев, Р., 1990:12). Творчеството

се разбира като „способността да се виждат нови отношения, да се продуцират необикновени идеи и да се отклонява от традиционни модели (начини) на мислене“¹⁰⁶ Също така „творчеството е процес, който резултира в ново произведение, което се приема като полезно, логически значимо и задоволяващо значима група от хора в даден период от време“ (Stein, M. J., 1975:11). Творчеството като процес се състои от препокриващи се фази – оформяне на хипотези, тяхната проверка, съобщаване на резултатите. Важно е още в началото да се отбележи, творчеството е естествен процес на човешката дейност, а не нещо достъпно или предназначено само за избраници. Е. Торанс, пише че то е „процес на развитие на чувствителност към проблемите, недостатъците, пропуските в знанията, към дисхармонията към липсващите елементи“ (Torrance E. P. 1973:1). „Творците се извяват като хора, които са със силна мотивация за постижения, както и от потребността за ред; те са любопитни, самоутвърждаващи се, инициативни, водещи, често пъти доминанти, агресивни“ (Вълчев, Р., 1990:27). Творческата креативно на учителите е високо ценена, „независимо как се нарича, истинският креативитет се характеризира с интензивността на осведомеността и с повишената съзнателност“ (Пиръов Г. 1987:94). Творческите работещи учители и възпитатели внимателно следят отношението на подрастващите към тях, чувствуват пулса на ученическата аудитория, внасят едни или други корекции във възпитателния процес и създават оптимален социално-психологически климат на неговото протичане. (Чернев, С., 1977:48).

Въпреки ролята си на творец, възпитател, проводник на комунистическа идеология и професионалисти, които кариерно ориентира учениците, учителите през 80-те години на миналия век са имали своите предизвикателства. Част от тях са разгледани от Румен Вълчев и Венцислав Христов през 1988 година в работата им „Групи за учителски срещи. Системи за професионално-педагогическо общуване“. „Съвременния учител все повече губи традиционните лостове за влияние върху учениците и техните родители, върху хода и резултатите на учебно-възпитателния процес. Сега той е само член на педагогически колектив, който като цяло има намаляващо влияние върху личността и извяите на ученика. Ограничава се не само възпитателното въздействие на учителя, но и въздействието на училището като цяло“ (Вълчев, Р., Христов, В., 1988:3).

¹⁰⁶ Encyclopedia of Psihology, ed. by HaEysenck, W. Arnold, E. Meilr, L., 1972.

Ако днес наказанието е нещо трудно осъществимо и се възприема като най-крайна мярка, след оказване на „допълнителна или обща подкрепа“¹⁰⁷ през социализма то се възприема като „форма на отрицателна оценка на постъпките или действията на ученика... наказанието не играе ролята на възмездие“. (Шчукина, Г.И.,1876). Задачата на наказанието според теорията на социалистическото образование е:

- да поддържа общия ред на живот и дейност в колектива;
- да поправи последиците, предизвикани от отрицателното поведение на ученика;
- да се предотврати неговото повторение. (Шчукина, Г.И.,1876)

Обликът учителя трябва да удовлетворява цяла редица от най-важни изисквания. Тук се включва “високото равнище на теоретична подготовка, духовното богатство, наличието на педагогически способности и други” (Калинкин, М. И., 1876). Всичко това произлиза и от разнородните функции, които той има: класно ръководство, работа с пионерите и комсомолците, с родителите и общността. Без значение каква дисциплина преподава социалистическия учител, неговата идейна убеденост остава фундамент на учебно възпитателния процес. Динамичността на социалните процеси, “засилването и видоизменянето на борбата на двете идеологии карат педагога системно да се занимава с политическото си самообразование” (Калинкин, М. И., 1876). В основата на нравствения авторитет на учителя се поставя връзката между дела и думи, между убеждения и постъпки в неговия живот. Така че познаването на политическите и социалните явления не е достатъчно, в ежедневието си учителят трябва да доказва, че живее според тези идеали. “Учителят за разлика от другите хора формира собствения си характер не само за себе си” (Калинкин, М. И., 1876). Според социалистическата теория за образованието той да има следните четири характеристики.

1. *Учителят е активна творческа личност*, която е организатор на всекидневния живот на учениците. Педагогическото ръководство на такъв сложен социален организъм, какъвто е детският колектив, задължава възпитателя да бъде

¹⁰⁷ Наредба за приобщаващо образование на МОН, в сила от 20.10.2017 г., изм. 02.11.2021г.

изобретателен, настойчиво търсещ, винаги готов за самостоятелно разрешаване на всякакви конфликти и ситуации.

2. *Издръжливост и самообладание.* Това се обуславя от факта, че всеки педагог винаги, даже при най-неочаквани обстоятелства (такива има немалко), е длъжен да запази за себе си водещото положение в учебно-възпитателния процес. (Калинкин, М. И., 1876)

3. *Душевна отзивчивост.* Тя играе ролята на барометър, които позволява на учителя да улови състоянията, настроенията и взаимоотношенията на децата, навреме да се притече на помощ на онези, които най-много се нуждаят от нея.

4. *Справедливост.* Тя е нужна, имайки предвид характера на учителската работа и необходимостта постоянно да бъдат оценявани знанията, уменията, постъпките и начина на поведение на учениците.

3.3.1. Компетентностно – ориентирана образователна политика

Изграждането на компетентности при образователното взаимодействие е от голямо значение за развитието, както на учениците, така и на учителите. Понятието компетентност произлиза от латински език (лат. Competens, -entis – „способен“)¹⁰⁸. Компетентностите се разбират като умение, разбиране, знание да направиш нещо. Те не са вродени способности, а „такива, които се развиват чрез качествено учене, в подходяща педагогическа среда и чрез придобиване на сериозен практически опит“¹⁰⁹.

Изграждането на умения, разбиране и знания в информационния свят, в който живеем днес, е изключително важно, за да могат подрастващите да се ориентират в морето от информация, което ги залива ежедневно посредством интернет. Получаването на тези знания в училище е възможно, но с много практически занятия, които да подпомогнат учениците в изграждането на критичен поглед над нещата, които четат и чуват. Днес, когато повече от половината население на света има достъп до интернет, все по-ясно личи, че информацията може да бъде използвана и като оръжие. Поради което прецизирането на информацията, която достига до нас е изключително важно.

Основната идея на компетентностно – ориентираната образователна политика се съдържа в тезата, че образованието трябва да предложи на ученика не само фрагментни знания, способности и умения, но и да развие способността и готовността на ученика за професионална дейност в различни ситуации и различни условия на работа. Компетентностния подход е опит за хармонизиране на пазара на труда с училищното образование, в частност професионалното. Основната задача, която е поставена в този подход е да се разбере какво е необходимо и достатъчно, да знае и може един бъдещ експерт. Компетентностно – ориентираната образователна политика е създадена, за да отговори на обществената нужда от компетентни специалисти, които да притежават не

¹⁰⁸ Речник на чуждите думи в българския език (1993). Изд. на БАН. С.

¹⁰⁹ „Компетентностния подход в образованието“, списание „Продължаващо образование“ на „Департамента за информация и усъвършенстване на учителите“

само специфично познания, но и умения, които ще им позволят да разрешават възникнали проблеми в практиката им. Важно е още в училище децата да разберат необходимостта да развият такива умения, които ще ги направят конкурентно способни в съвременните условия на живот. Както е важно да са готови и способни на сътрудничество за разрешаването на нови, непознати и неочаквани задачи.

През 2006 г. Европейския парламент изготвя “Препоръка за ключовите компетентности за учене през целия живот”¹¹⁰. Понятието „компетентност“ се определя като „способност да правим нещо добре“ и „умение, което ви е необходимо за определена работа или задача“¹¹¹. През 2018 г. официалния вестник на ЕС публикува нова препоръка на Съвета “относно ключовите компетентности за учение през целия живот”¹¹² и насърчава държавите членки „да развият предоставянето на ключови компетентности“¹¹³. Те са: “Общуване на роден език (съответно и на чужд); Основни умения в областта на математиката; Познания в природните науки и технологиите; Дигитална компетентност (уверено, отговорно и критично ползване на дигитални технологии); Умения за учене; Инициативност и предприемачество; Културна осъзнатост и Творчество и културни компетентности“¹¹⁴

Тези компетентности могат да бъдат определени като знания, умения и нагласи, които помагат на учащите да постигнат личностна реализация и, на по-късен етап от живота си, да намерят работа и да участват в живота на обществото. „Осигуряват свързаност между личната, социалната и професионалната изява на съвременния човек”¹¹⁵. Инкорпорирането им в образователния процес е важно, защото улесняват реализацията на пазара на труда, съдействат за успешната мобилност в рамките на европейската общност, улесняват адаптацията към динамично променящия се свят, “осигуряват успешна изява и

¹¹⁰ Препоръка на ЕП за ключовите компетентности за учене през целия живот- <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/?uri=celex%3A32006H0962> (посетена на 5 май 2023 г.)

¹¹¹ Речник, Оксфорд - <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com> (посетена на 5 май 2023 г.)

¹¹² „Ключови компетентности за учене през целия живот“ Официален вестник на ЕС, стр. 1, 2018 г.

¹¹³ (пак там)

¹¹⁴ (пак там)

¹¹⁵ (пак там)

социално благополучие на хората чрез повишаване на качеството на живот и намаляват риска от социално изключване”¹¹⁶.

¹¹⁶ (пак там)

3.3.2. Педагогически взаимодействие: учител - ученик (функционален анализ)

Училището е духовна институция. Целите и задачите на просветната дейност не могат и не биват да бъдат сравнявани, с която и да е друга държавна институция. В основата си педагогическото взаимоотношение между учителя и ученика не се променя без значение, в контекста на кой исторически период го разглеждаме. Учителят е отговорник, ментор и активна страна във взаимодействието му с ученика. Обучаемите също могат да поемат инициативата в общуването с учителя, но ако не го прави, то задача на учителя е да намери път към детето. За образователния процес изключително важни са доверителните отношения, а те са възможни само чрез личен контакт.

В близкото минало авторитетът на възрастния човек е подкрепен от знанието и опита, които е натрупал през живота си. Въпроса за авторитета на възрастния човек стои еднакво акоратно, както при общуването в училище, така и при общуването в семейна среда. Ако в миналото бащата учи своя син на занаят, за да се реализира успешно, то днес, до голяма степен, практическите опитности на възрастните са неприложими. Особено, когато се касаят умения свързани с употребата на различни компютърни технологии, за които учениците в системата на средното образование имат изграден усет от ранна детска възраст и често пъти те подпомагат възрастните в работата с тях.

Развитието на личността на ученика е основна цел на субект-субектното взаимодействие в педагогическото общуване. Функцията на учителя в него е да създава условия за това. Предимствата на този тип взаимодействие са експериментално доказани от В. В. Давидов, Л. В. Занков, Д. Б. Елконин. Характерни черти на субект-субектните взаимоотношения между учители и ученици са съвместното решаване на проблеми, допускането на съвместно съществуване на две противоположно гледни точки, както и основни организационни форми, осъществяващи хуманистични отношения като: игра, диалог, работа в микрогрупи. Автори като Е. В. Бондаревская, Е. Н. Кролевецкая, О. С. Улянова, пишат че субект-субектното взаимодействие предполага развитие на

хуманистични отношения между учителя и ученика в цялостен образователно-възпитателен процес.

Педагогическото взаимодействие субект-субект включва насърчаване на учениците да задават въпроси, също желанието им да развият проблемна визия и да установяват на прилики между различни явления. Субектът е източник на целенасочена дейност, носител на обектно-ориентирана практическа дейност, оценка и познание. Георги Иванов и Ангелина Калинова пишат, че критерият за успех не е „готовото изделие в края на часа, а удовлетвореността на всеки ученик и радостта от постигнатия успех, който е различен за всяко дете“ (Иванова, Г., Калинова, А., 2005:117). Възпитанието, като неизменна част от педагогическата работа също е „субект-субектно взаимодействие, в което субектите взаимно се обогатяват, превръщайки потенциалното, общочовешкото субективно-личностно притежание, възпроизвеждайки, предавайки или сътворявайки уникален опит“ (Колева, И., 2012:82).

Освен от доверие по между си, учителите и учениците се нуждаят и от уважение. Колкото деструктивни за образователния процес са случаите на неприличното отношение на ученика към учителя, толкова и случаите на грубото отношение на учителя към ученика. В междуличностното общуване, разбира се, са възможни безброй вариации и случаи. Важно е да се маркират няколко основоположни правила в педагогическото взаимодействие, които да са своеобразен ориентир за всички участници в образователния процес (учители, ученици и родители).

1. Доверие.

Личността на учителя е изключително важна за провокирането на интереса на ученика, към която и да е дисциплина. За да пожелае да научи нещо, малкият човек има нужда от стимули, които могат да са ясното разбиране за това, къде практически приложими са знанията, които учителят му предлага или поне личността му е достойна за подражание.

2. Уважение.

Всяка проява на неуважително поведение, от която и да е отстраните в педагогическото взаимодействие, отдалечават участниците от основната задача на училището, а именно да подготви младия човек за по-добър живот.

3. Обща цел.

Задължително е в училищната общност да се разглеждат глобални теми, свързани с общото ни благоденствие. Без значение дали те касаят училищната общност, нацията, човечеството или екологията.

4. Общочовешки ценности.

Ценностите служат като важен фактор за социалната регулация на взаимоотношенията между семейството и педагогическите специалисти.

Един от механизмите на социалното познание е осъзнаването от детето на взаимодействието на хората с околната среда, както и собствените си и тези на другите норми и ритуали на поведени.

За да бъде полезен за бъдещото развитие на ученика, и за да подпомогне родителя във възпитанието и отглеждането, учителят трябва да заложи именно на рефлексивния подход. Той трябва да насърчава децата и родителите да рефлексират над своето поведение, така както и той го прави. Личният пример е неизменна част от процеса на обучение и възпитание. Когато човек рефлексира върху мислите и действията си той постига устойчиви резултати в развитието си, ако обаче не оценява и рефлексира своите действия той не само не се развива, а дори търпи деградация. Не използването на рефлексивния подход води педагогическото взаимодействие учител-ученик до задънена улица.

3.3.3. Педагогически взаимодействие: учител - родител (функционален анализ)

Пълноценното взаимодействие учител-родител води до повишаване на мотивацията за учене у учениците. Ако семейството подхожда с недоверие, има предразсъдъци или не разбира педагогическите методи и подходи, чрез които учителят работи с ученика, то те се пренасят и в педагогическото взаимодействие учител-ученик.

Обучението от разстояние в електронна среда по време на вирусната епидемия през 2021 и 2022 година до голяма степен включи родителите в образователния процес. Наблюдавайки работата на учителите, те се запознават с предизвикателствата на педагогическото взаимодействие и това ги прави по-толерантни към педагозите.

Отговорността за ползотворното взаимодействие учител-родител е на педагогическия специалист. Негова задача е да заяви необходимостта от родителско участие, а родителите от своя страна да споделят отговорността за резултатите в училище. Шеридан и Кратохвил очертават няколко необходими условия за ползотворно партньорство между учителите и родителите, които наричат „Четирите А” (Approach, Attitudes, Atmosphere, Action) – Подход, Нагласи, Атмосфера и Действие. Според тях училището трябва да се превърне в „семейна общност“, съществуваща в атмосфера на взаимно доверие. Всички страни в педагогическото взаимодействие трябва да имат нагласата, че заедно могат да постигнат повече, „чрез двупосочна комуникация семейство-училище; насърчаване на ангажимента на семейството за учене у дома, по-сериозно участие в училище, непрекъснатост.“ (Sheridan & Kratochwill, 2007:6).

Основната концепция на взаимодействието между училищната институция и семейството е "... актуализация на ресурси и способности на всеки, ... процес, който включва обучение да работят заедно и оценяване на положителния принос на всеки партньор на връзката" (Bouchard, 1998:8). Иначе казано, родителите и педагогическите служители да обсъдят и преценят с какви възможности са децата, като например знания,

способност за концентрация, памет, изграждане на смислови връзки и много други. Родителите и учителите да работят в партньорство, основано на взаимно доверие, общи цели и двупосочна комуникация. След като това бъде обсъдено и уточнено, и двете страни трябва да предприемат действия за доизграждане на младия индивид. Трудностите в това взаимодействие идват от честите различия между представата за ученика на родителите му с тази на учителите. Семейството е склонно да хиперболизира способностите на детето, поради емоционална привързаност, липса на редовен контакт, не познаване на държавните стандарти и изискванията за съответния клас и други. Повечето хора не подкрепят равнопоставеността между семейството и образователната институция. „Застъпниците на водещата роля на училището, смятат че това води до загуба на професионалния контрол.” (Иванов, 2011:12). Равнопоставеността и партньорството са възможни ако и “...двете страни в партньорското взаимодействие се възприемат в ролята на експерти с еднакво значими роли и функции. Учителите са експерти в обучението и образованието, а родителите са експерти по отношение на собствените им деца”¹¹⁷. Учителите са компетентни да създадат подходяща среда за разгръщане на учебния процес, а родителите имат чувствителност към емоционалното и социално развитие на децата, защото ги виждат в различни от учебната ситуации и имат наблюдения, до които учителят трудно може да достигне в процеса на педагогическо взаимодействие. По този начин ролята на учителя престава да бъде авторитарна, въпреки това той не губи професионалния си контрол, а се превръща в образователен консултант, който не е просто източник на информация, а фасилитатор на образователните дейности. За да бъде ограничено схващането, че равнопоставеността на учителите и родителите в образователния процес „води до загуба на професионалния контрол” (Иванов, 2011:12), е важно педагогическите специалисти да си дават сметка, че “семейството е генетически първият социализиращ личността фактор. Специфичните особености на връзките и отношенията в него: интимност, продължителност на взаимодействието, повтаряемост на ситуациите, неформалност,

¹¹⁷ Steh, B.,J. Kalin (2011). BuildingPartnerCooperationbetweenTeachersand Parents. In: *C.E.P.S Journal*, Vol. 1, № 4, p. 84 (Hornby, 2000, цит. по Steh and Kalin, 2011).

висока емоционална ангажираност“ (Колева, И. 2012:122) всичко това прави родителите експерти по отношение на емоционалността и личностното развитие на учениците.

Ролята на учителя като възпитател също търпи промени. За да избегне идеологизирането на ценностите в училищното възпитание, той трябва добре да познава „възрастовите психо-физични особености на ученика, като внушаемост, емоционалност, чувствителност, ранимост, синкретичност, известна безпомощност и зависимост“ (Колева, И. 2012:122). Друга опасност при възпитанието в ценности е рискът от противопоставяне на семейните такива. За да може училищното образование да е интегрирано спрямо индивидуалните специфики на всеки ученик, то комуникацията със семейството би трябвало да е водеща част от работата на учителя. Настоящата форма на училищното образование в България не позволява толкова задълбочен и индивидуален подход към всеки ученик. Големите паралелки от по 25-30 ученика и преподаващите едновременно на „няколко скорости“ учители трудно биха постигнали високи образователни и възпитателни резултати. Друго предизвикателство е , че днес в условията на глобалното общество, все по-малко остават общовалидните ценности. Индивидуалността е издигната в култ, а сляпото преследване на това да си специален възприема понякога дори крайни форми.

Изграждането на партньорска комуникация с родителите надхвърля рамките на междуличностните взаимоотношения и става проявление на културата на общуване в училищната общност. В комуникацията с родителите се проектират ценностите и нормите, определящи организационната култура на училището като институция. Затова отговорност на всички педагогически специалисти е да утвърждават високи стандарти за общуване, които да водят до високо качество на обучението, независимо колко усилия изисква тяхното отстояване.

Срещите с родители в училище често имат наказателен характер. Те се инициират при проблем с дисциплината или успеха на ученика. Редки са случаите, в които родителите биват канени в училище на разговор с превантивен или организационен

характер. Така срещите с родители се превръщат във форма на наказание, което ги отдалечава от училищния живот.

При задължителните, общи за класа родителски срещи през годината не се обсъждат конкретни ученици, тяхното поведение или успех, за да не бъде накърнено достойнството им или това на техните родители. Това довежда разговорите по време на общите за класа срещи в дебат, в който учителите разясняват изискванията и подходите си, отговарят на въпроси, като понякога търпят и критика от страна на родителите.

Във всяко училище има Комисия за противообществени прояви, която се занимава с конкретни случаи на проява на агресия или неспазване на правилника за вътрешния ред в училище. В такива случаи комисията кани родителите в училище и обсъждат възникналата проблемна ситуация. Най-честата реакция от страна на родителите е да се заемат ролята на „защитник“ на своето дете, дори когато е виновно. Критиките върху поведението на ученика, често биват възприемани като обвинения срещу самите тях и родителският им капацитет, което съвсем не води до коригиране на поведението на ученика, напротив в такива случаи той остава с впечатление, че щом родителите му го подкрепят няма нужда да променя нещо в себе си. Тук ролята на учителя е по-скоро на педагогически консултант. Важно е първичния разговор да бъде проведен без ученика да присъства. По време на него учителят трябва да успокои родителите, разбираемо е в този момент те да са притеснени за последствията, които ще понесе детето им. Важно е учителят да заяви своята добронамереност и желанието си да помогне, както и да подчертае важната роля на родителя в процеса на коригиране на проблемно поведение или слаба мотивация за учене.

Тържествените мероприятия за откриване или закриване на учебната година, юбилейни чествания, на които присъстват родителите също биха могли да бъдат повод за включване им в училищния живот. Редки са случаите, в които Обществения съвет или Училищното настоятелство взимат активна роля в училищния живот. Основен възпиращ елемент е административната тежест, която имат тези организации. Малко са родителите, които искат да присъстват на педагогически съвети, да попълват протоколи, да събират средства. Училищната администрация също често гледа с предразсъдък към тях, поради притеснение от некомпетентно вмешателство в училищните дела. Общественият съвет,

например, освен че участва в избора на учебници, „дава становище за разпределението на бюджета по дейности и размера на капиталовите разходи, както и за отчета за изпълнението му“¹¹⁸. В тази връзка основното притеснение на учителите и училищната администрация е, че прякото въздействие на хора с различни професии и образование върху педагогическата работа не биха имали добър резултат. Основният довод на учителите е, че като професионалисти в своята област най-добре биха избрали учебниците и учебните помагала, с които ще работят.

Всички тези практики в комуникацията между учители и родители имат възпиращ характер, въпреки това добрата воля и желанието за ползотворна комуникация, както от страна на учителите, така и от страна на родителите биха могли да жънат успех, въпреки натрупалия се, по различни причини, неприязън.

¹¹⁸ чл. 16, ал. 4 от Правилник за създаването, устройството и дейността на обществените съвети към детските градини и училищата

3.4. Теренно изследване на учителя като медиатор между традицията и модерността.

Първият метод на теренното изследване е виртуалното анкетно проучване – въпросник (Приложение 1). Посредством него могат да бъдат обхванати голям брой респонденти, без тяхното местоположение да се превръща в предизвикателство за изследователя. В изследването на учителя като медиатор между традицията и модерността са обхванати тридесет учителя. Териториалния обхват на анкетираните включва: София, Пловдив, Варна, Нова Загора, Силистра, Хасково и Годеч. „Всъщност етнографската методология познава виртуалното пространство още от началото на 90-те години на миналия век. Тогава най-вече западните етнологзи и антрополози го определят като перспективно изследователско поле, където учените от социалните и хуманитарните науки могат да правят количествени и качествени проучвания“ (Markham 2005: 793 – 820). През последните няколко години сред българските учители редовно се провеждат виртуални анкетни проучвания, не само от изследователи, а и от Министерство на образованието и науката и регионалните управления на образованието. „Началото на 2020 г., което е белязано с въвеждането на противоепидемичните мерки, насочи огромна част от етнологзите в страната и по света да приложат виртуалните методи в изследванията си. Сред най-използваните е онлайн анкетното проучване за определен период от време, което е доказало ефикасността си.“ (Кънев, С. 2021:20). Разбира се, не липсват и мнения, които не подкрепят виртуалните анкетни проучвания. „Когато се подходи по този начин, анкетата се попълва от лица, които са истински заинтересовани от темата, което, от една страна, е позитив. Те могат силно да наклонят везните в една или в друга посока и поради това да се стигне до силно изкривяване на реалните стойности на изследваните признаци. При прилагането на метода на отзовалите се, трябва да се знае, че информацията няма представителен характер и не може да бъде използвана за генерализации, обобщения и констатации“ (Ченгелова 2019: 59). Кое се потвърждава и от част от отговорите получени в настоящия въпросник, който се осъществява задочно, без непосредствен и пряк контакт между респондентите и интервюиращия. Той е целесъобразен по две причини:

- Първо, защото трябва да се достигне до голям брой респонденти, за относително кратък период от време;
- Второ, защото въпросите изискват респондентите да помислят внимателно над своите отговори.

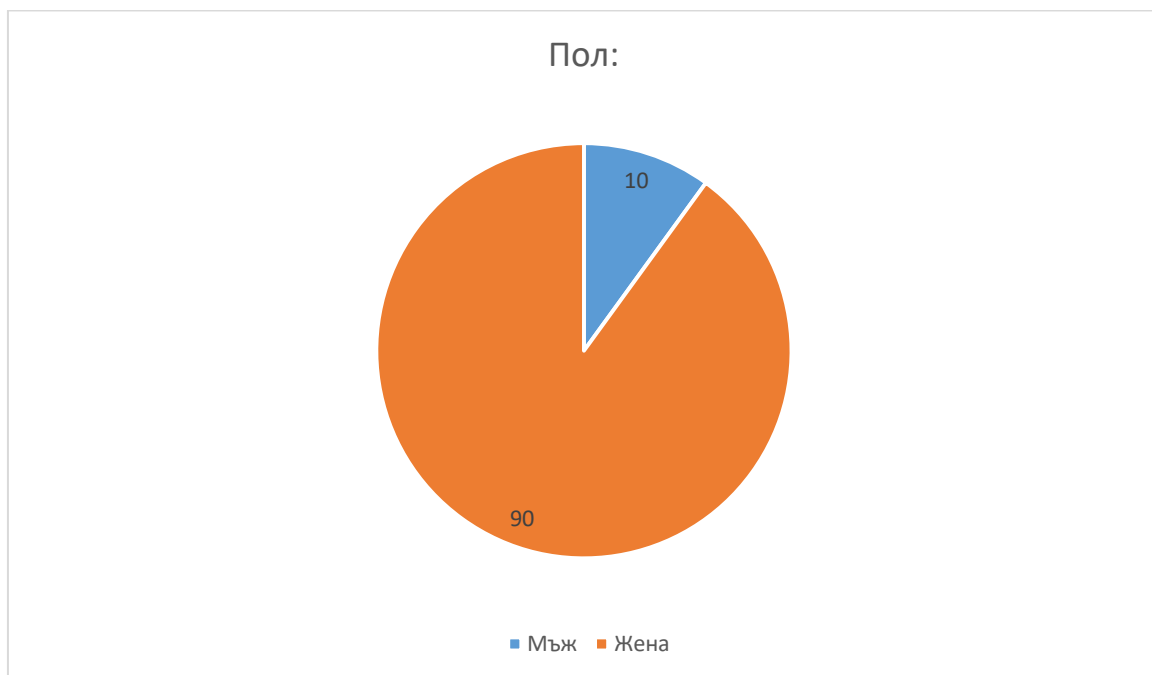
Въпросникът започва с изискването на обща информация (пол, възраст, населено място, професионална квалификация) и се състои от два модула:

Модул 1 – Професиограма на учителя;

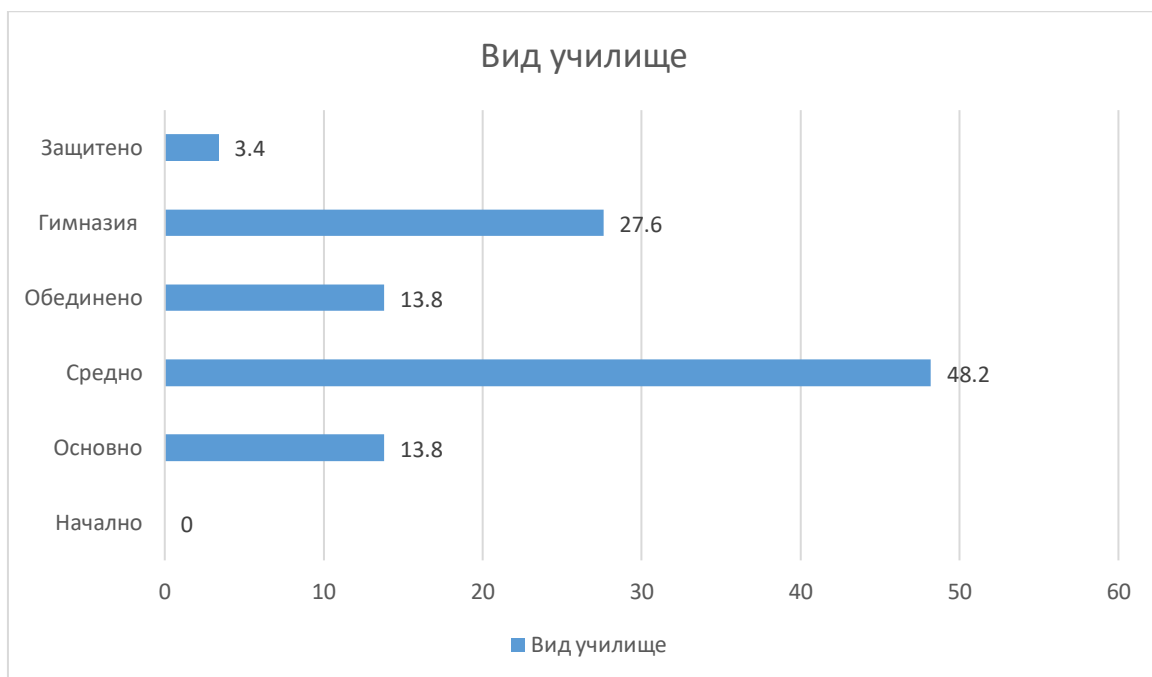
Модул 2 – Компетентности на учителя.

Според получената обща информация от въпросника 90% от респондентите са жени, което е обяснимо, имайки в предвид феминизирането на учителската професия (Фигура 1). Най-голяма е частта учители преподаващи в средни училища. Нито един от анкетираните не преподава в начално училище. Участие са взели преподаватели от гимназии, защитени училища, обединени училища и основни такива (Фигура 2). Най-голям е дялът на респондентите на възраст между 35 – 54 години, те са половината от всички анкетирани. Нито един от допитаните не е под 24 годишна възраст (Фигура 3). В общата част от въпросника респондентите бяха попитани и за образователната си степен, като 80% от тях са с магистарска степен, 10% ОКС Бакалавър и 10% ОНС Доктор.

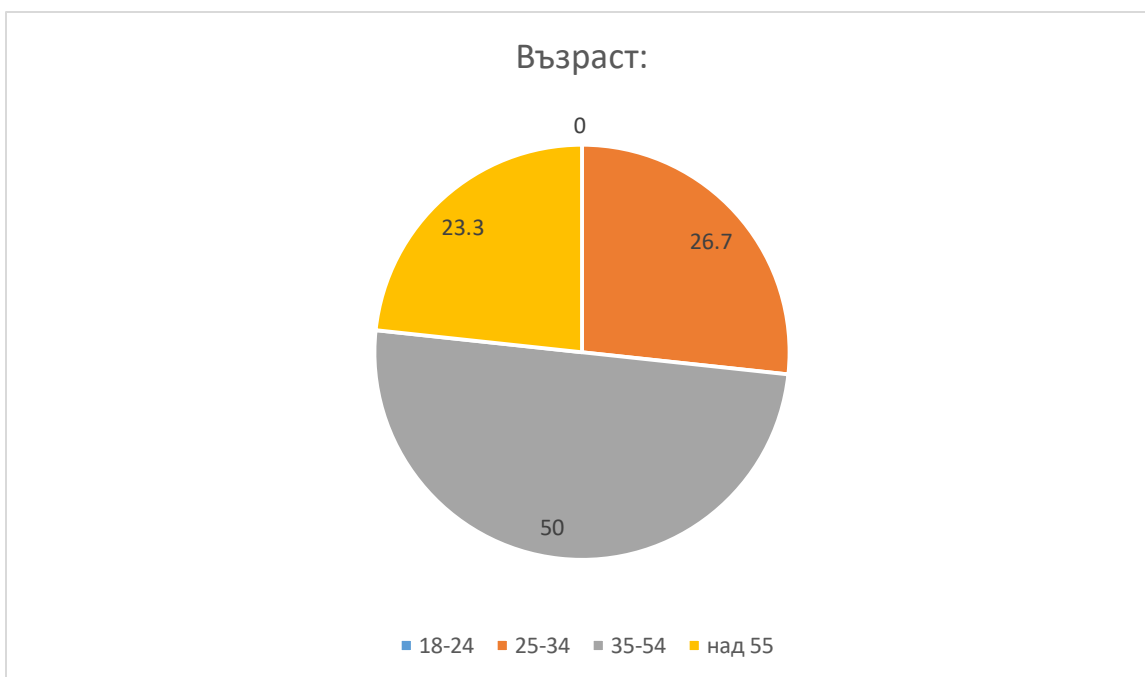
Фигура 1

Фигура 2

Фигура 3

Фигура 4

Първият модул от въпросника „Професиограма на учителя“ съдържа пет въпроса насочени към представата за ролята, задълженията, необходимите знания, умения и компетентности на учителя. Също за неговите възможности за културно въздействие над учениците си по време на образователния процес. Търсят се и психологическите подходи, които учителите ползват при взаимодействия с родителите, или поне представата за такива. Както и до каква степен учителите са уверени, че могат да формира ценности у своите ученици.

Първият въпрос от модула е насочен към ролята на учителя в процеса на педагогическо взаимодействие и дали тя търпи промени в хода на променящия се Глобален свят. 89,7% от запитаните учители смятат, че ролята на учителя търпи промени. 6,9% не могат да преценят, 3,4 от тях смятат, че промяна няма (фиг. 5). Най-голяма част от запитаните учители – 37,9 % смятат, че ролята им е на *модератор*, който управлява, регулира, насочва и ръководи учениците по време на час. 27,6 % смятат, че по време на педагогическото взаимодействие те са *медиатори*, 17,2 % от учителите виждат ролята си като *фасилитатори*, които обезпечават успешната групова работа в клас. 6,9 % от запитаните смятат, че ролята на учителя е на *координатор*. Вероятно разочаровани от все по-нарастващия обем от административни задължения, свързани с преподавателската работа 3,4 % от запитаните учители смятат, че ролята на съвременния учител е *администратор*. 3,4 % посочват, че ролята на учителя е комплекс от всички изброени: модератор, медиатор, фасилитатор, координатор и администратор (фиг. 6).

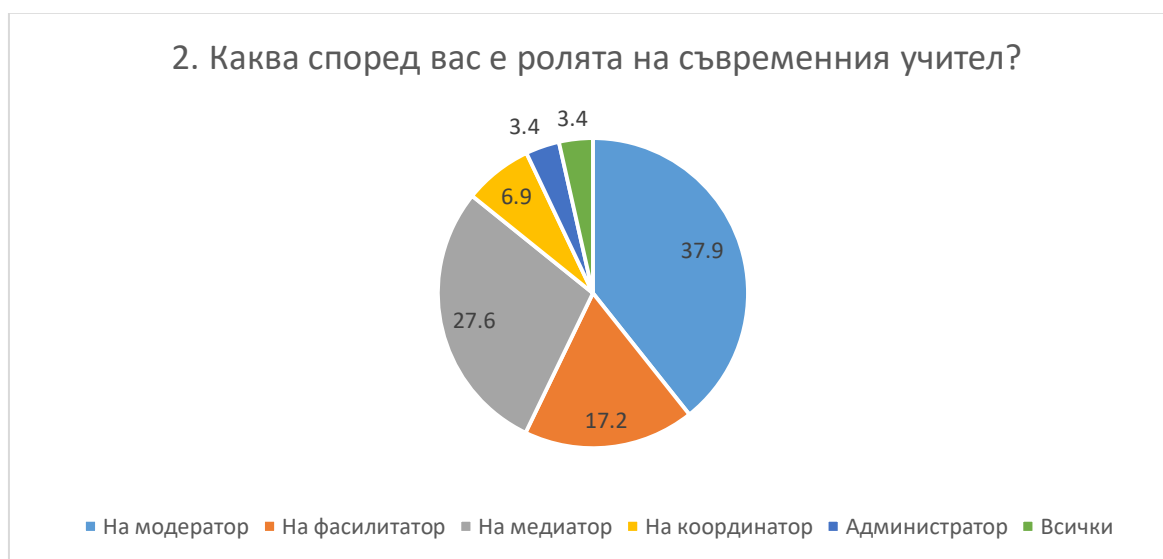
Ако учителя е медиатор между традицията и модерността, то той би бил носител на ценности. Във въпрос три от първия модул на въпросника учителите бяха попитани дали според тях има ценности, които са важни за личностното развитие на ученика, но не се формират в училище. 16,7% от тях смятат, че няма такива. 23,3% не могат да преценят, 60% от всички запитани, смятат че има такива ценности. Сред дадените от тях примери присъстват и различни умения, като работа в екип, общуване, дигитални умения. Други предложения са: емоционална интелигентност, отговорност, финансова култура, патриотизъм, емпатия, толерантност, уважение, обичане, съвест, достойнство, благоприличие, състрадание, честност, трудолюбие, състрадание, доброта и други. Сред

посочилите примери не липсват учители, които застъпват тезата, че ценностите се формират в семейството: „На първо време родителят е този, който формира ценностната система на своето дете, а учителят я дооформя“. Други смятат, че дори училището „саморазваля учениците“.

(Фигура 5)

(Фигура 6)

Отчитайки важната роля на родителите при възпитанието в ценности, към учителите бе отправен въпроса: Кой е психологическият подход, който прилагате в процеса на общуване с родителите на свои ученици? Близко една четвърт от запитаните учители не могат да преценят или нямат определен подход. Сред посочените подходи са: ценностно ориентиран, рефлексивен и личностен. Останалите предлагат по-скоро комуникативни стратегии, от колкото психологически подходи, като: „Казвам истината“, „Опитвам се да ги приобща, за да можем да въздействаме на ученика като отбор, а не съперници“, „Казвам им директно проблемите и похвалите“, „мотивация чрез аргументи и личностен пример“, „да се поставиш на мястото на другия“. Сред отговорите има и такива, които директно обвиняват родителите за лошата комуникация между тях и учителите: „Ако кажа истината ще ме уволнят. Затова съм принуден да говоря това, което искат да чуят, иначе ще направят подписка срещу мен и ще ме изгонят от работа. Родителите са най-големия враг на учителя“. Тук е важно да се каже, че уважението и доверието не се изискват, а се печелят. Отстраняването на учител е крайна мярка, която се предприема след сериозни провинения. Споделянето на впечатления за успеха, дисциплината и възпитанието на учениците, не би могло да доведе до отстраняване от работа.

Въпреки разностранните предложения за важни за личностното развитие на ученика ценности, разнообразните представи за ролята на учителя, както и различните психологически подходи и комуникативни стратегии в работата с родители, 100 % от запитаните учители смятат, че могат да формират ценности у своите ученици в процеса на педагогическо взаимодействие. Осъществяването на ценност се преживява като благо (Фотев, 2009:7). Остава само ясно да се посочат онези от тях, които са необходими за благо на утрешния ден. Училището е на кръстопът, тъй като става пресечна точка на типичния за образователната система консерватизъм, от една страна, а от друга на предизвикателствата, които съвременните условия хвърлят към образователните дейци, поставяйки ги в ролята на „агенти на промяната“ (Пенчева, Е. , 1998г.).

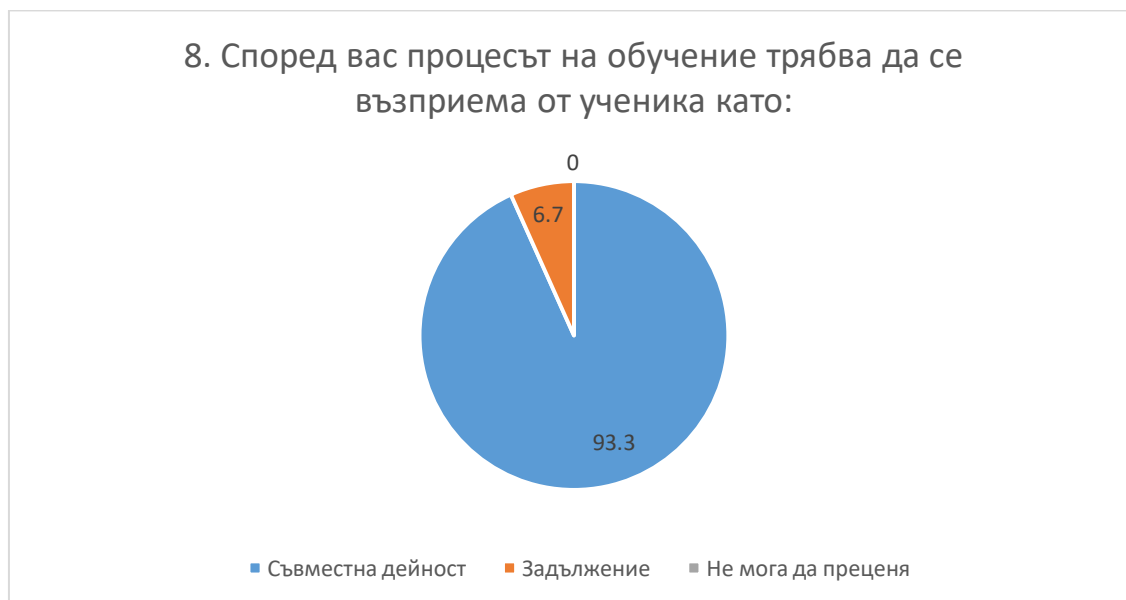
Освен към новите хоризонти, е важно да погледнем и към традиционните за българското общество ценности. Затова втория модул на въпросника, озаглавен: „Компетентности на учителя“, започва с въпроса: „Възприемате ли се като носител на

традиционни ценности?“. Където 86,7% от запитаните учители отговарят с „Да“ и едва 13,3% с „Не“ (фиг. 7).

Фигура 7

Фигура 8

След като бе установено, че повечето от запитаните учители възприемат себе си като носители на традиционни ценности, а 100% от тях смятат, че могат да формират ценности у своите ученици по време на образователния процес, със седмия въпрос се прави опит да бъде намерен отговор на това **кои според учителите са целеполагащите общо човешки ценности, които трябва да притежава всеки ученик**. Сред отговорите попадат:

- „Уважение към личността на другия“;
- „Отговорност към живота“;
- „Свобода на изразяване“;
- „Обич към ближния“;
- „Любознателност“;
- „Добротворство“;
- „Разсъдливост“;
- „Толерантност“;
- „Съпричастие“;
- „Отговорност“;
- „Хуманност“;
- „Доброта“;
- „Честност“;
- „Свобода“;
- „Любов“;
- „Чест“.

За да бъдат разбрани и приети тези ценности от учениците, те трябва да възприемат процеса на обучение не просто като задължение, а по-скоро като съвместна дейност, чрез която изграждат и развиват себе си. На въпрос към учителите: „Според вас процесът трябва да бъде възприеман като:“, 93,3% от запитаните отговарят „като съвместна дейност“, а 6,7% отговарят „като задължение“ (фиг. 8).

На въпроса: „Кои според вас са най-важните познавателни компетентности, които трябва да притежава всеки ученик?“ учителите дават различни предложения, като някои от тях са:

- „Езикова компетентност, комуникиране на майчин език“;
- „Разбиране“;
- „Оценяване“;
- „Сравнение“;
- „Синтез и извличане на важна информация, които от своя страна да мисъл“;
- „Любопитство“;
- „Критично мислене“;
- „Математически, научни и технологични компетентности“;
- „Компетентности в областта на цифровите технологии“;
- „Социална грижа и граждански компетентности“;
- „Чувство за инициатива и предприемачество“;
- „Упоритост“;
- „Културна осъзнатост“;
- „Ориентация във времето и пространството“.

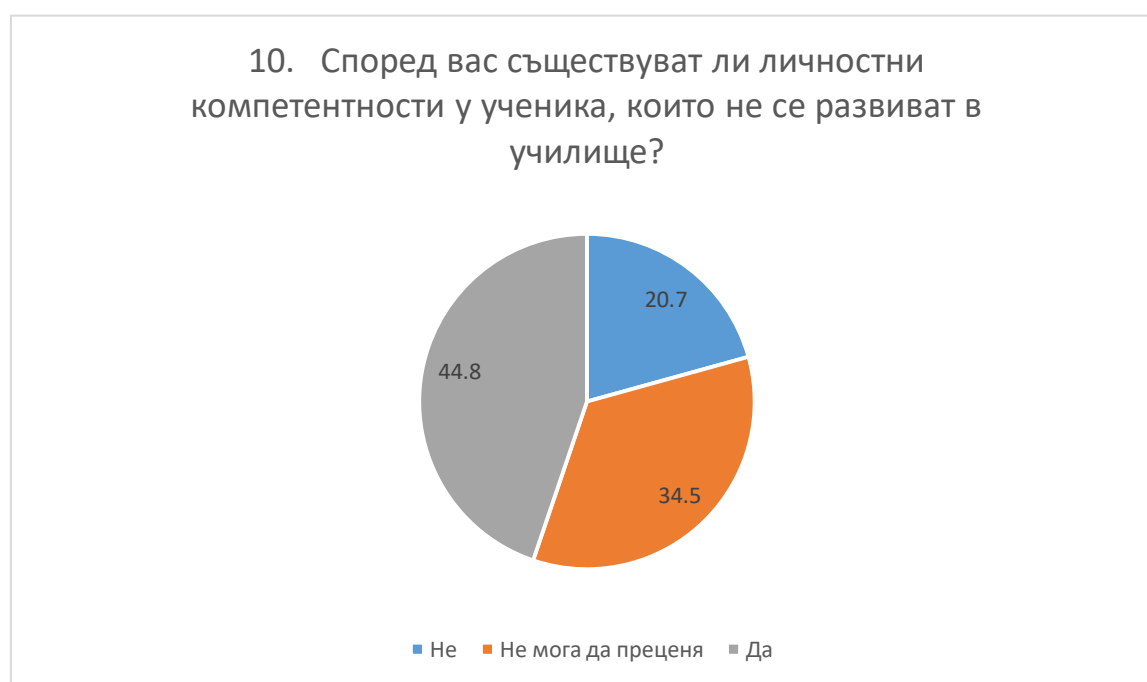
Мнението на учителите за съществуването на личностни компетентности, които **не развиват** в училище е доста разностранно. 20,7% от запитаните, смятат че няма такива, 34,5% от тях не могат да преценят, а 44,8% посочват, че има личностни компетентности, които учениците не развиват в училище, като дават следните примери (фиг. 9):

- „Самостоятелност“;
- „Комуникативна компетентност“;
- „Логическо мислене“;
- „Общуване, говорене пред публика“;
- „Предприемаческа компетентност“;
- „Грижа за ближния, развитие на чувство за общностна принадлежност и задълженост“;

- „Целеустременост“;
- „Лидерство“;
- „Творческа компетентност“;
- „Честност, трудолюбие, да уважава другите и да зачита правата им“.

Сред предложените от учителите личностни компетентности, които учениците не развиват в училищна среда попада и „формираните в семейството“, което по-скоро говори за непълно разбиране на въпроса.

Фигура 9

Фигура 10

На въпроса: „Какви професионални компетентности според вас трябва да притежава учителят?“ бяха дадени разнообразни отговори сред които:

- „Професионализъм“;
- „Самодисциплина, способност за самоусъвършенстване“;
- „Толерантност и умение за приспособяване към обстановката на различни класни стаи“;
- „Да владее теоретичния материал по предмета си и да прилага интерактивни методи“;
- „Умения в новите технологии“;
- „Добра научна и методическа подготовка, умения за работа с ИТ“;

Няколко от запитаните учители отговарят с „личностни компетентности“ или изброяват такива („сладкодумност“, „креативност“, толерантност“ и други), а те не могат да бъдат разглеждани като професионални компетентности.

На въпроса: „Какви личностни компетентности според вас трябва да притежава учителя?“, също се наблюдават доста любопитни отговори като: „Психофизични характеристики“, с чието тълкувание не бих се заела. Сред отговорите присъстват:

- „Търпение“;
- „Емоционална интелигентност“;
- „Да бъде ръководител, да е позитивен“;
- „Организационни и комуникативни умения, самоконтрол, толерантност, нагласа за постоянно развитие“;
- „Личностна компетентност, комуникативна и гражданска“;
- „Добросъвестност, емоционална стабилност, мотивация за постижения, грижа за себе си“;
- „Честност, търпеливост, позитивизъм“;
- „Добронамереност“;
- „От всичко по малко – артист, луда глава, наставник, обучител“;
- „Търпение, комуникативност адаптивност, желание за развитие и обучение“;
- „Психофизичните характеристики, гъвкавост, готовност за добиване на нови знания, висока устойчивост на стрес, дисциплина и отговорност“;
- „Решаване на проблеми, контролиране на емоциите, екипност“;
- „Да е принципен, справедлив, да наказва лошото и да поощрява доброто, да защитава слабите и да не се страхува от лошите и силните, които поточно го шантажират и заплашват“;
- „Отговорност, умение да ръководи и мотивира, комуникативност“;
- „Себеразвитие“;
- „Да е на „ти“ с бързото развитие на технологиите, комуникативност и адаптивност“;
- „Емоционална интелигентност“
- „Да бъде ръководител, да е позитивен“.

Последните два въпроса са свързани с навлизащите все по-убедително в образованието информационни и комуникативни технологии. На въпроса: „Смятате ли, че технологичните средства подобряват училищното образование? „ По-голямата част (79,7%) от запитаните учители отговарят с „Да“, 3,3% не могат да преценят, и цели 20% от тях, смятат че технологичните средства **не подобряват** училищното образование (фиг. 10). Възможна причина за това е не достатъчната квалификация, но на въпроса: „Смятате ли, че сте достатъчно квалифициран, за да посрещнете предизвикателствата на технологичния напредък? “ Голяма част от запитаните учители (80%) отговарят с „Да“, 10% не могат да преценят, а други 10% от тях признават, че **не** са достатъчно квалифицирани. Въпреки множеството обучения и квалификации, които се провеждат, много учители остават по периферията на технологичния прогрес. Непрестанно развиващите се информационни технологии изискват и непрестанно учене. Особено като се има в предвид, че учениците израстват, в някои от появилите се платформи за комуникация. Както невробиолога д-р Стоян Везенков ги определя „екранни деца“. За успешната работа на учителите е изключително важно да познават мащаба, възможностите и заплахите произтичащи от информационните и комуникационни технологии.

Фигура 11

Вторият метод приложен в настоящото теренно проучване е полуструктурирано интервю. Въпросите в него са разделени в три блока:

- Блок 1 - Иновация в сферата на училищното образование;
- Блок 2 - Ценности в сферата на училищното образование;
- Блок 3 - Педагогическо взаимодействие / въздействие: „учител – ученик“.

Въпросникът за учители (Приложение 2) съдържа 29 въпроса, всеки от който е със свободен отговор. С проучването се цели събиране на информация относно самооценката на педагогическите специалисти в план възпитание в ценности и технологии и образование, както и с нуждите на педагогическите специалисти от обучения за формиране на знания, умения и компетентности относно работата с нови информационни и комуникационни технологии. Застъпени са и темите за педагогическото взаимодействие учител-ученик и ролята на учителя в хода на времето. В уводната част на полуструктурираното интервю се изисква информация от респондентите за предметната област, в която те преподават и мястото, където работят (голям град, малък град, село). От петнадесетте анкетирани учители само двама са мъже. Всички респонденти преподават в градски условия, голяма част от тях, на територията на София, други обхванати градове са: Добрич, Плевен, Пловдив и Бухово. Възрастовият диапазон на анкетираните е от двадесет и пет до седемдесет годишна възраст, всички те са действащи учители.

В първият блок от полуструктурираното интервю - **„Иновации в сферата на училищното образование“**, учителите посочват на ученици от какъв етнически произход преподават. Като сред отговорите най-популярен е ученици от български произход, последвани от тези от ромски произход, като се срещат също ученици от турски, арменски и украински произход. Във връзка с темата за иновациите в сферата на училищното образование, едва трима от всички запитани са работили по иновативни програми, а един от респондентите сподели, че предстои да работи по такава програма, защото от тази година училището е подобрено за иновативно и в следващите четири години им предстои да разработват различни иновативни активности с ученици.

Въпреки, че малка част от респондентите са работили с иновации в сферата на училищното образование, приносно за настоящото дисертационно проучване е да се разбере повече за това, какво разбират под „педагогическа иновация“ или такава в сферата на училищното образование. Един респондентите (С.С.) преподавател по български език и литература я обвързва с ученето с игри, друг респонде (М.С.), обвързва иновациите със „STEM или нещо свързано с информационни технологии“. Л.М. от София смята, че иновативно е „Въвеждането на нови методи, практики, технологии или идеи в образователната среда, с цел подобряване на обучението и постигане на по-добри образователни резултати“. Друг респондент (П.И.) обобщава, иновативни са „дейности включващи информационни технологии, а повечето нововъведения в педагогическата практика са чисто формална новост“. Б.Ж. споделя виждането си, че иновативно би било „подобряване качеството на образованието за сметка на количеството. Засилване на интереса на учениците към учебния процес“. Най-разпространено сред запитаните учители е схващането, че иновациите в сферата на образованието включват информационни технологии, не малка част от тях смятат, че иновативни биха могли да бъдат „подход, методология, техническа обезпеченост, нови програми и техники създадени от учителя или други“ (Т. Б-В.).

Девет от всички интервюирани учители не можаха да дадат пример за **разработена и апробирана педагогическа иновация**. Начална учителка от София споделя, че е използвала „приложението “Smart test” в четвърти клас, беше интересно и полезно за децата, но нямам достатъчно време да разработвам подобен тип занимания често“ (Т. Б-В.). Друга иновация свързана с оценяването на учениците предлага учителката по музика К.А., която използва „електронни игри за проверка на определени знания. Игрите са свалени от специален сайт, разработени от студенти от музикалната академия“. Б.Ж. преподавател за първа година посочва като пример за педагогическа иновация „включване на презентации в преподаването, както и възлагане на проекти и презентации на учениците, както и други изяви“. Учителка по математика К.А. споделя: „през 2003 год. Изготвих и проведох интерактивен урок по физика на тема „Закон на Архимед“ като съчетах физиката с информационни технологии. С.С. преподавател по български език и литература от град Бухово, разказва за разработено от нея и колегите ѝ „театрално ателие,

с цел осмисляне и изживяване на класическите литературни произведения. Учениците разиграваха различни сюжети от произведения, а ние с колегите се бяхме постарали да изработим декори, според текстовете. Част от програмата на иновативното ни училище е и идеята „Пътуване във времето“, целяща да обедини предметите: информационни технологии, изобразително изкуство, история и литература“.

От разнообразните примери на учителите за разбираме, че до момента разработването и апробирането на педагогически иновации има по-скоро самодееен характер.

По-голямата част от интервюираните учители смятат, че **парадигмите на съвременните образователни програми за иновация в сферата на училищното образование** не отговарят на **предизвикателствата на технологичният напредък**. М.С., смята че „не е възможно да се преподава по традиционния начин и да се включват иновативни подходи. Или едното, или другото“. Според К.А. „има предмети, в които съвременните технологии могат да намерят и намират приложение и правят предмета по достъпен и интересен за ученика. В математиката японските учители работят само с бял лист, молив и мозък. Не, че нямат технологии на всякакви висини“. С.С. споделя за динамичното навлизане на информационните технологии в училищното образование през 2019 година, когато тя се връща на работа след двугодишен отпуск по майчинство. „Съвременните образователни програми следват тенденциите на динамичното, технологично време, в което живеем. Те стимулират не само учениците, а и учителите на учат нови неща. След двугодишен отпуск по майчинство, при връщането си в училище се чувствах като „голямото пиле“ (от детски филм „Улица Сезам“ бел. авт.), толкова неща бяха променени, бяха навлезли електронните дневници.“

Като извод от разговорите с учителите по този въпрос, може да се заключи, че определено парадигмите на съвременните образователни програми за иновация в сферата на училищното образование се развиват в посока на технологичният напредък, но това е дълъг път, а сферата на училищното образование е с огромно значение за цялото общество и голяма част от учителите не са готови бързо и безотговорно да подменят всичко познато и работещо до момента.

За провеждането на иновативни образователни дейности е важна **структурата на съвременните образователни програми за иновация в сферата на училищното образование**. На въпроса до колко те отговарят на предизвикателствата на технологичния напредък, по-голямата част от интервюираните отговориха с „не“, някои от тях не можаха да преценят, а трима от тях, смятат че образователни програми за иновация постепенно адаптират структурата си към училищното образование. Л. М., отговаря с „не“, но споделя че. „специално за природо-математическия модул трябва база и обединяващи уроци, в които практическият опит да прелее в решаване на задачата от опита“. С. С. също не смята, че структурата на съвременните образователни програми за иновация не отговаря на технологичния напредък, но допълва, че „програмите за иновативни училища позволяват свободата да се прави разместване на учебната програма и така да отговаря на нуждите на тези иновации“.

Относно **етнопедагогически аспекти на иновативната образователна среда у нас**, част от запитаните учители имат притеснения относно езиковата компетентност на учениците от различни от българската етнически групи. Е. Ш., споделя че „Предизвикателството в обучението на ученици с различен етнически произход се състои в различията и неразбирането на езика, затруднения в обучението, непознаването на новите технологии или невъзможност за достъп до тях“. М.С., смята че иновативната образователна среда не е подходяща за деца билингви, защото се объркват с английския език, който се ползва в много от иновативните приложения“. В частичен противовес на тези мнения Т. Б-В. Смята, че езикът е пречка за голяма част от учениците, но не само в етнопедагогически аспект. К. А. е на мнение, че „ако е намерена формулата учениците да бъдат доведени в час, не би трябвало да има разлика в обучението на различни етноси“. С. С., смята, че „новативната образователна среда би била привлекателна за всички ученици без значение от етническия им произход“.

На въпроса: „Имате ли **потребност за придобиване на знания, относно внедряването на иновативна образователна програма в педагогическата ви практика?**“ всички интервюирани учители дадоха положителен отговор. Л. М., смята че учителите трябва да придобият знания за: съвременните технологии и инструменти и как

да интегрират учебния материал и ресурси“. И.Д. учител по информационни технологии би искал да придобие повече знания за използването на „технология за виртуална реалност, използване на изкуствен интелект в образованието, учене базирано на проекти, учене базирано на запитвания“. П. И. би искала да знае повече за “хуманитарния аспект на използването на технологиите, включително и на изкуствения интелект,, К. А. учител по музика иска да се запознае с програмите за иновации, но държи “те да бъдат приложими, а не високотехнологични и с термини, които никои не разбира“.

Сериозна прчка за внедряването на образователни иновации биха били **стереотипите на педагогическите специалисти** за тях. При провеждането на интервютата повечето учителите споделиха, че колегите им имат стереотипи към внедряването на образователни иновации. Б. Ж., смята че „образователната система е доста консервативна и каквито и да са нововъведенията, биват трудно приемани“. К. А. учител по математика, смята че „Няма как редови учител да има поглед върху работата на колегите си. Образователният процес се извършва на затворени врати в класните стаи. Оценка на моята работа може да даде само инспекторът по математика, директорът – след няколко посещения и никой друг (нито колега математик, нито родител, нито ученик, нито частен учител)“. Други учители споделиха, че възрастта също е определяща за наличите на стереотипи относно внедряването на образователни иновации. Т. Б-В., споделя че много малко нейни „колеги са отворени към новото и непознатото и се страхуват от работа с техника и работа изобщо това се дължи на педагогическата им работа през годините. По – възрастните не желаят нищо ново“. С.С., смята че „за колегите с по-голям трудов стаж е по-трудно да пригледят вече утвърдени модели на преподаване към новата среда и към новите интереси на младото поколение“.

На въпроса какво ново, би било **полезно за усъвършенстването на образователните програми с иновативна насока**, част от интервюираните учители предложиха различни решения. Л. М. Предлага „използване на нови технологии, промяна в учебните планове и програми. Нови методи за преподаване и оценяване и подкрепа за професионално развитие на учителите“. П.И. смята, че ще е хубаво „да се направят

индивидуални програми за избор на онлайн квалификации“. С. С., смята, „че биха били полезни срещи между учители от различни училища. Да се създаде общност, в която да се обменят педагогически, практики, идеи и опит“. К. А. учител по математика смята че „тези, които смятат да усъвършенстват сегашната образователна система“ трябва да „слизат от бюрата си“ и да „изкарват една учебна година на най – задния чин в час с тридесет ученици. И след това мислят и измислят!“. Д. Д. начален учител работещ по европейски проект № BG05M2OP001-5.001-0001 „Равен достъп до училищно образование в условията на кризи“, смята че „образователните програми могат да бъдат усъвършенствани с нововъведения, с които по-голямата част от колегите биха били склонни да работят“. Също споделя опита си с неясните изисквания и сложната система за отчет на проекта, по който работи.

От първият блок въпроси става ясно, че учителите разбират нуждата съвременните образователни програми за иновация в сферата на училищното образование, въпреки това имат стереотипи за тях. Всички интервюирани, смятат че имат необходимост за придобиване на знания за тях.

Вторият блок въпроси е озаглавен **„Ценности в сферата на училищното образование“**. На въпроса: „Какви ценности се опитвате да формирате в учениците в съответствие със съвременната училищна реалност?“, най-често срещания отговор сред респондентите е хуманност. П. И. казва „Хуманност и висока обща култура“. М.С. споделя „Опитвам се да ги науча да са по-добри, да помагат на другите, да са честни. Много често им повтарям преди да кажат или направят нещо на друг, да си помислят как те биха се чувствали на негово място“. С. С., смятам че „съвременната училищна реалност, по отношение на ценностите, не би трябвало да се различава от тази през предходния исторически период (толерантност, взаимност, емпатия)“. Учителят по информационни технологии И. Д. отговаря „Не допускане на агресия и насилие, гражданска възпитаност и принос към обществения живот. Толерантност и уважение към учителите и другите ученици. Грижа за околната среда, за средата в училище. Конструктивно решаване на проблеми“. Историкът Б. Ж., смята че за учениците днес е важно да притежават „отговорност, толерантност, желание за самоусъвършенстване“.

За споделяни ценности в едно училище най-много може да се разбере от неговата стратегия. Тя се разработва от училищна комисия, актуализира се всяка година и в нея присъстват мисията и визията на училището. На въпроса: „Каква е **мисията и визията на училището** в което работите?“, различни отговори, които по-скоро касят лияната им мисля и визия за образователния процес. От всеки интервюирани единствено С.С., споделя че е в училищната комисия, която изготвя стратегията на училището. „Аз съм в комисията от учители, които разработват стратегията на училището. Визията заложена в нея е да направим училищната обстановка все поп-атрактивна. Да покажем на учениците си, че да си грамотен е модерно“. Психологът Е. И. посочва „традиции и творчество“. Сред личните визии спада мението на началната учителка Т. Б-В., която споделя че за нея е важно „да обучава и възпитава достойни български граждани знаещи, можещи и мотивирани да се развиват като значими и успели хора“. К. А. посочва като своя мисля: „Да обучавам възпитани от родителите си ученици“.

Примерите за **ценностно – ориентирани модели на взаимодействие „учител –ученик“**, **прилагани в процеса на педагогическо взаимодействие** от интервюираните учители са разностранни. Повече от половината от тях не успяха да дадат пример за такава инициатива. Началните учители дават примери за активности в класната стая. Т. Б-В. споделя „за всеки традиционен български празник изготвяме табла, украса, книжки с стихчета и стикери. Участваме в седмицата на четенето и много други събития“. Д. Д. предлага „кутия на щастието“, в която учениците поставят бележки, в които могат да споделят щастлив момент, състоял се в училищната среда, да благодарят или направят комплимент на съученик. Кутията се отваря в края на месеца и се чете от мен“. М. С. споделя: „Стимулирам старанието на учениците си с плюс система, награди. Правим си инициативи като „Ден на прегръдката“, „Стена на донрината“ , с които се стремя да ги стимулирам да са по-добри. Това искам най-много да станат добри хора“. Преподавателите от среден и горен курс дават примери със сборни групи ученици от различни възрасти. Б. Ж. разказва за създадения от нея „Клуб по интереси, в който изучават чужд език – гръцки. Индивидуални срещи с учениците за обсъждане на техните интереси или възникнали

затруднения и конфликти“. С. С. споделя за работата си с училищния парламент: „Аз и колегите ми заедно с ученическият парламент създаваме инициативи с мисля. Моята опорна точка при работата върху емоционалното развитие на учениците е литературата“.

Въпросът за **ценностно – ориентирани модели на взаимодействие „учител – родител“ прилагани в процеса на педагогическо взаимодействие**, затрудни повечето от интервюираните учители. Част от тях споделиха проблемите си във взаимодействието с родителите на свои ученици. М.С. споделя: „Много е трудно не можеш да угодиш. Тези родители, с които се стараяш най-много искат още и още. Получаваха съмнения с въпрос „Къде са му тетрадките?““. К. А., учител по математика, смята че „родителят на петокласника постепенно да бъде „изваден“ от формулата учител – родител – ученик, която е характерна за детските градини и началния етап на образование. Да повярва на учителя и на порасналото си дете, че може да се справя само“. К. А. преподавател по музика предлага „Взаимодействие в духа на партньорството“. Л. М., преподавател по природни науки пише „сътруднически модел – учители и родители трябва заедно да подкрепят обучението и развитието на ученика“.

Сред примерите за **ценностно-ориентирани модели на взаимодействие „учител – учител“ прилагани в процеса на педагогическо взаимодействие**, учителите споделят предимно модели на взаимопомощ и уважение. М. С. прилага „директен подход, което често води до конфликти, затова и кръга ми е тесен“. Т. П. се обръща към колегите си с „професионализъм и уважение“. П.И. намира за приноси: „споделяне, обмяна на опит, съвместно изготвяне на проекти, планове, тестове и др. Междупредметни връзки с история, география и други“. Е.Ш. предприема действия насочени към „взаимопомощ, подкрепа и емпатия“. Д. Д. смята, че към колегите е необходимо да се обръща с „уважение към личността и работата на другия“. Т. Б-В., споделя че „определено методическите обединения са неработещи и „проформа“. Правим срещи в неформална обстановка, в която обсъждаме всичко ново и интересно“.

Въпросът за **внедряване на ценностно-ориентираният подход и / или като базисна образователна политика в системата на училищното образование у нас** предизвиква разностранни отговори у интервюираните. Някои от тях не можаха да преценят

има ли нужда от това. По-голямата част от тях подкрепят идеята за внедряване на ценностно-ориентираният подход като базисна образователна политика в системата на училищното образование у нас. Л. М. мотивира мнението си с думите: „Ценностно ориентирания подход подкрепя развитието на цялостната личност на ученика, като съчетава академично обучение с морално и гражданско възпитание“. И. Д., смята че това е неонходимо, „за да създадем условия за личностно израстване и за предоставяне на възможности, ресурси за максимално развитие на способностите“. П. И., подчертава че „липсата на ценности в съвременния свят обрича поколенията на недоразбиране, объркване, подценяване на истински стойностното в живота“. Б. Ж., заключава че „наличието на знания не може да замести липсата на ценности и морални принципи“. Друг учител С. С. споделя притеснението си от внедряване на ценностно-ориентираният подход като базисна образователна политика в системата на училищното образование, като се мотивира от това, че е „възможно да има разминаване между заложените в училище и семейните ценности“.

На въпроса: „Необходимо ли е, според вас **ученикът да притежава определени ценности, предвид навлизането на изкуствения интелект?**“, най-честите отговори са свързани с „критична мисъл, за да отсява фалшивото от истинското“ (Т. П.), „да различава реалностите от измислиците“ (И. Д.). Л. М. преподавател по природни науки споделя, по-скоро компетентности необходими на учениците, „технологична грамотност, критично мислене, умения за защита на личната информация и сигурност, етика и морал, социална и емоционална интелигентност, устойчивост и гъвкавост“. Учителят по български език и литература П. И. не дава примери за определени ценности, но обобщава, че необходимостта от тях, предвид навлизането на изкуствения интелект е „особено необходимо. Може да се окаже решаващо за бъдещето на човечеството“.

От отговорите на интервюираните учители на въпроса: „**Какви компетентности трябва да притежава ученика по компетентностно – ориентираната образователна политика на МОН у нас и в европейски контекст?**“, може да се заключи, че те познават компетентностно – ориентираната образователна политика на МОН у нас и в европейски контекст. Сред отговорите им попадат почти всички осем ключови компетентности,

заложи в Европейската рамка за ключови умения за обучение през целия живот, които са:

1. Общуване на майчиния език;
2. Общуване на чужди езици;
3. Умения по математика и основни умения по науки и технологии;
4. Умения в областта на цифровите технологии;
5. Придобиване на умения за учене;
6. Социални и граждански умения;
7. Инициативност и предприемачество;
8. Умения за отчитане на културните различия и изразяване.

Л. М., отчита като необходими: „компетентност за комуникация на родния език/чужд език. Математическа компетентност и основни компетентности в областта на науката и технологиите, цифрова компетентност, учебна компетентност инициативност и предприемачество“. Т.П. посочва: „лингвистични, технологични, математически“, а И. Д. „системно мислене, социални умения, приспособимост, самоконтрол. Нерутинно решаване на конфликти“.

Малка част от интервюираните учители не успя да **намери разлика между ценностно – ориентираният и рефлексивният подход**. Сред отговорите на разграничилите двата подхода се срещат разнообразни отговори. Според К.А., учител по музика „Единият създава осмислени избори, а другият подражателни“. Разликата между ценностно – ориентираният и рефлексивният подход според К. А., учител по математика се свежда до това, че „при първият, учителя има водеща роля в образователния процес, а при рефлексивния – ученика“. Според Д. Д. „и двата подхода са съвкупност от възпитание и опит“. Т. Б-В., смята че двата подхода трябва се прилагат успоредно и пояснява, че „чрез рефлексията учениците се научават да учат. Тя е мисловен процес от най – високо ниво. Какво по – добро ако тя е осъзната от ценностите на детето“.

Последният блок въпроси в структурираното интервю търси отговори на въпроси свързани с **педагогическото взаимодействие: „учител – ученик“**. Най-често

споделяните **подходи на педагогическо взаимодействие, по които работят интервюираните учители** са: ценностно-ориентира и рефлексивен, което може да се дължи на факта, че и двата подхода са обсъждани в началото на всяко интервю. Няколко от запитаните учители, твърдят че прилагат компетентностен подход. М.С. прилага: „Ценностно ориентирания. Постоянно им говоря, пък дано нещо им влезе в главата“. Т. Б-В. прилага „индивидуален, групов, личностно – хуманен, импровизация и игрови подход“. Г. Д. прилага „ситуационен и индивидуален“ образователен подход.

При **сравнение на образователните програми днес а тези през последните двадесет години**, повечето интервюираните учители споделят, че разликата е в все по-активното навлизане на нови информационни технологии. Е. Ш., учителка по български език и литература маркира „навлизането на новите технологии и дигитални средства“. Л. М. вижда „промяна в целите и ценностите, интеграция на информационни и комуникационни технологии, подчертаване на активно учение. Мултидисциплинарен подход“. К. А. учител по музика споделя: „Бързо подменящи се програми, чийто резултати са трудно постижими, заради непрекъснатата промяна. Целите на програмите надскачат възможностите на учениците“. Конкретен пример за промяна дава учителят по математика К. А., която споделя, че „контролните и класните работи от 2006 година са неприложими – материалът е почти същия, но нивото е свалено с две единици“. Учителят по български език С. С. също дава конкретен пример свързан с предметната ѝ област. Според нея „голяма част от материала в горен курс (8-12 клас) е свален в среден курс (5-7 клас), което по-скоро затруднява учениците. От друга страна изискванията за прием след седми клас преди бяха по-високи, отколкото сега. А на учениците им е все по-трудно да се справят с Националното външно оценяване“. Началният учител Т. Б-В., смята че „освен новите имена на изучаваните предмети. Новото е от части в математиката, която е все по – усложнена в начален етап“.

Много и различни са **целите, които си поставят интервюираните учители при възпитанието на учениците**. Л. М. цели „морално-етично развитие, гражданско възпитание, социални умения и сътрудничество, личностно развитие и самосъзнание, учебна мотивация и развитие на учебни умения“. И. Д., преподавател по информационни

технологии цели „формиране на цялостна и хармонична, автономна и жизнеспособна личност, интегрално проникната и овладяна от хуманистичния идеал за човека“. Учителя по музика К. А. иска да възпита у учениците си „позитивно отношение към учебният процес, възприемане на учителите не като наставници, а като гид в света на непознатото“. К. А. преподавател по математика, пък смята, че „80 % от възпитанието трябва да е в семейството, в училище можем само да поощряваме доброто поведение, честните отношения и уважението към съученици и учители“.

Почти всички интервюирани учители изпитаха затруднение при набелязването на **образователните маркери на рефлексивния подход, спрямо спецификата на училището**, в което работят. С.С., споделя: „прилагането му в нашето училище е улеснено, от това че работим в малки групи, което спомага учениците да усещат учителите си като ментори. Извънкласните дейности също спомагат това, веригата учител-ученик да е по-неформална“.

Мнението на интервюираните учители за **националната квалификация на учителите, спрямо усъвършенстване на техните професионални компетентности** е по-скоро негативно. Всички те осъзнават нуждата от непрекъснатото учене, но не се изказват ласкаво за квалификационните курсове, които са посещавали. Психологът Е. И., посочва че имат „добър замисъл, който се реализира предимно фиктивно“. Т. П., учител по испански език смята, че те имат „ниска ефективност и потребност“. П.И., смята че „недостатъчно се предлагат форми за самостоятелно набавяне на необходимите компетентности по учебни предмети“. Други колеги изказват по-крайни мнения. М. С., начален учител определя националните квалификации за учители, като: „измислица за изкарване на пари. Не научих много. Само при петото ПКС научих за приобщаващото образование от лекторките Ицка Дириджан и Мария Баева. В повечето случаи обаче не се придобива опит, а само сухи знания“. С. С., споделя: „Голяма част от обученията, на които съм присъствала са твърде формални и представят на учителите информация, която вече им е известна. Най-полезните обучения се водят от лектори, които работят в училище. За съжаление системата изисква от нас да събираме сертификати, които уж показват нашите професионални умения, а много често те се простират отвъд тези, така важни за МОН

хартийки“. В същия дух е и мнението на учителите за националните квалификации и усъвършенстването на техните **личностни компетентности**.

Мненията на интервюираните учители за бъдещето на учителската професия и дали е възможно тя да изчезне с развитието на изкуственият интелект и новата технологична революция са изключително полярни. Някой допускат, че това е възможно, други смятат, че изкуствения интелект, би могъл да е от помощ за учителите. Най-разпространено е мнението, че учителят не може да бъде заменен от изкуствен интелект, както казва М. С. „компютъра не може да погали или успокои ученика“. Т. П., смята че „изкуствения интелект не може да замени естествения интелект“. Учителя по информационни технологии И. Д., споделя: „В бъдещето човечеството ще се контролира с изкуствения интелект, но през следващите години учителите са и ще останат незаменими. Но учителят на бъдещето трябва да е силно специализиран, да учи децата на основни концепции. Той трябва да е изпреварил времето и да има компетенции на най- високо ниво“. П.И., смята че „ако дори „закърнее“ човечеството ще изчезне“. Т. Б-В., казва „Това е невъзможно ! Не може да съществува изкуствен интелект, който да замени живия фактор – учител. Личностните връзки са сложни в образователния процес. Това е незаменимо“. С. С., смята че „бъдещето на учителската професия не зависи само от нас като професионалисти, а и от обществото като цяло. Ако гледаме на учениците като на наши деца и ги възпитаваме и в училище, и в живота, е най-важно е да бъдеш личност, и че няма нищо по-ценно от това да изразяваш себе си със собствения си език и мислене, то тогава не само учителската професия ще бъде ценена, а и контакта с живия човек“.

Технологичната грамотност е **качеството**, според интервюираните учители, трябва да притежава **учителя, за да отговори на съвременните предизвикателства в дигитализирана образователна среда**. Т. П., споделя че е важно учителят „да е технологично грамотен и да не изпитва страх и ужас от новите технологии“. П.И., смята че са му необходими „гъвкавост, готовност за перманентно самообразование и придобиване на нови компетентности. Също креативност и толерантност“. С. С., смята че учителя трябва да бъде „хамелеон“, да се адаптира в новите технологии, но и чрез постоянни игрови уроци да осъществява баланса между физическия и дигиталния свят“.

Трудно бе на интервюираните учители да преценят **каква е била ролята на учителя в процеса на педагогическо взаимодействие в последните двадесет години**. Всеобщо е мнението, че авторитетът на учителите днес е по-нисък в сравнение с нивото му преди двадесет години. М. С., смята че „преди учителите са имали повече авторитет пред учениците и родителите“. Причината за това Б.Ж. намира в това, че „учителите често биват отъждествявани с институцията и това понякога е повод за натрупване на негативно отношение от страна на ученици и родители. Учителят има роля на просветител и възпитател“. П. И., смята, че през последните двадесет години „повече от всичко беше нужно да бъде готов за всички предизвикателства, включително и за обучението онлайн по време на ковид-пандемията. И се справихме!“. Психологът Е.И., смята че ролята на учителя преди двадесет години е била „авторитарна“.

Въпросът: „Каква, според вас, е била **ролята на учителя в процеса на педагогическо въздействие през втората половина на миналия век?**“ събуди още по-бурни разсъждения от страна на интервюираните учители. Б.Ж. споделя: „Имайки предвид, че втората половина на XX век е период, в който тоталитарната власт оказва влияние върху всички сфери от живота, учителят бива официално възприеман като представител на тази власт. Ролята му на просветител и възпитател бива оценявана и дори идеализирана. Бива възприеман като модел за един „добър и успял гражданин“, допринасящ за културното развитие на България“. Т. П. определя ролята на учителя в средата на миналия век като на „основна фигура в учебния час“. К.А., учител по музика, смята че „поради липсата на информацията, която имаме днес педагогическото въздействие е било огромно. Като влияние над ценностната система, професионалното ориентиране и художествения вкус. С. С. не намира разлика в ролята на учителя, смята, че тя е „същата, но пътя за осъществяване на цели е различен“. К. А., учител по математика разказва: „Това е време, в което само едно от няколкото деца в семейството е изпращано да учи, другите са помагали в домакинството, на полето или ако е момиче бива омъжвано. След периода, в който даскала, попа и кмета са най – важните и учени хора се появяват училища с няколко даскала все умни хора респектиращи със знания и поведение. И до скоро на учителя се гледаше с уважение и без грам съмнение в неговата точност и преценка. Но навлизането на всякакви хора в професията снижи доверието към

учителската гилдия, допусна чистачката, барманката и т.н. да дават оценка на учителския труд“.

Глобалните теми, които бяха засегнати в интервюто не притесниха интервюираните учители. В течение на разговора, всеки от тях ставаше все по-открит.

ИЗВОДИ

Динамичните промени в образованието на XXI век могат да се квалифицират в следните насоки:

- преход към целодневна организация на учебния ден;
- внедряване на информационни и комуникационни технологии в образованието;
- допълнителна квалификация на учителите;
- проекто-базираното образование;
- изместване на фокуса на образователните програми от изграждане на знания към изграждане на умения.

Образователните маркери на непреходните общочовешки ценности включват:

- хуманност;
- емпатия;
- толерантност;
- взаимност;
- грижа за околната среда.

Извършеният от мен функционален анализ на националните политики за иновации и образование, доказва, че на този етап акцентът на иновациите в образованието е образователната среда. Работи се в посока на повишаване на квалификацията на учителите, но 80% от интервюираните споделиха, че не намират квалификационните курсове за полезни. По-голямата част от информацията, която се предоставя в тях е вече позната на учителите. Рисковете от внедряването на задължителни квалификационни курсове и акредитацията на учителите на база тях са:

- формализиране на квалификационните курсове за учители;
- изграждане на иновативна среда в училищата, с която няма кой да работи;

Извършеният от мен функционален анализ на европейските политики за иновации и образование, доказва че фокусът им е върху изграждането на компетентности у учениците, който са приложими на този етап от развитието на обществото и технологиите. Както и, че рисковете от внедряването на технологии с изкуствен интелект в образованието се определят като високо рискови.

Ролята на учителя в педагогическото взаимодействие в последните двадесет години се отличава със следните характерни особености в професионален и личностен план:

Професионални компетентности:

- умения за прилагане на интерактивни методи на преподаване;
- работа с информационни и комуникационни технологии;
- богата психологическа култура за съвременните разбирания на човека.

Личностни компетентности:

- емоционална стабилност;
- мотивация за постижения;
- гъвкавост;
- висока устойчивост на стрес;
- адаптивност.

Ролята на учителя в процеса педагогическото взаимодействие през втората половина на миналия век се отличава със следните характерни особености в професионален и личностен план:

Професионални компетентности:

- методическа подготовка;
- теоретична подготовка;
- умения за възпитание в идеология.

Личностни компетентности:

- авторитарност;
- сдържаност.

Съвременните образователни програми за иновации на равнище МОН притежават следните слаби страни:

- предвиждат създаването на иновативна среда, но не предвиждат средства за инфраструктурни промени на училищата;
- изграждане на умения, за сметка на теоретични знания;
- грижата за собственото здраве и здравето на планетата е изведена извън задължителните компетентности;
- липса на стимули за младите учители.

Това би довело до следните рискове при тяхното приложение в педагогическата практика:

- реализиране на неизползваема иновативна образователна среда;
- изоставане на учениците в тяхната теоретична подготовка;
- фокусиране на образователното взаимодействие върху хаотична игра, а не дисциплинирано учене.
- намаляване на броя занятия със здравна и екологична тематика;
- липса на подготвени кадри, притежаващи компетентности за работа в иновативна образователна среда.

Етнопедагогически аспекти на иновативната образователна среда са:

- неформални педагогически практики при възпитанието на учениците в по-творческа среда;
- съобразяване на функциите и задачите на етнопедагогиката със съвременната реалност;

Проведеното етнопедагогическо изследване за потребностите и предразсъдъците на учителите за внедряването на иновативни образователни програми бе структурирано в два модула, съобразно методологията в областта на етнологията. То бе проведено с извадка от тридесет учители, съобразно образователните етнопедагогически маркери на външната среда. Полуструктурираното интервю бе проведено с малка извадка от учители, които работят по иновативни образователни програми и от тях се очакваше да са на рефлексивно равнище на знания и покриване на всички професионални компетентности на ДОС за учители, директори и други педагогически специалисти на МОН.

Извършеният диагностичен срез на професиограмата на българския учител за прехода към иновативно образование в онлайн условия, доказва отсъствието на:

- рефлексивно равнище на знанията на учителите за това какво представляват иновациите в сферата на образованието и с какво се характеризира педагогическата иновация;
- рефлексивно равнище на знанията на учителите относно: етнопедагогика, ценностно – ориентиран и рефлексивен образователен подход;
- подход за повишаване на мотивацията за учене в електронна среда.

Кое то води до следните проблеми в сферата на училищното образование:

1. Недостиг на учители подготвени да работят по съвременните образователни програми за иновация в сферата на училищното образование или формализирането на дейностите по тяхното изпълнение;
2. Ниски образователни постижения на учениците при учене в електронна среда;
3. Повишаване на тревожността на учителите, поради невъзможност за изпълняване на възложени задачи;

Те могат да бъдат неутрализирани, чрез следните мерки за образователна превенция, спрямо новата роля на учителя:

1. стимулиране на съвместна работа между млади и старши учители по иновативни образователни програми;
2. ограничаване на формално провежданите квалификационни обучения за учители.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

В търсене на учителя в ролята му на медиатор между традицията и модерността и сравнявайки образователната действителност днес с тази от преди четиридесет години, все по-ясно отчитам епохалната отговорност която тегне на плещите на учителя. Творческото и духовното развитие на един народ, културата, науката зависят от това каква лична цел поставя пред себе си всеки един учител. Ако наистина той иска да предаде в наследство знанията си в определена дисциплина и моралните принципи, който изповядва в живота, то той задължително трябва да има глобален поглед върху развитието на науката. Ако премълчава или не разбира изискванията на днешния ден, той трудно би бил полезен на ученици, чийто живот вече протича в съвършено различна реалност, в сравнение с тази, в която са израснали техните учители и родители.

С навлизането на роботиката и технологиите с изкуствен интелект в различни сфери на човешката дейност, като производства и услуги изчезват професии, като телефонист или пощальон. Това поражда въпроса за професионалната реализацията на идните поколения, както и за необходимите им знания, умения и компетенции и дали училищното образование е готово да им ги даде.

Иновациите в сферата на училищното образование се проявяват чрез самодейните активности на будни учители, подкрепяни от програми на национално и европейско ниво, които създават възможности за инициативи, макар и ограничени.

Основни изводи на настоящото дисертационно проучване са:

- Към момента на изследване малко учители са участвали в разработването и апробирането педагогическа иновация, като то има по-скоро самодееен характер. Съществуват и образователни институции, които работят под научно ръководство на университетски преподаватели, които внедряват дидактически и възпитателни иновации на разглежданите етапи на развитие на българското образование.

- 60 % учители смятат, че парадигмите на съвременните образователни програми за иновация в сферата на училищното образование не отговарят на предизвикателствата на технологичният напредък.
- Иновациите в сферата на училищното образование се развиват в посока на технологичният напредък, но това е дълъг път, а сферата на училищното образование е с огромно значение за цялото общество и голяма част от учителите не са готови бързо и безотговорно да подменят всичко познато и работещо до момента.
- Етнопедагогически аспекти на иновативната образователна среда у нас, се изразяват в редките възпитателни, неформални педагогически практики;
- 90% от учителите притежават потребност за придобиване на знания, относно внедряването на иновативни образователни програми в педагогическата им практика.
- 60% процент от учителите притежават стереотипи към внедряването на образователни иновации които са породени от липсата на рефлексивно равнище на знанията, които да им позволяват да проявяват креативност в работата им с тях;
- Опростяване на технологията за отчитане на проектни дейности по национални програми на МОН или ЕС би било полезно за усъвършенстването на образователните програми с иновативна насока.
- Като ценности в сферата на училищното образование се възприемат: хуманността, любознанието и критичното мислене.
- Към момента на изследването едва 20 % от интервюираните учители притежават знание и представа за ценностно – ориентираният и рефлексивният педагогически подходи.
- За да отговорят на съвременните предизвикателства в дигитализирана образователна среда, учителите трябва да притежават технологична грамотност.

- Ролята на учителя не се е променила много в хода на времето. Образователните цели обаче, се променят. Променят се и възрастово – психологическите особености на учениците, техните потребности, ценности и нагласи. Това от своя страна изисква промяна в националната система за поддържаща и тематична квалификация на учителите. Необходимо е актуализиране на учебните планове за базисно обучение на студентите в педагогическите специалности на ОКС „Бакалавър“ и ОКС „Магистър“ от съдържателно и формално гледище. Необходимо е да се направи нова професиограма на учителя в системата на училищното образование с критерии и показатели отчитащи всички маркери на образователната среда: външни и вътрешни. Отсъства устойчивост на реализираните от МОН национални програми и това води до отсъствие на професионална мотивация у учителите, което от своя страна е заплаха и риск за образователната система у нас.

В дисертационното проучване е отразена моментната картина на ролята на учителя и нагласите в обществото спрямо нея. По темата се въвежда и нова етноложка информация, получена чрез анкетно проучване, полуструктурирано интервю с учители, както и чрез прилагането на рефлексивни методи над наблюдението и активното участие в образователни дейности в ролята на автора като учител, класен ръководител, педагогически съветник, обществен възпитател и заместник директор, от 2016 година до днес. Инструментите на проучването са авторски и отразяват представата на учителите за иновациите и ценностите в сферата на училищното образование през първите десетилетия на XXI век, както и взаимодействието им с учениците и техните родители. Отразен е глобален поглед над образованието, посредством сравнение на европейските образователни ценности, представени чрез заложените идеи в нормативните документи в сферата на образованието на Европейския съюз, и източните образователни ценности, извлечени от философията на японката Йошико Номура за "Интегрирано образование през целия живот".

Изследването опитва да отхвърли стереотипа, че учителите възпират иновациите в образованието, поради нежелание или компютърна неграмотност. На преден план излизат по-скоро слабата информираност, лошата структура и формализирането на обученията за учители, придобили задължителен характер в последните няколко години.

Настоящото дисертационно проучване представя анализ на съвременните програми за иновации, както и до колко те се прилагат реално в образователния процес. Въпреки, че образованието е консервативна система, то се оказва отворено за иновации, като се отчита човешкият фактор, който е неизменна част при възпитанието в хуманност и критично мислене.

Принос на изследването е и предложената професиограма на учителя на XXI век, изправен пред предизвикателствата на дигиталната ера и роботиката.

Библиография:

Ангелова Т. Методика на обучението по български език, Съвременни проблеми, изд. „СЕМА-РШ“, 2005

Ахаян, Т. К., 1976 – Класификация и обща концепция на изследванията в школите.

Ахаян, Т. К., Идеино-политическото възпитание и формиране на обществена активност у учениците. Теория и методика на комунистическото възпитание. София, 1976

Байчинска, К., 1994. Ценности. Ценностен стерс... Ценностна криза! С., Академично издателство „Марин Дринов“

Баптист, Х. П., Образованието в многокултурното общество // Отворено образование №2, 1995.

Бек, У., Световното рисково общество. София, 2001

Бек, У. Германска Европа. Новите властови пейзажи под знака на кризата. София: Критика и хуманизъм, 2012

Бирам, М., Зарат, Ж. Sociocultural Competence in Language Learning and Teaching: Studies Towards a Common European Framework of Reference for Language Learning and Teaching, 1997

Вазов, Ив., Даскалите. Спомени из ученишките ми години. Събрани съчинения, Т.8, изд. Български писател, С., 1976, с.412.

Вакарелски, Христо - Етнография на България, София, 1977

Витанова, Н. (2018) Образованието на XXI век., Шумен

Вълчев, Р., Христов, В. – Групи за учителски срещи. Системи за професионално-педагогическо общуване. Трета част. София, 1988 г.

Вълчев, Р., Николов, М., Мелхорн, Х. – Групи за педагогическо творчество. Системи за професионално педагогическо общуване, IV част. София, 1990 Stein, M. J., Stimulating creativity, vol.1, Academic Press, NY, 1975

Вълчев, Р. – За работата поизработване и внедряването на системи за професионално-педагогически тренинг. Системи за професионално-педагогическо общуване. Втора част. София, 1987

Груев, Й., Моите спомени, издателство Христо Г. Данов, Пловдив, 1906

Гълъбова 2010: Надежда Гълъбова. Образът на учителя в спомените на ученици от Софийската английска езикова гимназия през 70-те години. В: Светът на българина през XX век, София, Парадимга, 179-190

Днев, Д. - Възпитателен процес и социална среда, Издателство „Народна просвета“, София, 1975

Иванов, И. – По пътя към постмодерната дидактика. Обучението като път към образованието (Сборник с материали по случай 60-годишнината на проф. Пламен Радев), Пловдив, 2011

Иванов, И. – Постмодерният дискурс в педагогиката. Образованието и предизвикателствата на XXI век, Шумен, 2003 г.

Иванов, И. – Постмодерната образователна парадигма. Новата философия в образованието, Шумен, 2005 г.

Иванова, Н. Родноезиковото обучение в начален етап на основната образователна степен, „БГ учебник“ ЕООД, 2019

Иванова, Г. Калинова, А. – Субект-субектно взаимодействие в технологичното обучение, Стара Загора, 2005

Калинкин, М. И., Педагогическото майсторство. Теория и методика на комунистическото възпитание. София, 1876

Колева, И. (2019). Предизвикателства в образованието: европейски и национални политики и стратегии.

Клинчарски, Виктор – „Ценностни параметри на психичното поле на личността“, БАН, София, 1989

Кръстанова, В. Социолингвистичната компетентност на учениците в обучението по български език (5.-12. Клас). София БУЛВЕСТ 2000, 2003

Колев, Й., В. Атанасова, Н. Витанова. (2005). История на педагогиката и българското образование. Шумен.

Кънев, С. 2021 Аспекти на всекидневието по време на пандемията от Covid-19. София-Скопие: всекидневие и празничност по време на пандемия. 15-45

Лукша, П., К. Лукша, Д. Песков, Д. Коричин. (2014). Атлас новых профессий. Москва.

Матулис, Т. Н. (2003). Образовательные системы Востока и Запада в эпоху Древности и Средневековья (от глиняной таблички к университету). Москва.

Номура, Й (2010). Принципите на „Номура“ за интегрирано образование през целия живот. Обучение и изграждане на собственото ни бъдеще.

Панчев, Т., Найдено Геров. Сто години от рождението му. 1823 - 1923. Къси черти от живота и дейността му. София, 1923

Пенчева, Миглена - Различия между поколенията и техните проекции върху процеса на учене. Научни трудове на Русенския университет. 2016, том 55, серия 5.1

Пенчева, Елиана – Психологична теория и образователна практика, София 2006 г.

Пиръв Г. Психология на научното творчество С., БАН, 1987,

Пулеков, Хр. Описание на Копривщенското училище (1822-1883), изд. Дирекция на музеите –Копривщица, 2007

Радева, М. Училищното историческо образование в България (1878-1944) (Методико-исторически анализ), 2008, София

Райкова, И. Ключови компетентности. Същност и структура на комуникативна компетентност, сп. „Предучилищно & училищно образование“, педагогическо изд. „Образование“

Розов, Н. С. – Конструктивната аксиология и интелектуалната култура на бъдещето. Философия на образованието през XXI век, Москва, 1992г.

Рубинщайн, С.Л. – Принципи и пътища на развитие на психологията, 1959, СССР

Снегаров, И., Станишев, Н. Хр. Кратка история на България от най-стари времена до днес(рецензия) – Македонски преглед, 13, 1943, №4, с. 153

Стоянова (2013): Стоянова, Л. Интерактивно обучение по математика в началния етап на образование чрез използване на информационни технологии, Автореферат на дисертация за присъждане на ОНС „Доктор“, ЮЗУ „Н. Рилски“, Благоевград, 2013,

Симеонова С. Социокултурната компетентност в системата на комуникативноречевата компетентност, „Сборник в чест на 70-годишнината на проф. Кирил Димчев“, изд. „БУЛВЕСТ 2000“, София, 2005

Събева, П. Географията на Африка – интерпретация за учебни цели в образователното пространство. Межкултурен диалог и образование в Балканите и Източна Европа, 2013

Урсул, А. Д., Т.А Урсул. (2012). Эволюционные парадигмы и модели образования XXI века//Современное образование, № 1. https://nbpublish.com/library_read_article.php?id=59, последно влизане 01.04.2020, 11:28 ч.

Фрийдман, Т. (2006). Светът е плосък. Кратка история на XXI век. София. Изд. Обсидиан.

Философски речник, Съвременни философи XIX-XX век. Школи и направления. Съст. В. Филатов, В. Влахов, И. Стъпова, В. Полянова, Н. Обрешков, С. , 1993.

Фотев, Г. (2009) Преоценка на ценностите в българското общество, София

Христов, Д., Мотивацията на българския учител от Възраждането до днес , 2013

Ченгелова, Е. 2019. Методологически предизвикателства пред социологическата практика в ерата на интернет. В: Етически изследвания. Бр. 4. Кн. 2. 52 – 63. . (09.10.2021).

Чернев, С. – Управление на възпитателния процес, София, 1977, Издателство „Народна просвета“

Шчукина, Г.И., Възпитаване на съзнателна дисциплина и дисциплинираност у учениците. Теория и методика на комунистическото възпитание. София, 1976

Bostrom, N. (2005). The most common transhumanist thesis is that human beings may eventually be able to transform themselves into different beings with abilities so greatly expanded from the current condition as to merit the label of posthuman beings. A history of transhumanist thought” [https:// nickbostrom.com / papers / history.pdf](https://nickbostrom.com/papers/history.pdf) z is an international intellectual movement that aims to transform the human condition by developing and making widely available sophisticated technologies to greatly enhance human intellect and physiology <https://en.wikipedia.org/wiki/Transhumanism>, последно влизане 27.03.2020, 07:24 ч.

Ivanov, I. (2003). Postmoderniyat diskurs v pedagogikata. (Postmodern Discourse in Pedagogy)//Образованието i предизвикателствата на 21 век.– Shumen.

Ivanov, I. (2005). Postmodernata obrazovatelna paradigma (Postmodern Educational Paradigm)//Novata filosofiya v образованието. - Shumen.

Ivanov, I. (2011). Po patya kam postmodernata didaktika.Obuchenieto kato pat kam образованието. (On the way to post-modern didactics. Learning as a way to education). Sbornik s materialy po sluchay 60-godishninata na prof.dpn Plamen Radev. – Plovdiv.

H. Eysneck, W. Arnold, E. Meilr. 1972 - Encyclopedia of Psychology

Koehler& Mishra (2005): Koehler, M.J. & Mishra, P. What happens when teachers design educational technology? The development of technological pedagogical content knowledge. J. Educ. Comput.

Markham 2005. The Methods, Politics and Ethics of Representation in Online Ethnography. In: Denzin, N., Lincoln, 44 45 Y. (eds). Handbook of Qualitative Research. Thousand Oaks: Sage Publications. 793-820.

Nazaretyan A.P. Agressiya, moraly i krizisy v razvitii mirovoy kulytury. Sinergetika istoricheskogo progressa. (Aggression, morality and crises in the development of world culture. Synergetics of historical progress). (Kurs lektsiy). M., 1996.

Prensky, M. (2001). Digital Natives, Digital Immigrants Part 1, On the Horizon 9.

Pick, S., Givaudan, M., Troncoso, A., & Tenorio, A. (2002). Тема III. Общество като исторически и културен процес: ценности през Възраждането,. В S. Pick, M. Givaudan, **A. Troncoso, & A. Tenorio**, *Гражданско и етично образование. Първо граго.* (стр. 285-287). Мексико D.F .: Limusa.

Rozov N.S. Konstruktivnaya aksiologiya i intellektualnaya kultura budushtego// Filosofiya obrazovaniya dlya XXI veka. (Constructive axiology and intellectual culture of the future// Philosophy of education for the 21st century.). M., 1992.

Rokeach, M. The Nature of Human Values. New York, The Free Press, 1973

Stein M. J., 1975 – Stimulating creativity, Vol. 1, NY, Academic press

Toflar, A. (1991). Tretata valna.(The third wave). Sofiya.

Torrance E. P., J. P. Torrance, Is creativity teachable? Bloomington, 1973

Основни документи, на който се базира разработването на ключовите тези са:

Декларация относно популяризирането чрез образование на гражданските и общите ценности — свобода, толерантност и недискриминация, Париж, 17 март 2015 г.

Заклучения на Съвета относно образованието на деца с мигрантски произход (26 ноември 2009 г.)

Заклучения на Съвета относно стратегическа рамка за европейското сътрудничество в областта на образованието и обучението („Образование и обучение 2020“) (12 май 2009 г.)

Заклучения на Съвета относно образованието за устойчиво развитие (18 и 19 ноември 2010 г.)

Заклучения на Съвета относно социалното измерение на образованието и обучението (11 май 2010 г.)

Заклучения на Съвета относно пригодността за заетост сред дипломираните лица, завършили различни степени на образование и обучение (10 и 11 май 2012 г.)

Заклучения на Съвета относно социалното измерение на висшето образование (16 май 2013 г.)

Заклучения на Съвета относно ефикасното ръководство в образованието (25—26 ноември 2013 г.)

Заклучения на Съвета относно ролята на образованието в ранна детска възраст и на началното образование за стимулиране на творчеството, иновациите и компетентностите в областта на цифровите технологии (18 и 19 май 2015 г.)

Заклучения на Съвета относно намаляване на преждевременното напускане на училище и насърчаване на успеваемостта в училище (23—24 ноември 2015 г.)

Заклучения на Съвета относно развиването на медийна грамотност и критично мислене чрез образование и обучение (30 и 31 май 2016 г.)

Заклучения на Съвета и на представителите на правителствата на държавите членки, заседаващи в рамките на Съвета, относно предотвратяването на радикализацията, водеща до свързан с насилие екстремизъм (21 и 22 ноември 2016 г.)

Нови приоритети на европейското сътрудничество в областта на образованието и обучението (23 и 24 ноември 2015 г.)

Обзор на образованието и обучението, 2016 г. (ноември 2016 г.)

Препоръка на съвета от 22 май 2018 година, относно ключовите компетентности за учене през целия живот

Резолюция на Съвета и на представителите на правителствата на държавите членки, заседаващи в рамките на Съвета, относно насърчаването на социално-икономическото

развитие и приобщаване в ЕС, чрез образование: приносят на образованието и обучението към европейския семестър за 2016 г. (24 февруари 2016 г.)
Съвместен доклад за 2015 г. на Съвета и на Комисията относно прилагането на стратегическата рамка за европейско сътрудничество в областта на образованието и обучението („Образование и обучение 2020“)

Съобщение на Комисията до Европейския парламент, Съвета, Европейския икономически и социален комитети Комитета на регионите „Подобряване и модернизиране на образованието“ (2018/

Съобщение на Комисията до Европейския парламент, Съвета, Европейския икономически и социален комитети Комитета на регионите „План за действие относно интеграцията на граждани на трети държави“ (7 юни 2016 г.)

ЮНЕСКО (2015 г.), Рамка за действие „Образование 2030: Към приобщаващо и равнопоставено качествено образование и учене през целия живот за всички“

Програма на ООН и ЕС до 2023 година за устойчиво развитие

Всеобща декларация за правата на човека

Наредба за държавните изисквания за придобиване на професионална квалификация "учител"

Живкова, Людмила - статия: „Високата мисия на образованието – отговорност пред бъдещето“, вестник „Народна култура“ от 16 май 1980 г. Год. XXIV, брой 20 (1245)

.Семерджиев, Цветан. Стратегическо ръководство и лидерство: среда. София, Софттрейд, 2007. 416 с.

Закон за народната просвета, 1991 година

Съобщение от Комисията до Европейския парламент, Съвета, Европейския икономически и социален комитет и Комитета на регионите

Програма на БКП, Партиздат, София 1971, стр.77

Key competence for life-long learning: Luxemburg: Publications Office of the European Union, 2019

Common European Framework Of Reference For Languages: Learning, Teaching, Assessment, Council of Europe, Strasbourg, 2005

Виртуални източници:

<https://syg.ma/@natella-speranskaja/obrazovaniie-i-prosvieshchieniie-v-epokhu-tsifrovoirievoliutsii>, последно влизане 30.03.2020, 10:47 ч.

<https://www.oecd.org>, последно влизане 28.03.2020, 05:24 ч.

<https://www.europeanbusinessreview.com>, последно влизане 26.03.2020, 14:04 ч.

<https://technews.bg/article-120407.html>, последно влизане 02.04.2020, 10:52 ч.

<https://hicomm.bg/feature/shche-imam-li-rabota-utre.html>, последно влизане 31.03.2020, 15:17 ч.

<https://info-profi.net/professii-budushhego>, последно влизане 24.03.2020, 09:44 ч.

<https://www.rbc.ru/trends/education/5d6e48529a7947777002717b>, последно влизане 24.03.2020, 10:55 ч.;

<https://propostuplenie.ru/article/12-professij-buduschego-k-kotorym-nuzhno-gotovitsya-uzhesejchas>, последно влизане 25.03.2020, 10:39 ч

<https://eu2018bg.bg/bg/54;>

<https://www.investor.bg/bloomberg-tv/461/a/gyvkavost-i-adaptivnost--biznesumeniata-na-bydeshteto-284957/>;

<https://www.investor.bg/bloomberg-tv/461/a/kak-shte-izglejdat-profesiite-nabydeshteto-283768/>;

<https://www.bgonair.bg/a/108-video/174984-koi-sa-profesiite-na-badeshtetokoito-izbirat-studentite>;

<http://bnr.bg/vidin/post/101008033/profesii-na-badeshteto>;

<https://www.bloombergtv.bg/novini-ot-sveta/2019-08-05/kak-da-podgotvimdetsata-za-profesiite-na-badeshteto>;

<https://www.mon.bg/bg/100953>

Ежегодните цели на администрацията на МОН за 2023 година -

<https://www.mon.bg/bg/100207>

www.znamenamira.bg

на английски език:

Alec Ross – The Industries of the Future;

<https://ec.europa.eu/eurostat/>;

<https://www.weforum.org/>;

<http://www.oecd.org/>;

<https://www.forbes.com/sites/ellevate/2018/08/06/the-skills-you-need-to-succeed-in-2020/>;

<https://www.forbes.com/pictures/efkk45fmhd/the-jobs-with-the-brightestfuture-2/#55f7ea940b1b>;

<https://www.idtech.com/blog/skills-needed-to-fill-future-jobs>;

<https://www.crimsoneducation.org/es/blog/jobs-of-the-future>;

Приложение 1:

Първи диагностичен метод: Въпросник за виртуалното анкетно проучване

Пол:

- Мъж;
- Жена.

Възраст:

- 18-24;
- 25-34;
- 35-54;
- Над 55.

Образование:

- ОКС Бакалавър;
- ОКС Магистър;
- ОНС Доктор.

В кой град/село преподавате?

Вид училище:

- Начално
- Основно
- Средно
- Обединено
- Гимназия
- Защитено

Каква професионална квалификационна степен имате?

- Първа
- Втора
- Трета
- Четвърта
- Пета
- Нямам

МОДУЛ 1 – ПРОФЕСИОГРАМА НА УЧИТЕЛЯ

1. Смятате ли, че съществува промяна в ролята на учителя в процеса на педагогическо взаимодействие?
 - Да;
 - Не.
 - Не мога да преценя
2. Каква според вас е ролята на съвременния учител?
 - На модератор
 - На фасилитатор
 - На медиатор
 - На координатор
 - Друго...
3. Има ли ценности, които смятате, че са важни за личностното развитие на ученика, които не се в училище?
 - Не
 - Не мога да преценя
 - Да. Ако – Да, посочете кои са те

4. Кой е психологическият подход, който прилагате в процеса на общуване с родителите на свои ученици?
5. Смятате ли, че учителят може да формира ценности у своите ученици в процеса на педагогическо взаимодействие?
 - Да
 - Не

МОДУЛ 2 – КОМПЕТЕНТНОСТИ НА УЧИТЕЛЯ

6. Възприемате ли се като носител на традиционни ценности?
 - Да;
 - Не.
7. Според вас коя е целеполагащата общочовешка ценност, която трябва да притежава всеки ученик?
8. Според вас процесът на обучение трябва да се възприема от ученика като:
 - Съвместна дейност
 - Задължение
 - Не мога да преценя
9. Кои според вас са най-важните познавателни компетентности, които трябва да притежава всеки ученик? Моля, избройте!
10. Според вас съществуват ли личностни компетентности у ученика, които не се развиват в училище?
 - Не
 - Не мога да преценя
 - Да. Ако – Да, посочете кои са те.
11. Какви професионални компетентности трябва да притежава учителя?
12. Какви лични компетентности трябва да притежава учителя?
13. Смятате ли, че технологичните средства подобряват училищното образование?

14. Смятате ли, че сте достатъчно квалифициран, за да посрещнете предизвикателствата на технологичния напредък?

Втори диагностичен метод: Въпросник за полуструктурирано интервю

Вие сте учител :

1.1.В голям град

1.2.Малък град

1.3.Село

Какво преподавате?

БЛОК – ИНОВАЦИЯ В СФЕРАТА НА УЧИЛИЩНОТО ОБРАЗОВАНИЕ

1. На ученици от какъв етнически произход преподавате?
2. Работили ли сте досега по иновативни образователни програми?
3. Какво разбирате под педагогическа иновация и / или иновация в сферата на училищното образование?
4. Моля, споделете разработените и апробирани от вашият екип педагогически иновации в периода 2019/2023 година?
5. Отговарят ли парадигмите на съвременните образователни програми за иновация в сферата на училищното образование на предизвикателствата на технологичният напредък? Ако да...разкажете.
6. Отговаря ли структурата на съвременните образователни програми за иновация в сферата на училищното образование на предизвикателствата на технологичният напредък? Ако да...разкажете.

7. Според вас, кои са етнопедагогически аспекти на иновативната образователна среда у нас?
8. Имате ли потребност за придобиване на знания, относно внедряването на иновативна образователна програма в педагогическата ви практика. Какво искате да научите?
9. Смятате ли, че педагогическите специалисти от вашето училище притежават някакви стереотипи, относно внедряването на образователна иновация?
10. Как, според вас, могат да бъдат усъвършенствани образователните програми с маркер: педагогическа иновация: нещо ново/ в теорията и практиката/ , приложимо в педагогическата практика и полезно за педагогическата практика?

БЛОК – ЦЕННОСТИ В СФЕРАТА НА УЧИЛИЩНОТО ОБРАЗОВАНИЕ

1. Какви ценности се опитвате да формирате в учениците в съответствие със съвременната училищна реалност?
2. Каква е мисията и визията на училището в което работите?
3. Какви ценностно – ориентирани модели на взаимодействие „учител –ученик“ прилагате в процеса на педагогическо взаимодействие? Моля, разкажете за вашите инициативи.
4. Какви ценностно – ориентирани модели на взаимодействие „учител –родител“ прилагате в процеса на педагогическо взаимодействие? Моля, разкажете за вашите инициативи.
5. Какви ценностно – ориентирани модели на взаимодействие „учител –учител“ прилагате в процеса на педагогическо взаимодействие? Моля, разкажете за вашите инициативи.
6. Според вас, необходимо ли е внедряването на ценностно –ориентираният подход и / или като базисна образователна политика в системата на училищното образование у нас?
7. Ако – да... Кои са вашите аргументи?
8. Необходимо ли е, според вас ученика да притежава определени ценности, предвид навлизането на изкуственият интелект? Ако да....защо и какви? Споделете...
9. Какви компетентности трябва да притежава ученика по компетентностно – ориентираната образователна политика на МОН у нас и в европейски контекст?
10. Има ли, според вас, разлика между ценностно – ориентираният и рефлексивният подход ?

БЛОК – ПЕДАГОГИЧЕСКО ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ / ВЪЗДЕЙСТВИЕ : „УЧИТЕЛ – УЧЕНИК“

1. По кой подход на педагогическо взаимодействие работите?
2. Моля, споделете по какво образователните програми се различават в последните двадесет години?
3. Каква е целта , която си поставяте при възпитанието на учениците?
4. Кои според вас са образователните маркери на рефлексивният подход, спрямо спецификата на училището, в което работите?
5. Какво е мнението ви за националната квалификация на учителите, спрямо усъвършенстване на техните професионални компетентности?
6. Какво е мнението ви за националната квалификация на учителите, спрямо усъвършенстване на техните личностни компетентности?
7. Какво е мнението ви за бъдещето на учителската професия? Ще изчезне ли с развитието на изкуственият интелект и новата технологична революция?
8. Какви качества, според вас, трябва да притежава учителят, за да отговори на съвремените предизвикателства в дигитализирана образователна среда?
9. Каква, според вас, е била ролята на учителя в процеса на педагогическо взаимодействие/ и или въздействие в последните двадесет години?
10. Каква, според вас, е била ролята на учителя в процеса на педагогическо въздействие през втората половина на миналия век?

Приложение 2:

Полуструктурирани интервюта (проведени в периода 1 юни – 22 юни 2023 година)

ВЪПРОСНИК ЗА ПОЛУСТРУКТУРИРАНО ИНТЕРВЮ

Инициали на респондента: М.С.

Вие сте учител :

1.4.В голям град

1.5.Малък град

1.6.Село

Какво преподавате? – Учител ЦДО

БЛОК – ИНОВАЦИЯ В СФЕРАТА НА УЧИЛИЩНОТО ОБРАЗОВАНИЕ

11. На ученици от какъв етнически произход преподавате?

Български и турски.

12. Работили ли сте досега по иновативни образователни програми?

Не.

13. Какво разбирате под педагогическа иновация и / или иновация в сферата на училищното образование?

STEM или нещо свързано с информационни технологии.

14. Моля, споделете разработените и апробирани от вашият екип педагогически иновации в периода 2019/2023 година.

Лично аз изпробвах приложението "Smart test" в четвърти клас, беше интересно и полезно за децата, но нямам достатъчно време да разработвам подобен тип занимания често.

15. Отговарят ли парадигмите на съвременните образователни програми за иновация в сферата на училищното образование на предизвикателствата на технологичния напредък? Ако да...разкажете...

Не е възможно да се преподава по традиционния начин и да се включват иновативни подходи. Или едното, или другото.

16. Отговаря ли структурата на съвременните образователни програми за иновация в сферата на училищното образование на предизвикателствата на технологични напредък? Ако да....разкажете..

Не

17. Според вас, кои са етнопедагогически аспекти на иновативната образователна среда у нас?

Иновативната образователна среда не е подходяща за деца билингви, защото се объркват с английския език, който се ползва в много от иновативните приложения.

18. Имате ли потребност за придобиване на знания, относно внедряването на иновативна образователна програма в педагогическата ви практика. Какво искате да научите?

Да. През лятото се обучавах в „Aula.bg“, за да усъвършенствам компютърните си умения.

19. Смятате ли, че педагогическите специалисти от вашето училище притежават някакви стереотипи, относно внедряването на образователна иновация?

Да. Спира ги навика.

20. Как, според вас, могат да бъдат усъвършенствани образователните програми с маркер: педагогическа иновация: нещо ново/ в теорията и практиката/ , приложимо в педагогическата практика и полезно за педагогическата практика?

Необходимо е повече учене чрез игра.

БЛОК – ЦЕННОСТИ В СФЕРАТА НА УЧИЛИЩНОТО ОБРАЗОВАНИЕ

11. Какви ценности се опитвате да формирате в учениците в съответствие със съвременната училищна реалност?

Опитвам се да ги науча да са по-добри, да помагат на другите, да са честни. Много често им повтарям преди да кажат или направят нещо на друг, да си помислят как те биха се чувствали на негово място.

12. Каква е мисията и визията на училището в което работите?

Одобрявам визията и мисията на нашето училище да учим децата и я вършим добре. Правим всичко, което зависи от нас, дори повече.

13. Какви ценностно – ориентирани модели на взаимодействие „учител –ученик“ прилагате в процеса на педагогическо взаимодействие? Моля, разкажете за вашите инициативи.

Стимулирам старанието на учениците си с плюс система, награди. Правим си инициативи като „Ден на прегръдката“, „Стена на донрината“, с които се стремя да ги стимулирам да са по-добри. Това искам най-много да станат добри хора.

14. Какви ценностно – ориентирани модели на взаимодействие „учител –родител“ прилагате в процеса на педагогическо взаимодействие? Моля, разкажете за вашите инициативи.

Много е трудно не можеш да угодиш. Тези родители, с които се стараеш най-много искат още и още. Получавала съм обаждания с въпрос „Къде са му тетрадките?“.

15. Какви ценностно – ориентирани модели на взаимодействие „учител –учител“ прилагате в процеса на педагогическо взаимодействие? Моля, разкажете за вашите инициативи.....

Прилагам директен подход, което често води до конфликти, затова и кръга ми е тесен.

Според вас, необходимо ли е внедряването на ценностно – ориентираният подход и / или като базисна образователна политика в системата на училищното образование у нас? Ако – да.....Кои са вашите аргументи?

Не мога да преценя.

16. Необходимо ли е, според вас ученикът да притежава определени ценности, предвид навлизането на изкуствения интелект? Ако да....защо и какви? Споделете.

Човецината, взаимопомощ, да не са агресивни.

17. Какви компетентности трябва да притежава ученика по компетентностно – ориентираната образователна политика на МОН у нас и в европейски контекст?

Наблюдателност, съобразителност, зависи от насоката ученика иска да се развива. В САЩ се ориентират кариерно от рано, а у нас „вундеркини“ по всичко.

18. Има ли, според вас, разлика между ценностно – ориентираният и рефлексивният подход ?

Не мисля, че има голяма разлика.

БЛОК – ПЕДАГОГИЧЕСКО ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ / ВЪЗДЕЙСТВИЕ : „ УЧИТЕЛ – УЧЕНИК“

11. По кой подход на педагогическо взаимодействие работите?

Ценностно ориентирания. Постоянно им говоря, пък дано нещо им влезе в главата.

12. Моля, споделете по какво образователните програми се различават в последните двадесет години?

Не ми харесват настоящите, а преди двадесет години съм била ученичка и не съм наясно какви са били образователните програми тогава.

13. Каква е целта , която си поставяте при възпитанието на учениците ?

Да са добри хора, дори това написах в писмата им за завършването.

14. Кой според вас са образователните маркери на рефлексивния подход, спрямо спецификата на училището, в което работите?

Не мога да отговарям на ниво училище.

15. Какво е мнението ви за националната квалификация на учителите, спрямо усъвършенстване на техните професионални компетентности?

Това е такава измислица за изкарване на пари. Не научих много. Само при петото ПКС научих за приобщаващото образование от лекторките Ицка Дириджан и Мария Баева. В повечето случаи обаче не се придобива опит, а само сухи знания.

16. Какво е мнението ви за националната квалификация на учителите, спрямо усъвършенстване на техните личностни компетентности?

Не влияе. Работата, която върши е за лично удовлетворение. Старая се да се самообразовам.

17. Какво е мнението ви за бъдещето на учителската професия? Ще изчезне ли с развитието на изкуственият интелект и новата технологична революция?

Не мисля, въпреки че моя позната, ми каза че се разработват софтуери за образование. Но компютъра не може да погали или успокои ученика.

18. Какви качества, според вас, трябва да притежава учителят, за да отговори на съвременните предизвикателства в дигитализирана образователна среда?

Смятам че информационните технологии ми куцат, нямам много добри компютърни умения, нещо ми липсва.

19. Каква, според вас, е била ролята на учителя в процеса на педагогическо взаимодействие/ и или въздействие в последните двадесет години?

Преди учителите са имали повече авторитет пред учениците и родителите.

20. Каква, според вас, е била ролята на учителя в процеса на педагогическо въздействие през втората половина на миналия век?

Още по-голям авторитет, а днес все не можем да им угодим.

ВЪПРОСНИК ЗА ПОЛУСТРУКТУРИРАНО ИНТЕРВЮ

Инициали на респондента: Л. М.

Вие сте учител :

1.7.В голям град

1.8.Малък град

1.9.Село

Какво преподавате? - природни науки

БЛОК – ИНОВАЦИЯ В СФЕРАТА НА УЧИЛИЩНОТО ОБРАЗОВАНИЕ

1. На ученици от какъв етнически произход преподавате?

български, турски, ромски, украински

2. Работили ли сте досега по иновативни образователни програми?

Да.

3. Какво разбирате под педагогическа иновация и / или иновация в сферата на училищното образование?

Въвеждането на нови методи, практики, технологии или идеи в образователната среда, с цел подобряване на обучението и постигане на по-добри образователни резултати.

4. 4. Моля, споделете разработените и апробирани от вашият екип педагогически иновации в периода 2019/2023 година.

Участие в проекти, в занимания по интереси.

5. Отговарят ли парадигмите на съвременните образователни програми за иновация в сферата на училищното образование на предизвикателствата на технологичния напредък? Ако да....разкажете..

Еднозначно не може да се отговори.

6. Отговаря ли структурата на съвременните образователни програми за иновация в сферата на училищното образование на предизвикателствата на технологичния напредък? Ако да....разкажете..

Структурата на съвременните образователни програми за иновация в сферата на училищното образование се стреми да отговори на предизвикателствата на технологичния напредък.

7. Според вас, кои са етнопедагогически аспекти на иновативната образователна среда у нас?

Интеграция на технология.

Активно обучение.

Персонализирано обучение.

Учение през целия живот.

Сътрудничество.

8. Имате ли потребност за придобиване на знания, относно внедряването на иновативна образователна програма в педагогическата ви практика. Какво искате да научите?

Учителите трябва да придобият знания за: съвременните технологии и инструменти. Как да интегрират учебния материал и ресурси?

9. Смятате ли, че педагогическите специалисти от вашето училище притежават някакви стереотипи, относно внедряването на образователна иновация?

Откритост към промени, убеждаване във важността на иновациите. Готовност за непрекъснато обучение. Гъвкавост и други.

10. Как, според вас, могат да бъдат усъвършенствани образователните програми с маркер: педагогическа иновация: нещо ново/ в теорията и практиката/ , приложимо в педагогическата практика и полезно за педагогическата практика?

Използване на нови технологии, промяна в учебните планове и програми. Нови методи за преподаване и оценяване. Подкрепа за професионално развитие на учителите.

БЛОК – ЦЕННОСТИ В СФЕРАТА НА УЧИЛИЩНОТО ОБРАЗОВАНИЕ

1. Какви ценности се опитвате да формирате в учениците в съответствие със съвременната училищна реалност?

Устойчивост, цифрова грамотност, критично мислене и решаване на проблеми, емпатия и глобално съзнание.

2. Каква е мисията и визията на училището в което работите?

Предоставяне на качествено образование, което подкрепя индивидуалните потребности и интереси на всеки ученик. Стремим се да развиваме устойчиво, отговорно и цялостно образование, за да подготвим учениците за бъдещият професионални и лични предизвикателства и успехи.

3. Какви ценностно – ориентирани модели на взаимодействие „учител –ученик“ прилагате в процеса на педагогическо взаимодействие? Моля, разкажете за вашите инициативи.....

Ученик – центриран модел. Ученикът се поставя в центъра на образователния процес.

4. Какви ценностно – ориентирани модели на взаимодействие „учител –родител“ прилагате в процеса на педагогическо взаимодействие? Моля, разкажете за вашите инициативи.....

Сътруднически модел – учители и родители трябва заедно да подкрепят обучението и развитието на ученика.

5. Какви ценностно – ориентирани модели на взаимодействие „учител –учител“ прилагате в процеса на педагогическо взаимодействие? Моля, разкажете за вашите инициативи.....

Модел на колаборация, професионален модел на учене, лекторски модел.

6. Според вас, необходимо ли е внедряването на ценностно –ориентираният подход и / или като базисна образователна политика в системата на училищното образование у нас?

Ако – да.....Кои са вашите аргументи?

Ценностно ориентирания подход подкрепя развитието на цялостната личност на ученика, като съчетава академично обучение с морално и гражданско възпитание.

7. Необходимо ли е, според вас ученикът да притежава определени ценности, предвид навлизането на изкуственият интелект? Ако да....защо и какви? Споделете.....

Технологична грамотност, критично мислене, умения за защита на личната информация и сигурност, етика и морал, социална и емоционална интелигентност, устойчивост и гъвкавост.

8. Какви компетентности трябва да притежава ученика по компетентностно – ориентираната образователна политика на МОН у нас и в европейски контекст?

Компетентност за комуникация на родния език/чужд език. Математическа компетентност и основни компетентности в областта на науката и технологиите, цифрова компетентност, учебна компетентност инициативност и предприемачество.

9. Има ли, според вас, разлика между ценностно – ориентираният и рефлексивният подход ?

Ценностно-ориентирания подход се фокусира върху формирането и развитието на определени ценности и норми у учениците. Рефлексивния подход в образованието подчертава важността на критическото мислене.

БЛОК – ПЕДАГОГИЧЕСКО ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ / ВЪЗДЕЙСТВИЕ : „ УЧИТЕЛ – УЧЕНИК“

1. По кой подход на педагогическо взаимодействие работите?

Ученик – централен модел.

2. Моля, споделете по какво образователните програми се различават в последните двадесет години?

Промяна в целите и ценностите, интеграция на информационни и комуникационни технологии, подчертаване на активно учение. Мултидисциплинарен подход.

3. Каква е целта, която си поставяте при възпитанието на учениците ?

Морално-етично развитие, гражданско възпитание, социални умения и сътрудничество, личностно развитие и самосъзнание, учебна мотивация и развитие на учебни умения.

4. Кои според вас са образователните маркери на рефлексивния подход, спрямо спецификата на училището, в което работите?

Рефлексивни дневници и портфолиа, индивидуални разговори и консултации, рефлексивни дискусии и групови дейности, изследователски дейности и проблемни задачи. Участие в образователни събития и проекти.

5. Какво е мнението ви за националната квалификация на учителите, спрямо усъвършенстване на техните професионални компетентности?

Всеки учител трябва да има възможност и подкрепата да развива своите умения, знания и педагогически практики, през цялата си професионална кариера. Усъвършенстването на професионалните компетентности на учителите е жизнено важно за качеството на образованието.

6. Какво е мнението ви за националната квалификация на учителите, спрямо усъвършенстване на техните личностни компетентности?

Усъвършенстването на личностните компетентности на учителите е от съществено значение за ефективното педагогическо взаимодействие и за изграждането на поддържаща образователна среда.

7. Какво е мнението ви за бъдещето на учителската професия? Ще изчезне ли с развитието на изкуственият интелект и новата технологична революция?

Бъдещето на учителската професия изисква адаптация към променящите се условия и потребности в образователната система.

8. Какви качества, според вас, трябва да притежава учителят, за да отговори на съвременните предизвикателства в дигитализирана образователна среда?

Технологична грамотност, рефлексия и приспособяване, адаптивност и гъвкавост, иновативно мислене, комуникационни умения, умения за самообучение. Адаптация на учебния процес, емоционална подкрепа и взаимодействие.

9. Каква, според вас, е била ролята на учителя в процеса на педагогическо взаимодействие/ и или въздействие в последните двадесет години?

Промяна в ролята на информационен доставчик, подкрепа на активното и учасническо обучение, индивидуализирано обучение, развитие на социални и емоционални успехи. Развитие на медийна и информационна грамотност коучинг и насочено обучение.

10. Каква, според вас, е била ролята на учителя в процеса на педагогическо въздействие през втората половина на миналия век?

В този период ролята на учителите е била да предават знания и ценности на учениците и да ги формират като личности.

ВЪПРОСНИК ЗА ПОЛУСТРУКТУРИРАНО ИНТЕРВЮ

Инициали на респондента: Т. П.

Вие сте учител :

В голям град

Малък град

Село

Какво преподавате? - Испански език

БЛОК – ИНОВАЦИЯ В СФЕРАТА НА УЧИЛИЩНОТО ОБРАЗОВАНИЕ

1. На ученици от какъв етнически произход преподавате?

Предимно българи.

1. Работили ли сте досега по иновативни образователни програми?

Не.

2. Какво разбирате под педагогическа иновация и/или иновация в сферата на училищното образование?

Модерни технологии.

3. Моля, споделете разработените и апробирани от вашият екип педагогически иновации в периода 2019/2023 година.

Не знам за такива.

4. Отговарят ли парадигмите на съвременните образователни програми за иновация в сферата на училищното образование на предизвикателствата на технологичният напредък? Ако да....разкажете..

Не знам.

5. Отговаря ли структурата на съвременните образователни програми за иновация в сферата на училищното образование на предизвикателствата на технологичния напредък? Ако да....разкажете..

Не знам.

6. Според вас, кои са етнопедагогически аспекти на иновативната образователна среда у нас?

Не знам.

7. Имате ли потребност за придобиване на знания, относно внедряването на иновативна образователна програма в педагогическата ви практика. Какво искате да научите?

Да, всичко.

8. Смятате ли, че педагогическите специалисти от вашето училище притежават някакви стереотипи, относно внедряването на образователна иновация?

Да.

9. Как, според вас, могат да бъдат усъвършенствани образователните програми с маркер: педагогическа иновация: нещо ново/ в теорията и практиката/ , приложимо в педагогическата практика и полезно за педагогическата практика?

Не знам.

БЛОК – ЦЕННОСТИ В СФЕРАТА НА УЧИЛИЩНОТО ОБРАЗОВАНИЕ

1. Какви ценности се опитвате да формирате в учениците в съответствие със съвременната училищна реалност?

Да са самостоятелни и в крак със събитията.

2. Каква е мисията и визията на училището в което работите?

Да подготви по най-добрия начин учениците за живота.

3. Какви ценностно – ориентирани модели на взаимодействие „учител –ученик“ прилагате в процеса на педагогическо взаимодействие? Моля, разкажете за вашите инициативи.....

Морал, доблест, чест, достойнство, борбеност и интелект.

4. Какви ценностно – ориентирани модели на взаимодействие „учител –родител“ прилагате в процеса на педагогическо взаимодействие? Моля, разкажете за вашите инициативи.....

Морал, честност, откровеност.

5. Какви ценностно – ориентирани модели на взаимодействие „учител –учител“ прилагате в процеса на педагогическо взаимодействие? Моля, разкажете за вашите инициативи.....

Професионализъм и уважение.

6. Според вас, необходимо ли е внедряването на ценностно –ориентираният подход и / или като базисна образователна политика в системата на училищното образование у нас?

Ако – да.....Кои са вашите аргументи?

Не мога да преценя.

7. Необходимо ли е, според вас ученика да притежава определени ценности, предвид навлизането на изкуственият интелект? Ако да.....защо и какви? Споделете.....

Да, критична мисъл, за да отсява фалшивото от истинското.

8. Какви компетентности трябва да притежава ученика по компетентностно – ориентираната образователна политика на МОН у нас и в европейски контекст?

Лингвистични, технологични, математически

9. Има ли, според вас, разлика между ценностно – ориентираният и рефлексивният подход ?

Има. Рефлексията е самоанализ на собствените мисли и преживявания.

БЛОК – ПЕДАГОГИЧЕСКО ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ / ВЪЗДЕЙСТВИЕ : „УЧИТЕЛ – УЧЕНИК“

1. По кой подход на педагогическо взаимодействие работите?

Смесен подход.

2. Моля, споделете по какво образователните програми се различават в последните двадесет години?

Не знам млад съм.

3. Каква е целта, която си поставяте при възпитанието на учениците ?

Да са на най-високо ниво и да събудя критичното им мислене.

4. Кой според вас са образователните маркери на рефлексивният подход, спрямо спецификата на училището, в което работите?

Не знам.

5. Какво е мнението ви за националната квалификация на учителите, спрямо усъвършенстване на техните професионални компетентности?

Ниска ефективност и потребност.

6. Какво е мнението ви за националната квалификация на учителите, спрямо усъвършенстване на техните личностни компетентности?

Не се постига желаният успех.

7. Какво е мнението ви за бъдещето на учителската професия? Ще изчезне ли с развитието на изкуственият интелект и новата технологична революция?

Изкуствения интелект не може да замени естествения интелект.

8. Какви качества, според вас, трябва да притежава учителят, за да отговори на съвремените предизвикателства в дигитализирана образователна среда?

Да е технологично грамотен и да не изпитва страх и ужас от новите технологии.

9. Каква, според вас, е била ролята на учителя в процеса на педагогическо взаимодействие/ и или въздействие в последните двадесет години?

Център на учебния час и лидер.

10. Каква, според вас, е била ролята на учителя в процеса на педагогическо въздействие през втората половина на миналия век?

Основна фигура в учебния час.

ВЪПРОСНИК ЗА ПОЛУСТРУКТУРИРАНО ИНТЕРВЮ

Инициали на респондента: И. Д.

Вие сте учител :

1.10. В голям град

1.11. Малък град

1.12. Село

Какво преподавате? – Компютърно моделиране и информационни технологии

БЛОК – ИНОВАЦИЯ В СФЕРАТА НА УЧИЛИЩНОТО ОБРАЗОВАНИЕ

1. На ученици от какъв етнически произход преподавате?

Български.

2. Работили ли сте досега по иновативни образователни програми?

Не.

3. Какво разбирате под педагогическа иновация и / или иновация в сферата на училищното образование?

Модел за изграждане на нова образователна парадигма, чрез която учениците ще подобрят образователната си култура и повишат критичното мислене и творчеството, чрез иновативни образователни процеси.

4. Моля, споделете разработените и апробирани от вашият екип педагогически иновации в периода 2019/2023 година.

Преподавател съм за първа година.

5. Отговарят ли парадигмите на съвременните образователни програми за иновация в сферата на училищното образование на предизвикателствата на технологичният напредък? Ако да....разкажете..

Не.

6. Отговаря ли структурата на съвременните образователни програми за иновация в сферата на училищното образование на предизвикателствата на технологичният напредък? Ако да....разкажете..

Не.

7. Според вас, кои са етнопедагогически аспекти на иновативната образователна среда у нас?

Акцентиране върху ранното идентифициране на затрудненията при учене заедно с целенасочена подкрепа. Създаване на условия за подкрепа на личностното развитие на

всяко дете и ученик с фокус върху тези с риск от отпадане. Подобряване на сътрудничеството между отделните заинтересовани страни.

8. Имате ли потребност за придобиване на знания, относно внедряването на иновативна образователна програма в педагогическата ви практика. Какво искате да научите?

Използване на технология за виртуална реалност, използване на изкуствен интелект в образованието, учене базирано на проекти, учене базирано на запитвания.

9. Смятате ли, че педагогическите специалисти от вашето училище притежават някакви стереотипи, относно внедряването на образователна иновация?

Бариера на творчеството, конформизъм, лично безпокойство, твърдост на мисленето.

10. Как, според вас, могат да бъдат усъвършенствани образователните програми с маркер: педагогическа иновация: нещо ново/ в теорията и практиката/ , приложимо в педагогическата практика и полезно за педагогическата практика?

Метод на специфични документи, метод на частично въвеждане, непрекъснат експеримент.

БЛОК – ЦЕННОСТИ В СФЕРАТА НА УЧИЛИЩНОТО ОБРАЗОВАНИЕ

1. Какви ценности се опитвате да формирате в учениците в съответствие със съвременната училищна реалност?

Не допускане на агресия и насилие, гражданска възпитаност и принос към обществения живот. Толерантност и уважение към учителите и другите ученици. Грижа за околната среда, за средата в училище. Конструктивно решаване на проблеми.

2. Каква е мисията и визията на училището в което работите?

*Да подпомага развитието и формирането на личностите на учениците във всички сфери.
Постигане на оптимална подготовка на учениците.*

3. Какви ценностно – ориентирани модели на взаимодействие „ учител –ученик“ прилагате в процеса на педагогическо взаимодействие? Моля, разкажете за вашите инициативи.....

Уважение на различните мнения и различните гледни точки. Удовлетворение от живота в училище.

4. Какви ценностно – ориентирани модели на взаимодействие „ учител –родител“ прилагате в процеса на педагогическо взаимодействие? Моля, разкажете за вашите инициативи.....

Комуникация и общуване, зачитане на правата на децата, конструктивно решаване на проблеми.

5. Какви ценностно – ориентирани модели на взаимодействие „ учител –учител“ прилагате в процеса на педагогическо взаимодействие? Моля, разкажете за вашите инициативи.....

Обогатяване дейностите свързани с учебния процес. Уважение на различните мнения.

6. Според вас, необходимо ли е внедряването на ценностно –ориентираният подход и / или като базисна образователна политика в системата на училищното образование у нас?
Ако – да.....Кои са вашите аргументи?

Да, необходимо е, за да създадем условия за личностно израстване и за предоставяне на възможности, ресурси за максимално развитие на способностите.

7. Необходимо ли е, според вас ученика да притежава определени ценности, предвид навлизането на изкуственият интелект? Ако да....защо и какви? Споделете.....

Да може да различава реалностите от измислиците.

8. Какви компетентности трябва да притежава ученика по компетентностно – ориентираната образователна политика на МОН у нас и в европейски контекст?

Системно мислене, социални умения, приспособимост, самоконтрол. Нерутинно решаване на конфликти.

9. Има ли, според вас, разлика между ценностно – ориентираният и рефлексивният подход ?

Да, рефлексивния подход използва самооценка, самоконтрол и саморегулация.

БЛОК – ПЕДАГОГИЧЕСКО ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ / ВЪЗДЕЙСТВИЕ : „ УЧИТЕЛ – УЧЕНИК“

1. По кой подход на педагогическо взаимодействие работите?

Рефлексивен и ценностно ориентиран подход.

2. Моля, споделете по какво образователните програми се различават в последните двадесет години?

Не мога да дам отговор.

3. Каква е целта , която си поставяте при възпитанието на учениците ?

Формиране на цялостна и хармонична, автономна и жизнеспособна личност, интегрално проникната и овладяна от хуманистичния идеал за човека.

4. Кой според вас са образователните маркери на рефлексивният подход, спрямо спецификата на училището, в което работите?

Самоконтрол, самооценка, саморегулация при решаване на игрови, практически и познавателни задачи.

5. Какво е мнението ви за националната квалификация на учителите, спрямо усъвършенстване на техните професионални компетентности?

Не мога да кажа.

6. Какво е мнението ви за националната квалификация на учителите, спрямо усъвършенстване на техните личностни компетентности?

Не мога да кажа.

7. Какво е мнението ви за бъдещето на учителската професия? Ще изчезне ли с развитието на изкуственият интелект и новата технологична революция?

В бъдещето човечеството ще се контролира с изкуствения интелект, но през следващите години учителите са и ще останат незаменими. Но учителят на бъдещето трябва да е силно специализиран, да учи децата на основни концепции. Той трябва да е изпреварил времето и да има компетенции на най- високо ниво.

8. Какви качества, според вас, трябва да притежава учителят, за да отговори на съвременните предизвикателства в дигитализирана образователна среда?

Сферата на информационните технологии отваря нови възможности за образование. Учителят трябва да умее да създава електронни учебни шаблони, да борави с електронна документация и голям избор от материали за дистанционно обучение.

9. Каква, според вас, е била ролята на учителя в процеса на педагогическо взаимодействие и/или въздействие в последните двадесет години?

Не мога да отговоря.

10. Каква, според вас, е била ролята на учителя в процеса на педагогическо въздействие през втората половина на миналия век?

Не мога да отговоря.

ВЪПРОСНИК ЗА ПОЛУСТРУКТУРИРАНО ИНТЕРВЮ

- Инициали на респондента: П.И.
- Вие сте учител: в голям град - София
- Какво преподавате? Български език и литература

БЛОК – ИНОВАЦИЯ В СФЕРАТА НА УЧИЛИЩНОТО ОБРАЗОВАНИЕ

1. На ученици от какъв етнически произход преподавате?

Български.

2. Работили ли сте досега по иновативни образователни програми?

Да.

3. Какво разбирате под педагогическа иновация и / или иновация в сферата на училищното образование?

Дейности включващи информационни технологии, а повечето нововъведения в педагогическата практика са чисто формална новост.

4. Моля, споделете разработените и апробирани от вашият екип педагогически иновации в периода 2019/2023 година.

Нямам екип.

5. Отговарят ли парадигмите на съвременните образователни програми за иновация в сферата на училищното образование на предизвикателствата на технологичният напредък? Ако да....разкажете..

Отговарят в голяма степен.

6. Отговаря ли структурата на съвременните образователни програми за иновация в сферата на училищното образование на предизвикателствата на технологичният напредък? Ако да....разкажете..

До някъде.

7. Според вас, кои са етнопедагогически аспекти на иновативната образователна среда у нас?

Уважение и разбиране на всяко дете, на неговата индивидуалност – независимо от етническата му принадлежност. Възпитание чрез примера на учителя.

8. Имате ли потребност за придобиване на знания, относно внедряването на иновативна образователна програма в педагогическата ви практика. Какво искате да научите?

Хуманитарния аспект на използването на технологиите, включително и на изкуствения интелект.

9. Смятате ли, че педагогическите специалисти от вашето училище притежават някакви стереотипи, относно внедряването на образователна иновация?

В известна степен.

10. Как, според вас, могат да бъдат усъвършенствани образователните програми с маркер: педагогическа иновация: нещо ново/ в теорията и практиката/ , приложимо в педагогическата практика и полезно за педагогическата практика?

Хубаво е да се направят индивидуални програми за избор на онлайн квалификации.

БЛОК – ЦЕННОСТИ В СФЕРАТА НА УЧИЛИЩНОТО ОБРАЗОВАНИЕ

1. Какви ценности се опитвате да формирате в учениците в съответствие със съвременната училищна реалност?

Хуманност и висока обща култура.

2. Каква е мисията и визията на училището в което работите?

Въвеждане на компетентностния подход.

3. Какви ценностно – ориентирани модели на взаимодействие „учител –ученик“ прилагате в процеса на педагогическо взаимодействие? Моля, разкажете за вашите инициативи.

Учителят и ученикът са равнопоставени субекти в образователно-възпитателния процес.

4. Какви ценностно – ориентирани модели на взаимодействие „учител –родител“ прилагате в процеса на педагогическо взаимодействие? Моля, разкажете за вашите инициативи.

Взаимно уважение, съвместни инициативи за активизиране

5. Какви ценностно – ориентирани модели на взаимодействие „учител –учител“ прилагате в процеса на педагогическо взаимодействие? Моля, разкажете за вашите инициативи.

Споделяне, обмяна на опит, съвместно изготвяне на проекти, планове, тестове и др. Междупредметни връзки с история, география и други.

6. Според вас, необходимо ли е внедряването на ценностно –ориентираният подход и / или като базисна образователна политика в системата на училищното образование у нас? Ако – да.....Кои са вашите аргументи?

Да, липсата на ценности в съвременния свят обрича поколенията на недоразбиране, объркване, подценяване на истински стойностното в живота.

7. Необходимо ли е, според вас ученика да притежава определени ценности, предвид навлизането на изкуственият интелект? Ако да....защо и какви? Споделете.

Особено необходимо. Може да се окаже решаващо за бъдещето на човечеството.

8. Какви компетентности трябва да притежава ученика по компетентностно – ориентираната образователна политика на МОН у нас и в европейски контекст?

Компетентности във всяка научна област, която се изучава като учебен предмет. Например езикови и литературни при изучаването на български език и литература.

9. Има ли, според вас, разлика между ценностно – ориентираният и рефлексивният подход ?

Рефлексията като самонаблюдение, разсъждаване върху личностните проблеми, качества, постижения е трудно постижима, заради прекомерната употреба на технологични средства.

БЛОК – ПЕДАГОГИЧЕСКО ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ / ВЪЗДЕЙСТВИЕ : „ УЧИТЕЛ – УЧЕНИК“

1. По кой подход на педагогическо взаимодействие работите?

Хуманизиране на социалната среда. Равноправно участие на учителя и ученика в образователно-възпитателния процес, акцент върху по-широката обща култура.

2. Моля, споделете по какво образователните програми се различават в последните двадесет години?

По отношение на работата с технологични средства и проектния подход, развиващ екипната работа.

3. Каква е целта, която си поставяте при възпитанието на учениците ?

Разбиране на човешкото във всичките му прояви, човечност, висока обща и езикова култура.

4. Кои според вас са образователните маркери на рефлексивния подход, спрямо спецификата на училището, в което работите?

Акцентираща се върху мисленето, способността за развитие както на логическото, така и на критичното мислене.

5. Какво е мнението ви за националната квалификация на учителите, спрямо усъвършенстване на техните професионални компетентности?

Недостатъчно се предлагат форми за самостоятелно набавяне на необходимите компетентности по учебни предмети.

6. Какво е мнението ви за националната квалификация на учителите, спрямо усъвършенстване на техните личностни компетентности?

Да се предлагат проекти и програми за индивидуални и самостоятелно обучение. Дори езиково обучение, по английски език например.

7. Какво е мнението ви за бъдещето на учителската професия? Ще изчезне ли с развитието на изкуственият интелект и новата технологична революция?

Ако дори „закърнее“ човечеството ще изчезне.

8. Какви качества, според вас, трябва да притежава учителят, за да отговори на съвременните предизвикателства в дигитализирана образователна среда?

Гъвкавост, готовност за перманентно самообразование и придобиване на нови компетентности. Също креативност, толерантност...

9. Каква, според вас, е била ролята на учителя в процеса на педагогическо взаимодействие/ и или въздействие в последните двадесет години?

Повече от всичко беше нужно да бъде готов за всички предизвикателства, включително и за обучението онлайн по време на ковид-пандемията. И се справихме!

10. Каква, според вас, е била ролята на учителя в процеса на педагогическо въздействие през втората половина на миналия век?

Учителя беше единствен субект процеса на обучение, а ролята на ученика като пълноценен участник в образователния процес беше подценявана.

ВЪПРОСНИК ЗА ПОЛУСТРУКТУРИРАНО ИНТЕРВЮ

- Инициали на респондента: Е.Ш.
- Вие сте учител: в голям град - София
- Какво преподавате? - български език и литература

БЛОК – ИНОВАЦИЯ В СФЕРАТА НА УЧИЛИЩНОТО ОБРАЗОВАНИЕ

1. На ученици от какъв етнически произход преподавате?

Български.

2. Работили ли сте досега по иновативни образователни програми?

Не.

3. Какво разбирате под педагогическа иновация и / или иновация в сферата на училищното образование?

Нововъведения в образованието, включване на мултимедии и нови технологии.

4. Моля, споделете разработените и апробирани от вашият екип педагогически иновации в периода 2019/2023 година.

В екипа съм за първа година и все още не знам за такива.

5. Отговарят ли парадигмите на съвременните образователни програми за иновация в сферата на училищното образование на предизвикателствата на технологичният напредък? Ако да - разкажете.

Не.

6. Отговаря ли структурата на съвременните образователни програми за иновация в сферата на училищното образование на предизвикателствата на технологичния напредък? Ако да - разкажете.

Не.

7. Според вас, кои са етнопедагогически аспекти на иновативната образователна среда у нас?

Предизвикателството в обучението на ученици с различен етнически произход се състои в различията и неразбирането на езика, затруднения в обучението, непознаването на новите технологии или невъзможност за достъп до тях.

8. Имате ли потребност за придобиване на знания, относно внедряването на иновативна образователна програма в педагогическата ви практика. Какво искате да научите?

Да.

9. Смятате ли, че педагогическите специалисти от вашето училище притежават някакви стереотипи, относно внедряването на образователна иновация?

Не.

10. Как, според вас, могат да бъдат усъвършенствани образователните програми с маркер: педагогическа иновация: нещо ново/ в теорията и практиката/, приложимо в педагогическата практика и полезно за педагогическата практика?

Обучение на преподавателите в сферата на комуникационните технологии.

БЛОК – ЦЕННОСТИ В СФЕРАТА НА УЧИЛИЩНОТО ОБРАЗОВАНИЕ

1. Какви ценности се опитвате да формирате в учениците в съответствие със съвременната училищна реалност?

Личностна индивидуалност, толерантност и разбиране към другите, взаимно уважение и емпатия, отговорност, свобода на избора.

2. Каква е мисията и визията на училището в което работите?

Да формира личности с висока интелектуална подготовка и култура. Да възпитава учениците в общочовешки и национални ценности. Да формира добродетели при обучението.

3. Какви ценностно – ориентирани модели на взаимодействие „учител –ученик“ прилагате в процеса на педагогическо взаимодействие? Моля, разкажете за вашите инициативи.

Насърчаване на креативността и личностното развитие на ученика. Позитивна мотивация за обучение.

4. Какви ценностно – ориентирани модели на взаимодействие „учител –родител“ прилагате в процеса на педагогическо взаимодействие? Моля, разкажете за вашите инициативи.

Информирание на родителите за проблеми в училище. Среци с родители за изясняване на проблемни ситуации. Изпращам имейли на родителите с цел своевременно информиране.

5. Какви ценностно – ориентирани модели на взаимодействие „учител –учител“ прилагате в процеса на педагогическо взаимодействие? Моля, разкажете за вашите инициативи.

Действия насочени към взаимопомощ, подкрепа и емпатия.

6. Според вас, необходимо ли е внедряването на ценностно–ориентирания подход и / или като базисна образователна политика в системата на училищното образование у нас? Ако – да, кои са вашите аргументи?

Да, защото е свързано с формирането на основни ценности: духовни, морални, етически и нравствени.

7. Необходимо ли е, според вас ученикът да притежава определени ценности, предвид навлизането на изкуствения интелект? Ако – да, защо и какви? Споделете.

Да, защото ценностите формират личността.

8. Какви компетентности трябва да притежава ученикът по компетентностно – ориентираната образователна политика на МОН у нас и в европейски контекст?

Езикови компетентности, комуникативни компетентности, социални компетентности, литературни компетентности.

9. Има ли, според вас, разлика между ценностно – ориентираният и рефлексивният подход?

Да.

БЛОК – ПЕДАГОГИЧЕСКО ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ / ВЪЗДЕЙСТВИЕ: „ УЧИТЕЛ – УЧЕНИК“

1. По кой подход на педагогическо взаимодействие работите?

И по двата (рефлексивен и ценностно-ориентиран, бел. авт.).

2. Моля, споделете по какво образователните програми се различават в последните двадесет години?

Навлизането на новите технологии и дигитални средства.

3. Каква е целта, която си поставяте при възпитанието на учениците ?

Формиране на нови знания и умения.

4. Кой според вас са образователните маркери на рефлексивния подход, спрямо спецификата на училището, в което работите?

Откриването на нови методи и технологии на преподаване, които да подобрят образованието в училище. Въвеждането на нови технологии в процеса на обучение на учениците.

5. Какво е мнението ви за националната квалификация на учителите, спрямо усъвършенстване на техните професионални компетентности?

Не се полагат достатъчно усилия за повишаването на квалификацията на учителите.

6. Какво е мнението ви за националната квалификация на учителите, спрямо усъвършенстване на техните личностни компетентности?

Не се правят достатъчно обучения за развиване на личностните компетентности.

7. Какво е мнението ви за бъдещето на учителската професия? Ще изчезне ли с развитието на изкуствения интелект и новата технологична революция?

Не.

8. Какви качества, според вас, трябва да притежава учителят, за да отговори на съвременните предизвикателства в дигитализирана образователна среда?

По-задълбочени умения за работа с новите технологии.

9. Каква, според вас, е била ролята на учителя в процеса на педагогическо взаимодействие и/или въздействие в последните двадесет години?

Не знам.

10. Каква, според вас, е била ролята на учителя в процеса на педагогическо въздействие през втората половина на миналия век?

Не знам.

ВЪПРОСНИК ЗА ПОЛУСТРУКТУРИРАНО ИНТЕРВЮ

- Инициали на респондента: К.А.
- Вие сте учител: в голям град - София

- Какво преподавате? - музика

БЛОК – ИНОВАЦИЯ В СФЕРАТА НА УЧИЛИЩНОТО ОБРАЗОВАНИЕ

1. На ученици от какъв етнически произход преподавате?

Българско.

2. Работили ли сте досега по иновативни образователни програми?

Не.

3. Какво разбирате под педагогическа иновация и / или иновация в сферата на училищното образование?

Нов, интересен подход, с присъствие на игрови елемент, използване на технологии.

4. Моля, споделете разработените и апробирани от вашият екип педагогически иновации в периода 2019/2023 година.

Използване на електронни игри за проверка на определени знания. Игрите са свалени от специален сайт, разработени от студенти от музикалната академия.

5. Отговарят ли парадигмите на съвременните образователни програми за иновация в сферата на училищното образование на предизвикателствата на технологичният напредък? Ако да - разкажете.

Не мога да преценя.

6. Отговаря ли структурата на съвременните образователни програми за иновация в сферата на училищното образование на предизвикателствата на технологичния напредък? Ако да - разкажете.

Не мога да преценя.

7. Според вас, кои са етнопедагогически аспекти на иновативната образователна среда у нас?

Не мога да преценя.

8. Имате ли потребност за придобиване на знания, относно внедряването на иновативна образователна програма в педагогическата ви практика. Какво искате да научите?

Да се запозная с програмите за иновации. Тези програми да бъдат приложими, а не високотехнологични и с термини, които никои не разбира.

9. Смятате ли, че педагогическите специалисти от вашето училище притежават някакви стереотипи, относно внедряването на образователна иновация?

Не.

10. Как, според вас, могат да бъдат усъвършенствани образователните програми с маркер: педагогическа иновация: нещо ново/ в теорията и практиката/, приложимо в педагогическата практика и полезно за педагогическата практика?

Да.

БЛОК – ЦЕННОСТИ В СФЕРАТА НА УЧИЛИЩНОТО ОБРАЗОВАНИЕ

1. Какви ценности се опитвате да формирате в учениците в съответствие със съвременната училищна реалност?

Любознателност и любопитство към същността на предмета, стремеж към достигане на по-високи нива, себе критичност, способност за лична интеграция и колективно чувство.

2. Каква е мисията и визията на училището в което работите?

Да разширява кръгозора на детето. В план взаимоотношения с различните и интерес към различните сфери на знания и изкуства.

3. Какви ценностно – ориентирани модели на взаимодействие „учител –ученик“ прилагате в процеса на педагогическо взаимодействие? Моля, разкажете за вашите инициативи.

Взаимност, доверие, поощряване, толерантност, идеи за иновативност.

4. Какви ценностно – ориентирани модели на взаимодействие „учител –родител“ прилагате в процеса на педагогическо взаимодействие? Моля, разкажете за вашите инициативи.

Взаимодействие в духа на партньорството.

5. Какви ценностно – ориентирани модели на взаимодействие „учител –учител“ прилагате в процеса на педагогическо взаимодействие? Моля, разкажете за вашите инициативи.

Споделяне на интересни практики, взаимопомощ.

6. Според вас, необходимо ли е внедряването на ценностно –ориентирания подход и / или като базисна образователна политика в системата на училищното образование у нас? Ако – да, кои са вашите аргументи?

Да, създава приоритети, изгражда взаимоотношения. Така заложеното може да градира до завършеност.

7. Необходимо ли е, според вас ученикът да притежава определени ценности, предвид навлизането на изкуствения интелект? Ако – да, защо и какви? Споделете.

Да вярната представа за реалността, не виртуалната, а истинската, в която технологиите и изкуствения интелект са само средство за познание.

8. Какви компетентности трябва да притежава ученика по компетентностно – ориентираната образователна политика на МОН у нас и в европейски контекст?

Не мога да преценя.

9. Има ли, според вас, разлика между ценностно – ориентираният и рефлексивният подход?

Единият създава осмислени избори, а другият подражателни.

БЛОК – ПЕДАГОГИЧЕСКО ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ / ВЪЗДЕЙСТВИЕ: „УЧИТЕЛ – УЧЕНИК“

1. По кой подход на педагогическо взаимодействие работите?

Не мога да преценя.

2. Моля, споделете по какво образователните програми се различават в последните двадесет години?

Бързо подменящи се програми, чийто резултати са трудно постижими, заради непрекъснатата промяна. Целите на програмите надскочат възможностите на учениците.

3. Каква е целта, която си поставяте при възпитанието на учениците ?

Позитивно отношение към учебният процес, възприемане на учителите не като наставници, а като гид в света на непознатото.

4. Кои според вас са образователните маркери на рефлексивния подход, спрямо спецификата на училището, в което работите?

Не мога да преценя.

5. Какво е мнението ви за националната квалификация на учителите, спрямо усъвършенстване на техните професионални компетентности?

Повече практическа насоченост на квалификацията.

6. Какво е мнението ви за националната квалификация на учителите, спрямо усъвършенстване на техните личностни компетентности?

Смятам, че е доста формална.

7. Какво е мнението ви за бъдещето на учителската професия? Ще изчезне ли с развитието на изкуственият интелект и новата технологична революция?

Не, интересите, преподавателите – личности не могат да бъдат заменени с изкуствен интелект. Онлайн обучението показва, че ученикът трудно се обучава сам, независимо от технологиите.

8. Какви качества, според вас, трябва да притежава учителят, за да отговори на съвременните предизвикателства в дигитализирана образователна среда?

Технологични компетентности, мотивираност за самообучение и развитие.

9. Каква, според вас, е била ролята на учителя в процеса на педагогическо взаимодействие и/или въздействие в последните двадесет години?

През последните двадесет години факторите на взаимодействие и въздействие са многопосочни и мястото на учителя е скромно.

10. Каква, според вас, е била ролята на учителя в процеса на педагогическо въздействие през втората половина на миналия век?

Поради липсата на информацията, която имаме днес педагогическото въздействие е било огромно. Като влияние над ценностната система, професионалното ориентиране и художествения вкус.

ВЪПРОСНИК ЗА ПОЛУСТРУКТУРИРАНО ИНТЕРВЮ

- Инициали на респондента: Б.Ж.
- Вие сте учител: в голям град - София
- Какво преподавате? - история

БЛОК – ИНОВАЦИЯ В СФЕРАТА НА УЧИЛИЩНОТО ОБРАЗОВАНИЕ

1. На ученици от какъв етнически произход преподавате?

Предимно български, няколко са от ромски, турски и украински.

2. Работили ли сте досега по иновативни образователни програми?

Не.

3. Какво разбирате под педагогическа иновация и / или иновация в сферата на училищното образование?

Подобряване качеството на образованието за сметка на количеството. Засилване на интереса на учениците към учебния процес.

4. Моля, споделете разработените и апробирани от вашият екип педагогически иновации в периода 2019/2023 година.

Включване на презентации в преподаването, както и възлагане на проекти и презентации на учениците, както и други изяви.

5. Отговарят ли парадигмите на съвременните образователни програми за иновация в сферата на училищното образование на предизвикателствата на технологичният напредък? Ако да - разкажете.

Не.

6. Отговаря ли структурата на съвременните образователни програми за иновация в сферата на училищното образование на предизвикателствата на технологичния напредък? Ако да - разкажете.

Не.

7. Според вас, кои са етнопедагогически аспекти на иновативната образователна среда у нас?

Спомага за изграждането на чувството за толерантност при децата.

8. Имате ли необходимост за придобиване на знания, относно внедряването на иновативна образователна програма в педагогическата ви практика. Какво искате да научите?

Да. Бих искала да обогатя познанията си с нови иновативни практики на преподаване.

9. Смятате ли, че педагогическите специалисти от вашето училище притежават някакви стереотипи, относно внедряването на образователна иновация?

Да. Образователната система е доста консервативна и каквито и да са нововъведенията, биват трудно приемани.

10. Как, според вас, могат да бъдат усъвършенствани образователните програми с маркер: педагогическа иновация: нещо ново/ в теорията и практиката/, приложимо в педагогическата практика и полезно за педагогическата практика?

Повече възможност за упражнения и дискусии в часовете и задаване на самостоятелни проекти като домашна работа.

БЛОК – ЦЕННОСТИ В СФЕРАТА НА УЧИЛИЩНОТО ОБРАЗОВАНИЕ

1. Какви ценности се опитвате да формирате в учениците в съответствие със съвременната училищна реалност?

Отговорност, толерантност, желание за самоусъвършенстване.

2. Каква е мисията и визията на училището в което работите?

Стремех към предоставяне на качествено образование.

3. Какви ценностно – ориентирани модели на взаимодействие „учител –ученик“ прилагате в процеса на педагогическо взаимодействие? Моля, разкажете за вашите инициативи.

Клуб по интереси, в който изучават чужд език – гръцки. Индивидуални срещи с учениците за обсъждане на техните интереси или възникнали затруднения и конфликти.

4. Какви ценностно – ориентирани модели на взаимодействие „учител –родител“ прилагате в процеса на педагогическо взаимодействие? Моля, разкажете за вашите инициативи.

Изграждане на контакт с родителите, основаващ се на уважение и взаимопомощ в името на прогреса и развитието на техните деца.

5. Какви ценностно – ориентирани модели на взаимодействие „учител –учител“ прилагате в процеса на педагогическо взаимодействие? Моля, разкажете за вашите инициативи.

Уважително и толерантно отношение към колегите, взаимопомощ и отзивчивост.

6. Според вас, необходимо ли е внедряването на ценностно –ориентирания подход и / или като базисна образователна политика в системата на училищното образование у нас? Ако – да, кои са вашите аргументи?

Наличието на знания не може да замести липсата на ценности и морални принципи.

7. Необходимо ли е, според вас ученикът да притежава определени ценности, предвид навлизането на изкуствения интелект? Ако – да, защо и какви? Споделете.

Ученикът трябва да се научи да уважава хората и да цени труда на всеки човек.

8. Какви компетентности трябва да притежава ученика по компетентностно – ориентираната образователна политика на МОН у нас и в европейски контекст?

Да може да прилага наученото и в други сфери от живота и да надгражда общо познанията си.

9. Има ли, според вас, разлика между ценностно – ориентираният и рефлексивният подход?

Да, могат да се допълват.

БЛОК – ПЕДАГОГИЧЕСКО ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ / ВЪЗДЕЙСТВИЕ: „УЧИТЕЛ – УЧЕНИК“

1. По кой подход на педагогическо взаимодействие работите?

Ценностно – ориентирания, но в съчетание с рефлексивния за повишаване на мотивацията и самоосъзнаване.

2. Моля, споделете по какво образователните програми се различават в последните двадесет години?

Навлизат нови предмети – предимно свързани с технологиите. Като цяло промените са свързани с опростяване на образователните програми.

3. Каква е целта, която си поставяте при възпитанието на учениците ?

Да се изградят като пълноценни членове на обществото.

4. Кой според вас са образователните маркери на рефлексивния подход, спрямо спецификата на училището, в което работите?

В училище могат да се възпитават рефлексивните способности на учениците, да се работи върху тяхната мотивация и бъдеща реализация в живота.

5. Какво е мнението ви за националната квалификация на учителите, спрямо усъвършенстване на техните професионални компетентности?

Дава възможност на учителите да научат нови неща и да усвоят подходи, които са работещи спрямо подрастващите.

6. Какво е мнението ви за националната квалификация на учителите, спрямо усъвършенстване на техните личностни компетентности?

Ще повлияе положително на тяхната работа.

7. Какво е мнението ви за бъдещето на учителската професия? Ще изчезне ли с развитието на изкуственият интелект и новата технологична революция?

Изкуственият интелект може да е от помощ на учителя в преподаването.

8. Какви качества, според вас, трябва да притежава учителят, за да отговори на съвременните предизвикателства в дигитализирана образователна среда?

Да е готов да приема новите предизвикателства, да повишава своята техническа грамотност, да подобри познанията си по детска психология и да прилага наученото в училищна среда.

9. Каква, според вас, е била ролята на учителя в процеса на педагогическо взаимодействие и/или въздействие в последните двадесет години?

Учителите често биват отъждествявани с институцията и това понякога е повод за натрупване на негативно отношение от страна на ученици и родители. Учителят има роля на просветител и възпитател.

10. Каква, според вас, е била ролята на учителя в процеса на педагогическо въздействие през втората половина на миналия век?

Имайки предвид, че втората половина на XX век е период, в който тоталитарната власт оказва влияние върху всички сфери от живота, учителят бива официално възприеман

като представител на тази власт. Ролята му на просветител и възпитател бива оценявана и дори идеализирана. Бива възприеман като модел за един „добър и успял гражданин“, допринасящ за културното развитие на България.

ВЪПРОСНИК ЗА ПОЛУСТРУКТУРИРАНО ИНТЕРВЮ

- Инициали на респондента: Е. И.
- Вие сте учител: в голям град - София
- Какво преподавате? - психология

БЛОК – ИНОВАЦИЯ В СФЕРАТА НА УЧИЛИЩНОТО ОБРАЗОВАНИЕ

1. На ученици от какъв етнически произход преподавате?

Български.

2. Работили ли сте досега по иновативни образователни програми?

Засега не.

3. Какво разбирате под педагогическа иновация и / или иновация в сферата на училищното образование?

Комплексен подход, който е изграден от образование, използващ съвременните технологии, спрямо индивидуалните потребности на учениците, формираща функционална грамотност и професионална насоченост.

4. Моля, споделете разработените и апробирани от вашият екип педагогически иновации в периода 2019/2023 година.

Няма такива.

5. Отговарят ли парадигмите на съвременните образователни програми за иновация в сферата на училищното образование на предизвикателствата на технологичният напредък? Ако да - разкажете.

Не отговарят.

6. Отговаря ли структурата на съвременните образователни програми за иновация в сферата на училищното образование на предизвикателствата на технологичния напредък? Ако да - разкажете.

Не.

7. Според вас, кои са етнопедагогически аспекти на иновативната образователна среда у нас?

Не мога да преценя.

8. Имате ли потребност за придобиване на знания, относно внедряването на иновативна образователна програма в педагогическата ви практика. Какво искате да научите?

Базирано около личността на ученика, образование и образователни подходи.

9. Смятате ли, че педагогическите специалисти от вашето училище притежават някакви стереотипи, относно внедряването на образователна иновация?

Да.

10. Как, според вас, могат да бъдат усъвършенствани образователните програми с маркер: педагогическа иновация: нещо ново/ в теорията и практиката/, приложимо в педагогическата практика и полезно за педагогическата практика?

Учене чрез ролеви модел и сетивен подход.

БЛОК – ЦЕННОСТИ В СФЕРАТА НА УЧИЛИЩНОТО ОБРАЗОВАНИЕ

1. Какви ценности се опитвате да формирате в учениците в съответствие със съвременната училищна реалност?

Дисциплина, уважителност, себеизразяване, кооперативност.

2. Каква е мисията и визията на училището в което работите?

Традиции и творчество.

3. Какви ценностно – ориентирани модели на взаимодействие „учител –ученик“ прилагате в процеса на педагогическо взаимодействие? Моля, разкажете за вашите инициативи.

Валидира не поведение и търсене на ресурси в ученика. Личен опит.

4. Какви ценностно – ориентирани модели на взаимодействие „учител – родител“ прилагате в процеса на педагогическо взаимодействие? Моля, разкажете за вашите инициативи.

Принципа за екипност.

5. Какви ценностно – ориентирани модели на взаимодействие „учител – учител“ прилагате в процеса на педагогическо взаимодействие? Моля, разкажете за вашите инициативи.

Сътрудничество, растеж, професионализъм, обмяна на добри практики.

6. Според вас, необходимо ли е внедряването на ценностно – ориентирания подход и / или като базисна образователна политика в системата на училищното образование у нас? Ако – да, кои са вашите аргументи?

Да, защото ще бъде ефективно и развиващо потенциала на ученици и учители.

7. Необходимо ли е, според вас ученикът да притежава определени ценности, предвид навлизането на изкуствения интелект? Ако – да, защо и какви? Споделете.

Да, уважителност.

8. Какви компетентности трябва да притежава ученика по компетентностно – ориентираната образователна политика на МОН у нас и в европейски контекст?

Не мога да преценя.

9. Има ли, според вас, разлика между ценностно – ориентираният и рефлексивният подход?

Не.

БЛОК – ПЕДАГОГИЧЕСКО ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ / ВЪЗДЕЙСТВИЕ: „ УЧИТЕЛ – УЧЕНИК“

1. По кой подход на педагогическо взаимодействие работите?

Комплексният подход.

2. Моля, споделете по какво образователните програми се различават в последните двадесет години?

Нямам база за сравнение.

3. Каква е целта, която си поставяте при възпитанието на учениците ?

Да бъдат в синхрон с ценностите си и да са функционално грамотни.

4. Кой според вас са образователните маркери на рефлексивния подход, спрямо спецификата на училището, в което работите?

Не знам.

5. Какво е мнението ви за националната квалификация на учителите, спрямо усъвършенстване на техните професионални компетентности?

Добър замисъл, който се реализира предимно фиктивно.

6. Какво е мнението ви за националната квалификация на учителите, спрямо усъвършенстване на техните личностни компетентности?

Неефективна.

7. Какво е мнението ви за бъдещето на учителската професия? Ще изчезне ли с развитието на изкуственият интелект и новата технологична революция?

Не.

8. Какви качества, според вас, трябва да притежава учителят, за да отговори на съвременните предизвикателства в дигитализирана образователна среда?

Гъвкавост, иновативност и креативност.

9. Каква, според вас, е била ролята на учителя в процеса на педагогическо взаимодействие и/или въздействие в последните двадесет години?

Авторитарна.

10. Каква, според вас, е била ролята на учителя в процеса на педагогическо въздействие през втората половина на миналия век?

Авторитетна.

ВЪПРОСНИК ЗА ПОЛУСТРУКТУРИРАНО ИНТЕРВЮ

- Инициали на респондента: К.А.
- Вие сте учител: в голям град - София
- Какво преподавате? - математика

БЛОК – ИНОВАЦИЯ В СФЕРАТА НА УЧИЛИЩНОТО ОБРАЗОВАНИЕ

1. На ученици от какъв етнически произход преподавате?

Българи и роми.

2. Работили ли сте досега по иновативни образователни програми?

Не.

3. Какво разбирате под педагогическа иновация и / или иновация в сферата на училищното образование?

Педагогическата иновация би трябвало да е нещо ново – нов метод на преподаване, подобряващ съществуващите методи на обучение за получаване на по – добър педагогически „продукт“.

4. Моля, споделете разработените и апробирани от вашият екип педагогически иновации в периода 2019/2023 година.

През 2003 год. Изготвих и проведох интерактивен урок по физика на тема „Закон на Архимед“ като съчетах физиката с информационни технологии.

5. Отговарят ли парадигмите на съвременните образователни програми за иновация в сферата на училищното образование на предизвикателствата на технологичният напредък? Ако да - разкажете.

Има предмети, в които съвременните технологии могат да намерят и намират приложение и правят предмета по достъпен и интересен за ученика. В математиката японските учители работят само с бял лист, молив и мозък. Не, че нямат технологии на всякакви висини.

6. Отговаря ли структурата на съвременните образователни програми за иновация в сферата на училищното образование на предизвикателствата на технологичния напредък? Ако да - разкажете.

Не. Специално за природо – математическия модул трябва база и обединяващи уроци, в които практическия опит да прелее в решаване на задачата от опита.

7. Според вас, кои са етнопедагогически аспекти на иновативната образователна среда у нас?

Ако е намерена формулата учениците да бъдат доведени в час, не би трябвало да има разлика в обучението на различни етноси.

8. Имате ли потребност за придобиване на знания, относно внедряването на иновативна образователна програма в педагогическата ви практика. Какво искате да научите?

Човек винаги може да научи още нещо през целия си живот. Бих желала да бъда учена от колеги математици, действащи учители с по – добри резултати и практикуващи по добри практики на преподаване.

9. Смятате ли, че педагогическите специалисти от вашето училище притежават някакви стереотипи, относно внедряването на образователна иновация?

Няма как редови учител да има поглед върху работата на колегите си. Образователният процес се извършва на затворени врати в класните стаи. Оценка на моята работа може да даде само инспекторът по математика, директорът – след няколко посещения и никой друг (нито колега математик, нито родител, нито ученик, нито частен учител).

10. Как, според вас, могат да бъдат усъвършенствани образователните програми с маркер: педагогическа иновация: нещо ново/ в теорията и практиката/, приложимо в педагогическата практика и полезно за педагогическата практика?

Как? Като тези, които смятат да усъвършенстват сегашната образователна система слизат от бюрата си и изкарват една учебна година на най – задния чин в час с тридесет ученици. И след това мислят и измислят!

БЛОК – ЦЕННОСТИ В СФЕРАТА НА УЧИЛИЩНОТО ОБРАЗОВАНИЕ

1. Какви ценности се опитвате да формирате в учениците в съответствие със съвременната училищна реалност?

Честност, подреденост, точност, логическа мисъл, кураж, отговорност, упоритост и инат в това че както всяка математическа задача има решение, така и всяка житейска задача има решение.

2. Каква е мисията и визията на училището в което работите?

Да обучавам възпитани от родителите си ученици.

3. Какви ценностно – ориентирани модели на взаимодействие „учител –ученик“ прилагате в процеса на педагогическо взаимодействие? Моля, разкажете за вашите инициативи.

Моделът „Лъжичка математическо знание“ на ден, постигнато от ученика чрез надграждане на неговите стари знания в час, самостоятелно решени поне двадесет задачи в час и у дома.

4. Какви ценностно – ориентирани модели на взаимодействие „учител –родител“ прилагате в процеса на педагогическо взаимодействие? Моля, разкажете за вашите инициативи.

Родителят на петокласника постепенно да бъде „изваден“ от формулата учител – родител – ученик, която е характерна за детските градини и началния етап на образование. Да повярва на учителя и на порасналото си дете, че може да се справя само.

5. Какви ценностно – ориентирани модели на взаимодействие „учител –учител“ прилагате в процеса на педагогическо взаимодействие? Моля, разкажете за вашите инициативи.

С някои от колегите си мога да работя в извънкласни проекти, подготовка на теми за състезания и новите STEM проекти.

6. Според вас, необходимо ли е внедряването на ценностно –ориентирания подход и / или като базисна образователна политика в системата на училищното образование у нас? Ако – да, кои са вашите аргументи?

Не мога да преценя.

7. Необходимо ли е, според вас ученикът да притежава определени ценности, предвид навлизането на изкуствения интелект? Ако – да, защо и какви? Споделете.

Изкуственият интелект може и трябва да се използва от умни хора, за да не ни навреди.

8. Какви компетентности трябва да притежава ученика по компетентностно – ориентираната образователна политика на МОН у нас и в европейски контекст?

В областта на математиката всеки час се опитвам да изроя задача, свързана с практиката, бита, с нещо близко до живота на ученика, до някаква ежедневна, житейска ситуация. Задачи за процент – да, но да пресметнем колко процента ще се увеличи пенсията на баба Дора, например.

9. Има ли, според вас, разлика между ценностно – ориентираният и рефлексивният подход?

При първият, учителя има водеща роля в образователния процес., а при рефлексивния – ученика.

БЛОК – ПЕДАГОГИЧЕСКО ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ / ВЪЗДЕЙСТВИЕ: „УЧИТЕЛ – УЧЕНИК“

1. По кой подход на педагогическо взаимодействие работите?

Рефлексивният – доколкото е възможно в трудното математическо познание.

Учениците поставям в положение да измислят сами формулата на база стари знания и първия се досетил поставям бърза шестлица.

2. Моля, споделете по какво образователните програми се различават в последните двадесет години?

Контролните и класните работи от 2006 год. са неприложими – материалът е почти същия, но нивото е свалено с две единици.

3. Каква е целта, която си поставяте при възпитанието на учениците ?

80 % от възпитанието трябва да е в семейството, в училище можем само да поощряваме доброто поведение, честните отношения и уважението към съученици и учители.

4. Кои според вас са образователните маркери на рефлексивния подход, спрямо спецификата на училището, в което работите?

Ученикът да бъде научен да иска и получава в час по математика тишината да слуша и чува, да вниква и разсъждава, да осмисля и прилага новото математическо знание.

5. Какво е мнението ви за националната квалификация на учителите, спрямо усъвършенстване на техните професионални компетентности?

Ако тя носи и капка познание и полза за моята работа, то адмирам.

6. Какво е мнението ви за националната квалификация на учителите, спрямо усъвършенстване на техните личностни компетентности?

Не мога да дам оценка на нещо, което не съм преживяла.

7. Какво е мнението ви за бъдещето на учителската професия? Ще изчезне ли с развитието на изкуственият интелект и новата технологична революция?

Аз се върнах в професията след петнадесет години, защото го исках и го мога.

Учителството е призвание. „Пандемичното“ образование показва колко не може без учители.

8. Какви качества, според вас, трябва да притежава учителят, за да отговори на съвременните предизвикателства в дигитализирана образователна среда?

Трябва да бъде непрекъснато обучаван от по – можещи от него за да не изостане безкрайно много от учениците, които посещават курсове, обучения и т.н.

9. Каква, според вас, е била ролята на учителя в процеса на педагогическо взаимодействие и/или въздействие в последните двадесет години?

Учителят трябва да води учебния процес, защото той това може, да бъде подкрепян от ръководство и родители и да създава знаещи и можещи ученици.

10. Каква, според вас, е била ролята на учителя в процеса на педагогическо въздействие през втората половина на миналия век?

Това е време, в което само едно от няколкото деца в семейството е изпращано да учи, другите са помагали в домакинството, на полето или ако е момиче бива омъжвано. След периода, в който даскала, попа и кмета са най – важните и учени хора се появяват училища с няколко даскала все умни хора респектиращи със знания и поведение. И до скоро на учителя се гледаше с уважение и без грам съмнение в неговата точност и преценка. Но навлизането на всякакви хора в професията снизи доверието към учителската гилдия, допусна чистачката, барманката и т.н. да дават оценка на учителския труд.

ВЪПРОСНИК ЗА ПОЛУСТРУКТУРИРАНО ИНТЕРВЮ

- Инициали на респондента: Д. Д.
- Вие сте учител: в голям град - София
- Какво преподавате? – начален учител

БЛОК – ИНОВАЦИЯ В СФЕРАТА НА УЧИЛИЩНОТО ОБРАЗОВАНИЕ

1. На ученици от какъв етнически произход преподавате?

Български произход.

2. Работили ли сте досега по иновативни образователни програми?

Не.

3. Какво разбирате под педагогическа иновация и / или иновация в сферата на училищното образование?

Иновация е всичко това, което се различава от традиционното образование.

4. Моля, споделете разработените и апробирани от вашият екип педагогически иновации в периода 2019/2023 година.

Не мога да преценя.

5. Отговарят ли парадигмите на съвременните образователни програми за иновация в сферата на училищното образование на предизвикателствата на технологичният напредък? Ако да - разкажете.

Не.

6. Отговаря ли структурата на съвременните образователни програми за иновация в сферата на училищното образование на предизвикателствата на технологичния напредък? Ако да - разкажете.

Не, образователните програми не отговарят на технологичния напредък.

7. Според вас, кои са етнопедагогически аспекти на иновативната образователна среда у нас?

Съхраняваме историята, културата и националната принадлежност на българския народ.

8. Имате ли потребност за придобиване на знания, относно внедряването на иновативна образователна програма в педагогическата ви практика. Какво искате да научите?

Да, имам такава потребност. Бих искала да науча и да имам възможност да използвам повече методи, средства и подходи в организацията и процеса на работа в учебния процес.

9. Смятате ли, че педагогическите специалисти от вашето училище притежават някакви стереотипи, относно внедряването на образователна иновация?

Да.

10. Как, според вас, могат да бъдат усъвършенствани образователните програми с маркер: педагогическа иновация: нещо ново/ в теорията и практиката/, приложимо в педагогическата практика и полезно за педагогическата практика?

Образователните програми могат да бъдат усъвършенствани с нововъведения, с които по-голямата част от колегите биха били склонни да работят.

БЛОК – ЦЕННОСТИ В СФЕРАТА НА УЧИЛИЩНОТО ОБРАЗОВАНИЕ

1. Какви ценности се опитвате да формирате в учениците в съответствие със съвременната училищна реалност?

Толерантност, уважение и работа в екип.

2. Каква е мисията и визията на училището в което работите?

Визията е да включва все повече иновативни практики и да даде на своите ученици тласък в бъдещето им развитие.

3. Какви ценностно – ориентирани модели на взаимодействие „учител –ученик“ прилагате в процеса на педагогическо взаимодействие? Моля, разкажете за вашите инициативи.

„Кутия на щастието“, в която учениците поставят бележки, в които могат да споделят щастлив момент, състоял се в училищната среда, да благодарят или направят комплимент на съученик. Кутията се отваря в края на месеца и се чете от мен.

4. Какви ценностно – ориентирани модели на взаимодействие „учител –родител“ прилагате в процеса на педагогическо взаимодействие? Моля, разкажете за вашите инициативи.

Постоянна комуникация, даване на обратна връзка, информиране при възникване на проблемни ситуации, както в училище, така и у дома.

5. Какви ценностно – ориентирани модели на взаимодействие „учител –учител“ прилагате в процеса на педагогическо взаимодействие? Моля, разкажете за вашите инициативи.

Уважение към личността и работата на другия.

6. Според вас, необходимо ли е внедряването на ценностно – ориентирания подход и / или като базисна образователна политика в системата на училищното образование у нас? Ако – да, кои са вашите аргументи?

Да. Трябва да има повече работа с учениците, насочена към развиването на техните ценности.

7. Необходимо ли е, според вас ученикът да притежава определени ценности, предвид навлизането на изкуствения интелект? Ако – да, защо и какви? Споделете.

Да, защото трябва да съумеем да съхраним човешкото в нас.

8. Какви компетентности трябва да притежава ученика по компетентностно – ориентираната образователна политика на МОН у нас и в европейски контекст?

Редно е ученикът да покрива компетентностите заложи в образователната програма.

9. Има ли, според вас, разлика между ценностно – ориентираният и рефлексивният подход?

И двата подхода са съвкупност от възпитание и опит.

БЛОК – ПЕДАГОГИЧЕСКО ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ / ВЪЗДЕЙСТВИЕ: „ УЧИТЕЛ – УЧЕНИК“

1. По кой подход на педагогическо взаимодействие работите?

Индивидуален, компетентностен, лично-хуманен.

2. Моля, споделете по какво образователните програми се различават в последните двадесет години?

Нямам достатъчно наблюдение над образователните програми като учител и не мога изкажа мнение.

3. Каква е целта, която си поставяте при възпитанието на учениците ?

Да работят в екип и да се уважават.

4. Кой според вас са образователните маркери на рефлексивния подход, спрямо спецификата на училището, в което работите?

Учене чрез опит.

5. Какво е мнението ви за националната квалификация на учителите, спрямо усъвършенстване на техните професионални компетентности?

Има необходимост от по-добра квалификация.

6. Какво е мнението ви за националната квалификация на учителите, спрямо усъвършенстване на техните личностни компетентности?

Като хора, които се занимават с обучението на деца, по-голямата част от учителите притежават набор от личностни компетентности.

7. Какво е мнението ви за бъдещето на учителската професия? Ще изчезне ли с развитието на изкуственият интелект и новата технологична революция?

Надявам се, че учителската професия няма да изчезне. Изкуствения интелект, по-скоро трябва да бъде в помощ на учителя, който е неизменна част от образованието.

8. Какви качества, според вас, трябва да притежава учителят, за да отговори на съвременните предизвикателства в дигитализирана образователна среда?

Мотивация, умения за работа с техника.

9. Каква, според вас, е била ролята на учителя в процеса на педагогическо взаимодействие и/или въздействие в последните двадесет години?

Ролята на учителя бива подценявана през последните години, а в същност е много важна и отговорна.

10. Каква, според вас, е била ролята на учителя в процеса на педагогическо въздействие през втората половина на миналия век?

Ролята на учителя е водеща. Въпреки ограничения достъп до материали и информация, учителите в този период са съумели да дадат на учениците си, както базисни знания и умения, така и най-важните ценности и култура, които съхранява българския народ и до днес.

ВЪПРОСНИК ЗА ПОЛУСТРУКТУРИРАНО ИНТЕРВЮ

- Инициали на респондента: Т. Б-В.

- Вие сте учител: в голям град - София
- Какво преподавате? Начален учител

БЛОК – ИНОВАЦИЯ В СФЕРАТА НА УЧИЛИЩНОТО ОБРАЗОВАНИЕ

1. На ученици от какъв етнически произход преподавате?

Български етнос

2. Работили ли сте досега по иновативни образователни програми?

Да

3. Какво разбирате под педагогическа иновация и / или иновация в сферата на училищното образование?

Новост в преподаването, нов подход, методология, техническа обезпеченост, нови програми и техники създадени от учителя или други.

4. Моля, споделете разработените и апробирани от вашият екип педагогически иновации в периода 2019/2023 година.

В моя екип не знам някой да работи с педагогически иновации.

5. Отговарят ли парадигмите на съвременните образователни програми за иновация в сферата на училищното образование на предизвикателствата на технологичният напредък? Ако да - разкажете.

Отговарят отчасти. Много училища имат богата техническа обезпеченост, което дава възможност на учителите да работят. По – голяма част от училищата, особено в провинцията са ограничени от тази гледна точка.

6. Отговаря ли структурата на съвременните образователни програми за иновация в сферата на училищното образование на предизвикателствата на технологичния напредък? Ако да - разкажете.

Отговаря отчасти. Отново проблемът с технологичния напредък и финансовата стабилност на училището.

7. Според вас, кои са етнопедагогически аспекти на иновативната образователна среда у нас?

Езикът е пречка за голяма част от учениците, но не само в етнопедагогически аспект. Иновациите тук могат да се развиват в различни аспекти, но те не са разработени все още.

8. Имате ли необходимост за придобиване на знания, относно внедряването на иновативна образователна програма в педагогическата ви практика. Какво искате да научите?

Да, за да се знае за нова иновация трябва запознаване на учителите с новата идея. Ползата от внедряването както и практиката за обучение на учениците и създаване на мотивация за работа.

9. Смятате ли, че педагогическите специалисти от вашето училище притежават някакви стереотипи, относно внедряването на образователна иновация?

Да, за съжаление. Много малко колеги са отворени към новото и непознатото и се страхуват от работа с техника и работа изобщо това се дължи на педагогическата им работа през годините. По – възрастните не желаят нищо ново.

10. Как, според вас, могат да бъдат усъвършенствани образователните програми с маркер: педагогическа иновация: нещо ново/ в теорията и практиката/, приложимо в педагогическата практика и полезно за педагогическата практика?

Да, всякаква педагогическа иновация трябва да има полза, защото всичко се прави в името на ученика. Прилагането зависи от желанието на педагога и техническата обезпеченост.

БЛОК – ЦЕННОСТИ В СФЕРАТА НА УЧИЛИЩНОТО ОБРАЗОВАНИЕ

1. Какви ценности се опитвате да формирате в учениците в съответствие със съвременната училищна реалност?

Да бъдат добри българи. Да признават традициите си и празниците си и да ги спазват. Да са мобилни и да са готови винаги да приемат новото и промените в живота.

2. Каква е мисията и визията на училището в което работите?

Да обучава и възпитава достойни български граждани знаещи, можещи и мотивирани да се развиват като значими и успели хора.

3. Какви ценностно – ориентирани модели на взаимодействие „учител –ученик“ прилагате в процеса на педагогическо взаимодействие? Моля, разкажете за вашите инициативи.

За всеки традиционен български празник изготвяме табла, украса, книжки с стихчета и стикери. Участваме в седмицата на четенето и много други събития.

4. Какви ценностно – ориентирани модели на взаимодействие „учител – родител“ прилагате в процеса на педагогическо взаимодействие? Моля, разкажете за вашите инициативи.

Ежедневни срещи с родителите. Тиймбийлдинг в Борисовата градина. Игри с родители и ученици за сплотяване. Постоянен контакт за различни инициативи.

5. Какви ценностно – ориентирани модели на взаимодействие „учител – учител“ прилагате в процеса на педагогическо взаимодействие? Моля, разкажете за вашите инициативи.

Определено методическите обединения са неработещи и „Проформа“.

Правим срещи в неформална обстановка, в която обсъждаме всичко ново и интересно.

6. Според вас, необходимо ли е внедряването на ценностно – ориентирания подход и / или като базисна образователна политика в системата на училищното образование у нас? Ако – да, кои са вашите аргументи?

Човек трябва да спазва и да прилага собствената си ценностна система, за да влияе на учениците. Трябва да се наблегне допълнително.

7. Необходимо ли е, според вас ученикът да притежава определени ценности, предвид навлизането на изкуствения интелект? Ако – да, защо и какви? Споделете.

Ценностите не трябва да зависят от изкуствения интелект. Да си добър, мил, любезен, отзивчив, сърдечен, честен, упорит, милосърден, съвестен и т.н. изкуствения интелект не влияе.

8. Какви компетентности трябва да притежава ученика по компетентностно – ориентираната образователна политика на МОН у нас и в европейски контекст?

Да не е всестранно развит каквато беше до скорошната политика, а да е концентриран в обучението в определена насока. Там той ще е обучен и ще е полезен за обществото.

9. Има ли, според вас, разлика между ценностно – ориентираният и рефлексивният подход?

Двете трябва да вървят успоредно. Чрез рефлексията учениците се научават да учат. Тя е мисловен процес от най – високо ниво. Какво по – добро ако тя е осъзната от ценностите на детето.

БЛОК – ПЕДАГОГИЧЕСКО ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ / ВЪЗДЕЙСТВИЕ: „ УЧИТЕЛ – УЧЕНИК“

1. По кой подход на педагогическо взаимодействие работите?

Индивидуален, групов, личностно – хуманен, импровизация и игрови подход.

2. Моля, споделете по какво образователните програми се различават в последните двадесет години?

Ново няма освен новите имена на изучаваните предмети. Новото е от части в математиката, която е все по – усложнена в начален етап.

3. Каква е целта, която си поставяте при възпитанието на учениците ?

Да са знаещи, можещи и готови да приемат всички предизвикателства на новото време.

4. Кой според вас са образователните маркери на рефлексивния подход, спрямо спецификата на училището, в което работите?

Не мога да преценя.

5. Какво е мнението ви за националната квалификация на учителите, спрямо усъвършенстване на техните професионални компетентности?

Квалификацията на педагогическите специалисти не е насочена към нововъведенията. За да има компетентни учители, трябва да има такива обучители. Обикновено на курсовете, които съм посещавала се превръщам в обучител, а не обучаван.

6. Какво е мнението ви за националната квалификация на учителите, спрямо усъвършенстване на техните личностни компетентности?

Нецеленасочена и слабо развита. Насочена е към неща, които не касаят работещият учител.

7. Какво е мнението ви за бъдещето на учителската професия? Ще изчезне ли с развитието на изкуственият интелект и новата технологична революция?

Това е невъзможно ! Не може да съществува изкуствен интелект, който да замени живия фактор – учител. Личностните връзки са сложни в образователния процес. Това е незаменимо.

8. Какви качества, според вас, трябва да притежава учителят, за да отговори на съвременните предизвикателства в дигитализирана образователна среда?

Да е готов да учи и да се развива в крак с новите технологии и потребностите на децата.

9. Каква, според вас, е била ролята на учителя в процеса на педагогическо взаимодействие и/или въздействие в последните двадесет години?

Учителят е човек, който винаги стои на „фронтната линия“. Често поругаван, оскъряван, но винаги запазващ достойнство и характер. Без български учител, няма как да оцелее образователната система.

10. Каква, според вас, е била ролята на учителя в процеса на педагогическо въздействие през втората половина на миналия век?

Целта на тогавашния учител е да създаде верни на родината граждани. Всестранно развити личности готови да прилагат знания в много направления.

ВЪПРОСНИК ЗА ПОЛУСТРУКТУРИРАНО ИНТЕРВЮ

- Инициали на респондента: Г. Д.
- Вие сте учител: в малък град – Нови Искър
- Какво преподавате? – начален учител

БЛОК – ИНОВАЦИЯ В СФЕРАТА НА УЧИЛИЩНОТО ОБРАЗОВАНИЕ

1. На ученици от какъв етнически произход преподавате?

Български етнос.

2. Работили ли сте досега по иновативни образователни програми?

Не.

3. Какво разбирате под педагогическа иновация и / или иновация в сферата на училищното образование?

Промени/нововъведения в българското образование.

4. Моля, споделете разработените и апробирани от вашият екип педагогически иновации в периода 2019/2023 година.

Не мога да преценя.

5. Отговарят ли парадигмите на съвременните образователни програми за иновация в сферата на училищното образование на предизвикателствата на технологичният напредък? Ако да - разкажете.

Не мога да преценя.

6. Отговаря ли структурата на съвременните образователни програми за иновация в сферата на училищното образование на предизвикателствата на технологичния напредък? Ако да - разкажете.

Не мога да преценя.

7. Според вас, кои са етнопедагогически аспекти на иновативната образователна среда у нас?

Чувството за национално самосъзнание и съхранение на народната памет.

8. Имате ли необходимост за придобиване на знания, относно внедряването на иновативна образователна програма в педагогическата ви практика. Какво искате да научите?

Имам, да. Бих искала да имам повече достъп до интерактивни материали.

9. Смятате ли, че педагогическите специалисти от вашето училище притежават някакви стереотипи, относно внедряването на образователна иновация?

Да.

10. Как, според вас, могат да бъдат усъвършенствани образователните програми с маркер: педагогическа иновация: нещо ново/ в теорията и практиката/, приложимо в педагогическата практика и полезно за педагогическата практика?

Като имаме достъп до иновативни образователни програми.

БЛОК – ЦЕННОСТИ В СФЕРАТА НА УЧИЛИЩНОТО ОБРАЗОВАНИЕ

1. Какви ценности се опитвате да формирате в учениците в съответствие със съвременната училищна реалност?

Повече хуманност.

2. Каква е мисията и визията на училището в което работите?

Мисията на училището, в което работя е по-висока интелектуална подготовка.

3. Какви ценностно – ориентирани модели на взаимодействие „учител –ученик“ прилагате в процеса на педагогическо взаимодействие? Моля, разкажете за вашите инициативи.

Ценностно поведение и отношение на учениците към заобикалящия ги свят.

4. Какви ценностно – ориентирани модели на взаимодействие „учител –родител“ прилагате в процеса на педагогическо взаимодействие? Моля, разкажете за вашите инициативи.

Общо сътрудничество.

5. Какви ценностно – ориентирани модели на взаимодействие „учител –учител“ прилагате в процеса на педагогическо взаимодействие? Моля, разкажете за вашите инициативи.

Повече уважение към работата на другите.

6. Според вас, необходимо ли е внедряването на ценностно –ориентирания подход и / или като базисна образователна политика в системата на училищното образование у нас? Ако – да, кои са вашите аргументи?

Да. Включване на специализирани уроци в учебната програма.

7. Необходимо ли е, според вас ученикът да притежава определени ценности, предвид навлизането на изкуствения интелект? Ако – да, защо и какви? Споделете.

Да, в повечето случаи липсват такива.

8. Какви компетентности трябва да притежава ученика по компетентностно – ориентираната образователна политика на МОН у нас и в европейски контекст?

Не мога да преценя.

9. Има ли, според вас, разлика между ценностно – ориентираният и рефлексивният подход?

Няма.

БЛОК – ПЕДАГОГИЧЕСКО ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ / ВЪЗДЕЙСТВИЕ: „ УЧИТЕЛ – УЧЕНИК“

1. По кой подход на педагогическо взаимодействие работите?

Ситуационен и индивидуален.

2. Моля, споделете по какво образователните програми се различават в последните двадесет години?

Не се различават.

3. Каква е целта, която си поставяте при възпитанието на учениците ?

Личностно-хуманна.

4. Кой според вас са образователните маркери на рефлексивния подход, спрямо спецификата на училището, в което работите?

Опитът ни учи.

5. Какво е мнението ви за националната квалификация на учителите, спрямо усъвършенстване на техните професионални компетентности?

Слаба.

6. Какво е мнението ви за националната квалификация на учителите, спрямо усъвършенстване на техните личностни компетентности?

Слаба.

7. Какво е мнението ви за бъдещето на учителската професия? Ще изчезне ли с развитието на изкуственият интелект и новата технологична революция?

Да.

8. Какви качества, според вас, трябва да притежава учителят, за да отговори на съвременните предизвикателства в дигитализирана образователна среда?

Да иска да се развива и да учи нови неща.

9. Каква, според вас, е била ролята на учителя в процеса на педагогическо взаимодействие и/или въздействие в последните двадесет години?

По-добра роля е имал преди.

10. Каква, според вас, е била ролята на учителя в процеса на педагогическо въздействие през втората половина на миналия век?

Също толкова отговорна, колкото и сега.

ВЪПРОСНИК ЗА ПОЛУСТРУКТУРИРАНО ИНТЕРВЮ

- Инициали на респондента: С. С.
- Вие сте учител: в малък град - Бухово
- Какво преподавате? - български език и литература

БЛОК – ИНОВАЦИЯ В СФЕРАТА НА УЧИЛИЩНОТО ОБРАЗОВАНИЕ

1. На ученици от какъв етнически произход преподавате?

Български, ромски, турски и арменски.

2. Работили ли сте досега по иновативни образователни програми?

Училището, в което работя от тази година е иновативно и заложените програми са за 4 години. Също така предстои да защитим проект за изграждане на училищна STEM среда.

3. Какво разбирате под педагогическа иновация и / или иновация в сферата на училищното образование?

Всеки подход в обучителния процес, който е различен от традиционния модел на учене и преподаване. Например ученето с игра.

4. Моля, споделете разработените и апробирани от вашият екип педагогически иновации в периода 2019/2023 година.

Разработихме театрално ателие, с цел осмисляне и изживяване на класическите литературни произведения. Учениците разиграваха различни сюжети от произведения, а ние с колегите се бяхме постарали да изработим декори, според текстовете. Част от програмата на иновативното ни училище е и идеята „Пътуване във времето“, целяща да обедини предметите: информационни технологии, изобразително изкуство, история и литература.

5. Отговарят ли парадигмите на съвременните образователни програми за иновация в сферата на училищното образование на предизвикателствата на технологичният напредък? Ако да - разкажете.

Съвременните образователни програми следват тенденциите на динамичното, технологично време, в което живеем. Те стимулират не само учениците, а и учителите на учат нови неща. След двугодишен отпуск по майчинство, при връщането си в училище се чувствах като „голямото пиле“ (от детски филм „Улица Сезам“ бел. авт.), толкова неща бяха променени, бяха навлезли електронните дневници.

6. Отговаря ли структурата на съвременните образователни програми за иновация в сферата на училищното образование на предизвикателствата на технологичния напредък? Ако да - разкажете.

Не, но програмите за иновативни училища позволяват свободата да се прави разместване на учебната програма и така да отговаря на нуждите на тези иновации.

7. Според вас, кои са етнопедагогически аспекти на иновативната образователна среда у нас?

Иновативната образователна среда би била привлекателна за всички ученици без значение от етническия им произход.

8. Имате ли потребност за придобиване на знания, относно внедряването на иновативна образователна програма в педагогическата ви практика. Какво искате да научите?

Да, имам потребност. Затова всички иновативни програми, по които кандидатства нашето училище предвиждат и средства за обучения. Искам да мога да работя със всички закупени ресурси. Въпреки, че съм млад учител, изпитвам затруднения с адаптирането към все по-развиващите се технологии.

9. Смятате ли, че педагогическите специалисти от вашето училище притежават някакви стереотипи, относно внедряването на образователна иновация?

Да, смятам че за колегите с по голям трудов стаж е по-трудно да пригледят вече утвърдени модели на преподаване към новата среда и към новите интереси на младото поколение.

10. Как, според вас, могат да бъдат усъвършенствани образователните програми с маркер: педагогическа иновация: нещо ново/ в теорията и практиката/, приложимо в педагогическата практика и полезно за педагогическата практика?

Смятам, че биха били полезни срещи между учители от различни училища. Да се създаде общност, в която да се обменят педагогически, практики, идеи и опит.

БЛОК – ЦЕННОСТИ В СФЕРАТА НА УЧИЛИЩНОТО ОБРАЗОВАНИЕ

1. Какви ценности се опитвате да формирате в учениците в съответствие със съвременната училищна реалност?

Смятам, че съвременната училищна реалност, по отношение на ценностите, не би трябвало да се различава от тази през предходния исторически период (толерантност, взаимност, емпатия).

2. Каква е мисията и визията на училището в което работите?

Аз съм в комисията от учители, които разработват стратегията на училището.

Визията заложена в нея е да направим училищната обстановка все по-атрактивна. Да покажем на учениците си, че да си грамотен е модерно.

3. Какви ценностно – ориентирани модели на взаимодействие „учител –ученик“ прилагате в процеса на педагогическо взаимодействие? Моля, разкажете за вашите инициативи.

Аз и колегите ми заедно с ученическия парламент създаваме инициативи с мисля. Моята опорна точка при работата върху емоционалното развитие на учениците е литературата.

4. Какви ценностно – ориентирани модели на взаимодействие „учител –родител“ прилагате в процеса на педагогическо взаимодействие? Моля, разкажете за вашите инициативи.

Аз съм класен от три години, две от които бяхме в епидемична обстановка. Практиката ми досега не е налагала прилагането на ценностно – ориентирани модели на взаимодействие „учител –родител“.

5. Какви ценностно – ориентирани модели на взаимодействие „учител –учител“ прилагате в процеса на педагогическо взаимодействие? Моля, разкажете за вашите инициативи.

Взаимодействието през взаимопомощ и готовността на всеки да се ангажира са основа на добрите взаимоотношения в нашето училище. Заедно организираме уроци, излети, преобразяваме средата в училище.

6. Според вас, необходимо ли е внедряването на ценностно –ориентирания подход и / или като базисна образователна политика в системата на училищното образование у нас? Ако – да, кои са вашите аргументи?

По-скоро не, защото е възможно да има разминаване между заложените в училище и семейните ценности.

7. Необходимо ли е, според вас ученикът да притежава определени ценности, предвид навлизането на изкуствения интелект? Ако – да, защо и какви? Споделете.

Да, необходимо е. Дори задължително учениците да знаят, че са личности и да не губят своите чувства и възприятия за живота, който тече около тях и в тях.

8. Какви компетентности трябва да притежава ученика по компетентностно – ориентираната образователна политика на МОН у нас и в европейски контекст?

Критично мислене, езикова компетентност, социални умения.

9. Има ли, според вас, разлика между ценностно – ориентираният и рефлексивният подход?

По-скоро двата подхода трябва да вървят успоредно и взаимно да се допълват.

БЛОК – ПЕДАГОГИЧЕСКО ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ / ВЪЗДЕЙСТВИЕ: „УЧИТЕЛ – УЧЕНИК“

1. По кой подход на педагогическо взаимодействие работите?

Компетентностен подход.

2. Моля, споделете по какво образователните програми се различават в последните двадесет години?

Голяма част от материала в горен курс (8-12 клас) е свален в среден курс (5-7 клас), което по-скоро затруднява учениците. От друга страна изискванията за прием след седми клас преди бяха по-високи, отколкото сега. А на учениците им е все по-трудно да се справят с Националното външно оценяване.

3. Каква е целта, която си поставяте при възпитанието на учениците ?

Да изградя от учениците си достойни и образовани граждани на страната ни.

4. Кой според вас са образователните маркери на рефлексивния подход, спрямо спецификата на училището, в което работите?

Прилагането му в нашето училище е улеснено, от това че работим в малки групи, което спомага учениците да усещат учителите си като ментори. Извънкласните дейности също спомагат това, веригата учител-ученик да е по-неформална.

5. Какво е мнението ви за националната квалификация на учителите, спрямо усъвършенстване на техните професионални компетентности?

Голяма част от обученията, на които съм присъствала са твърде формални и представят на учителите информация, която вече им е известна. Най-полезните обучения се водят от лектори, които работят в училище. За съжаление системата изисква от нас да събираме сертификати, които уж показват нашите професионални умения, а много често те се простират отвъд тези, така важни за МОН хартийки.

6. Какво е мнението ви за националната квалификация на учителите, спрямо усъвършенстване на техните личностни компетентности?

Щастлива съм, че съм присъствала и на полезни обучения, които ме мотивираха да работя в сферата на иновациите и отключиха в мен желание да използвам креативността си.

7. Какво е мнението ви за бъдещето на учителската професия? Ще изчезне ли с развитието на изкуственият интелект и новата технологична революция?

Бъдещето на учителската професия не зависи само от нас като професионалисти, а и от обществото като цяло. Ако гледаме на учениците като на наши деца и ги възпитаваме и в училище, и в живота, е най-важно е да бъдеш личност, и че няма нищо по-ценно от това да изразяваш себе си със собствения си език и мислене, то тогава не само учителската професия ще бъде ценена, а и контакта с живия човек.

8. Какви качества, според вас, трябва да притежава учителят, за да отговори на съвременните предизвикателства в дигитализирана образователна среда?

Да бъде „хамелеон“, да се адаптира в новите технологии, но и чрез постоянни игрови уроци да осъществява баланса между физическия и дигиталния свят.

9. Каква, според вас, е била ролята на учителя в процеса на педагогическо взаимодействие и/или въздействие в последните двадесет години?

Ролята на учителя винаги е една и съща. Да води ученика към напредък и образованост, но пътя, по който го се променя постоянно, в зависимост от развитието на времето.

10. Каква, според вас, е била ролята на учителя в процеса на педагогическо въздействие през втората половина на миналия век?

Ролята е същата, но пътя за осъществяване на цели е различен.